

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Avaliku õiguse instituut

Grete Vahtra

**ISIKUTE VÄLJAANDMINE JA LOOVUTAMINE EESTIS:
ÕIGUSTE JA VABADUSTE KAITSE**

Magistritöö

Juhendaja: Eve Olesk
Heino Tõnismägi

Tallinn
2012

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. ISIKUTE VÄLJAANDMINE	6
1.1. Isikute väljaandmise õiguslik regulatsioon	6
1.2. Väljaandmise eeldused	8
1.3. Väljaandmisest keeldumise alused	12
1.4. Väljaandmise otsustusprotsess	19
1.5. Isiku õiguste tagamise ning kaitsega seonduvad probleemid	25
1.6. Vahekokkuvõte	32
2. LOOVUTAMINE: ISIKUTE VÄLJAANDMINE EUROOPA VAHISTAMISMÄÄRUSE ALUSEL	35
2.1. Isikute loovutamise õiguslik regulatsioon	35
2.2. Euroopa vahistamismääruse täitmise tingimused	38
2.3. Euroopa vahistamismääruse täitmisest keeldumise alused ja võimalused.	44
2.4. Proportsionaalsuse põhimõtte järgimine Euroopa vahistamismääruse koostamisel.	49
2.5. Loovutatava isiku õiguste tagamise ning kaitsega seonduvad probleemid	52
2.6. Vahekokkuvõte	59
KOKKUVÕTE	62
AUSLIEFERUNG UND ÜBERGABE VON PERSON: SCHUTZ DER RECHTE UND FREIHEITEN. Zusammenfassung	66
LÜHENDID	73
KASUTATUD KIRJANDUS	74
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	76
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	78
MUUD ALLIKAD	79

SISSEJUHATUS

Täna maailmas toimub rahvusvaheline koostöö kõigis eluvaldkondades. Eesti Vabariik on erinevate rahvusvaheliste organisatsioonide – Euroopa Liit (edaspidi EL), NATO, Euroopa Nõukogu, ÜRO – liikmesriik ning juba see tingib vajaduse teha igapäevaselt koostööd teiste riikidega. Paraku ei tee head koostööd üksnes riigiasutused ja äriettevõtted, vaid ka kurjategijad, kusjuures nende koostöö on sageli kiirem ja tulemuslikum kui erinevate riikide õiguskaitseorganite vahel. Seepärast on võitluseks piiriülese kuritegevusega vajalik efektiivne rahvusvaheline koostöö.

Kriminaalmenetluse seadustiku (edaspidi KrMS)¹ § 433 kohaselt hõlmab riikidevaheline kriminaalmenetluslane koostöö isikute väljaandmist välisriigile, riikide vastastikust abi kriminaalasjades, välisriigi kohtuotsuse täitmist, alustatud kriminaalmenetluse ülevõtmist ja üleandmist, koostööd Rahvusvahelise Kriminaalkohtuga ning isikute loovutamist EL liikmesriigile. Iga nimetatud valdkonna reguleerimiseks on sõlmitud erinevaid rahvusvahelisi lepinguid, mida osalisriigid rakendavad ning mis on igapäevase koostöö aluseks. Samuti on paljudel juhtudel vajalikud täiendavad erisätted siseriiklikus õiguses. Eesti Vabariigi põhiseaduse (edaspidi PS)² § 3 kohaselt on rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa ning õiguslane koostöö kriminaalasjades on täpsemalt reguleeritud kriminaalmenetluse seadustikus.

Kuni Eesti Vabariigi liitumiseni EL-iga reguleeris isikute väljaandmist Euroopa Nõukogu liikmesriikidega (k.a EL riikidega) väljaandmise Euroopa konventsioon (edaspidi VEK).³ Alates 01.05.2004 reguleerib isikute loovutamist EL siseselt liikmesriikide vahelist isikute väljaandmiskorda lihtsustav Euroopa Nõukogu 13. juuni 2002 raamotsus Euroopa vahistamismääruse ja EL liikmesriikide vahelise loovutamise korra kohta (edaspidi EVM raamotsus).^{4 5} EVM raamotsus on oluline seetõttu, et see muutis põhjalikult Euroopas ligi 50 aastat ning Eestis peaaegu kogu taasiseseisvuse aja kehtinud traditsioonilist väljaandmisregulatsiooni. Muudatus oli oluline just seetõttu, et kasutades ära ühelt poolt

¹ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166; RT I, 17.04.2012, 4.

² Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349; RT I, 27.04.2011, 1.

³ Väljaandmise Euroopa konventsioon (*European Convention on Extradition* 13.12.1957). 19.02.1997. – RT II 1997, 8/9, 38.

⁴ Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States. – Arvutivõrgus:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:190:0001:0018:EN:PDF> (06.02.2012).

⁵ EVM raamotsuse eesti keelne tõlge: Euroopa Nõukogu. 13. 06. 2002 raamotsus nr 2002/584/JSK Euroopa vahistamismääruse ja liikmesriikidevahelise üleandmiskorra kohta. – L 190/1, 18.7.2002.

isikute vaba liikumise võimalust EL-is ja teiselt poolt liikmesriikide õiguskordade erinevusi, oli kurjategijatel seniajani olnud kerge vältida õigusemõistmist ja karistuse kandmist ning väljaandmisregulatsioon ei sobinud tekkinud olukorra vastu võitlemiseks.

Nii nagu meie igapäevaelu on pidevas muutumises, nii areneb ja muutub pidevalt ka kuritegevus ning kriminaalasjades tehtav koostöö kasvab, so ühe riigi poolt teisele välislepingu alusel osutatav abi kriminaalasjade lahendamisel. Kasvutendentsi kinnitab ka Riigiprokuratuuri rahvusvahelise õigusabialase koostöö statistika, mille kohaselt esitati 2004. aastal Eestile välisriikide poolt kokku 17 väljaandmistootlust, 2011. aastal oli see arv juba 58, nendest Euroopa Vahistamismäärusi (inglise k. *European Arrest Warrant*, edaspidi EVM) oli kokku 52.⁶ Rahvusvaheline õiguslane koostöö kriminaalasjades tähendab igasugust õigusabi, mida riigid osutavad üksteisele kriminaalasjades, mis ulatuvad kaugemale ühe riigi piiridest. Väljaandmist võib pidada esimeseks, klassikaliseks õiguslase koostöö mehhanismiks ja see on üks tähtsamaid aspekte rahvusvahelisest õigusalasest koostööst kriminaalasjades.

Magistritöö eesmärk on avada lugejale väljaandmise õiguslike ideede, põhiolemuse ja põhimõtete kaudu mõju isikute põhiõigustele ning analüüsida kohtupraktika näitel tingimusi mille alusel väljaandmine või loovutamine toimub. Väljaandmise ja loovutamise teema valis magistritöö autor lähtudes sellest, et magistritöö kirjutamise seisuga on seitsme aasta jooksul paralleelselt toimunud isikute väljaandmine erinevate regulatsioonide alusel ning see ajavahemik on optimaalne aeg järelduste tegemiseks isikute õiguste kaitstusest väljaandmise ja loovutamise menetluste ja võimalike puuduste ning arenguvõimaluste kohta Eesti Vabariigi õiguspraktikas.

Magistritöö on kirjutatud perioodil, kui kohtupraktikas on esile kerkinud õiguslikud probleemid seoses isikute õiguste tagamisel, eelkõige kaitseõiguse osas, väljaandmis- ja loovutamismenetluses. PS § 11 kohaselt tohib õigusi ja vabadusi piirata ainult kooskõlas põhiseadusega. Need piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust. PS § 12 sätestab võrdsusõiguse põhimõtte ning PS § 13 sätestab igaühe õiguse riigi ja seaduse kaitsele ning Eesti riigi kohustust kaitsta oma kodanikke ka välisriikides. Need põhiõigused peavad olema tagatud isikule kriminaalmenetluses. Isikute väljaandmise ja loovutamise korral ei ole tegemist tavapärase kriminaalmenetlusega, kuid isiku õigused peavad olema kaitstud ka

⁶ Riigiprokuratuuri süüdistusosakonna statistika ajavahemikul 2008-2011. Rahvusvaheline koostöö kriminaalasjades (autori valduses).

väljaandmismenetluses. Sellest tulenevalt seab autor magistritöö hüpoteesiks väite, et isikute väljaandmise ja loovutamise regulatsioon piirab oluliselt isiku kaitseõigust väljaandmistootlust täitvas riigis.

Magistritöö on teoreetiline uurimus, mille kirjutamisel on kasutatud peamiselt analüüsivat uurimismeetodit ning enda seisukohtade kujundamisel loogilist interpretatsiooni. Allikadena on autor kasutanud põhiliselt VEK-i ja selle lisaprotokolle, EVM raamotsust, õigusabilepinguid, erialast kirjandust ning analüüsinud Harju Maakohtu väljaandmise ja loovutamise kohtupraktikat 2007 – 2011 (kokku 260 toimikut), Riigikohtu lahendeid kui ka Euroopa Inimõiguste Kohtu (edaspidi EIK) kohtupraktikat ajavahemikul 2007- 2011.

Magistritöö esimeses peatükis on antud ülevaade isikute väljaandmise üldisest regulatsioonist ja kohaldatavatest õigusaktidest, väljaandmise tingimustest ja keeldumise alustest ning analüüsitud isikute õiguste kaitset väljaandmismenetluses kohtupraktika näitel. Teises peatükis on antud ülevaade loovutamise üldisest regulatsioonist ja kohaldatavatest õigusaktidest, proportsionaalsuse põhimõtte järgimisest EVM- i koostamisel ning EVM-i rakendamise ja toimimise hetkeseisust seoses isikute õiguste kaitsega. Magistritöö jaoks kogutud teave näitab, et samal ajal, kui EVM on liikmesriikide jaoks väga kasulik kuritegevuse vastase võitluse vahend, on EVM raamotsuse rakendamises veel arenguruumi. EVM-i süsteemi toimimise puhul peab olema kesksel kohal eelkõige põhiõiguste kaitsmine. Nendes peatükkides ei refereerita õigusaktide teksti, vaid antakse läbi õigusaktide olulisemate sätete põhjaliku analüüsi üldine ülevaade nende regulatsioonide põhimõttelisest olemusest ja nende rakendamise käigus esile kerkinud tähelepanekutest ja probleemidest ning materiaalõiguslike põhiõiguste võimalikult tõhusa kaitse tagamisest kohtupraktika näitel. Magistritöös on autor keskendunud eelkõige Eesti õigussüsteemile, kuid eelnevalt on uuritud ka teiste riikide õigussüsteemide kitsaskohti vastavalt praktikas tõusetunud küsimustele.

Autor soovib tänada oma juhendajat riigiprokurör Eve Olesk'it aktiivse juhendamise ja toetuse eest ning Heino Tõnismägi asjakohaste märkuste eest. Samuti soovib autor tänada oma kolleege ja peret toetuse eest.

1. ISIKUTE VÄLJAANDMINE

1.1. Isikute väljaandmise õiguslik regulatsioon

Väljaandmine (ingl. keeles *extradition*) kuulub rahvusvahelise õigusabi esmaste koostöö mehhanismide hulka. Kurjategijate väljaandmise tõhusaks toimimiseks on riigid ratifitseerinud erinevaid konventsioone ja sõlminud otselepinguid. Oluline on siinkohal see, et väljaandmise tingimused on riigiti erinevad, seega puuduvad väljaandmise ühtsed alused.

Isikute väljaandmist reguleerib VEK, mille alusel osalisriigid annavad üksteisele välja isikud, keda vajatakse kriminaalmenetluse või karistuse täideviimiseks. Siiski toimib ladus koostöö ka riikidega, kes ei ole VEK-i osalisriigid ning kes ei kuulu Euroopa Liitu (nt Vene Föderatsioon, Ameerika Ühendriigid), seega võib isikute väljaandmise ka õigusabilepingute või diplomaatilisi kanaleid kasutades. Viimane ei garanteeri küll igal juhul isiku väljaandmist. Magistritöös peatub autor pikemalt Vene Föderatsiooni ja Ameerika Ühendriikide lepingutel. Isikute väljaandmine Vene Föderatsioonile toimub Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, perekonna- ja kriminaalasjades⁷ (edaspidi Venemaa õigusabileping) alusel ning Ameerika Ühendriikidele Eesti Vabariigi valitsuse ja Ameerika Ühendriikide valitsuse vaheline väljaandmislepingu⁸ (edaspidi USA väljaandmisleping) alusel.

Isikute väljaandmine on isiku üleandmine ühe riigi jurisdiktsiooni alt teise riigi jurisdiktsiooni alla kriminaalmenetluse jätkamiseks või karistuse kandmiseks. Iga isiku väljaandmine on riikide vaheline kokkulepe, mille alusel väljaandmise taotluse saanud riik loobub teise kokkuleppeosalise riigi kasuks oma jurisdiktsioonist isiku suhtes, kelle väljaandmist taotletakse.⁹

Väljaandmine kriminaalmenetluse jätkamiseks võimaldab taotleval riigil jätkata kriminaalmenetlust, mis on isiku suhtes selles riigis algatatud. Väljaandmise taotluse võib esitada igas kriminaalmenetluse staadiumis kuni kohtuotsuse tegemiseni. Väljaandmine karistuse kandmiseks saab kõne alla tulla juhul, kui on olemas jõustunud kohtuotsus, millega

⁷Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, perekonna- ja kriminaalasjades. 26.01.1993. – RT II 1993, 16, 27.

⁸Eesti Vabariigi valitsuse ja Ameerika Ühendriikide valitsuse vaheline väljaandmisleping. 08.02. 2006. – RT II 2006, 23, 61.

⁹M.Laatsit. Kurjategijate väljaandmine: väljaandmise eeldused ja väljaandmist välistavad asjaolud. – Juridica, 1999, nr. 4, lk 192-198.

isikule mõisteti vabadusekaotus. Väljaandmist karistuse täitmisele pööramiseks ei tohi kohaldada asenduskaristuste puhul, näiteks kui rahatrahv asendatakse vabadusekaotusega. See ei oleks kooskõlas proportsionaalsuse printsiibiga.¹⁰

Eesti Vabariik on aastatel 1921–1935 sõlminud 15 bilateraalsel väljaandmislepingut¹¹, mis *de iure* on endiselt jõus, kuid *de facto* neid reeglina enam ei rakendata. Enne 1940. aastat sõlmitud väljaandmislepingud ei täienda VEK-i sätteid ega soodusta konventsiooni põhimõtete rakendamist. Nimetatud bilateraalsed väljaandmislepingud on sisuliselt vananenud, seetõttu on neil pigem diplomaatiline tähendus, viidates riikide vahelise suhtlemise järjepidevusele. Isikute väljaandmisel juhindutakse VEK-ist, selle kahest lisaprotokollist. Eesti Vabariik on ühinenud ka EL liikmesriikide vahelise lihtsustatud väljaandmise konventsiooni¹² ning EL liikmesriikide vahelisest väljaandmise konventsiooniga¹³, kuid kuna EVM raamotsusega ühinemisel ei ole Eesti deklareerinud, et enne 07.08.2004 toimepandud kuritegude puhul tuleb esitada väljaandmistootlus, siis rakendab Eesti vaid EVM raamotsust. Seega ei ole viimatinimetatud konventsioonid kohaldatavad eraldi õigusaktidena, vaid nad sätestavad väljaandmismenetluse teatud aspekte EL liikmesriikide vahel võttes aluseks VEK-i. Selle põhjuseks võib pidada asjaolu, et nii Eesti Vabariik kui valdav enamus riike, kellega Eesti oli väljaandmislepingu sõlminud, on praeguseks ühinenud VEK-ga. Tulenevalt VEK-i artiklist 28 lg 1 on riikides, kus VEK kehtib see ülimuslik kõigi poolte vahel sõlmitud väljaandmist käsitlevate kahepoolsete lepingute, konventsioonide või kokkulepete suhtes.¹⁴

Tänapäevani toimub isikute väljaandmine VEK-i alusel suhetes riikidega, mis ei kuulu Euroopa Liitu ning kellega ei ole sõlmitud otselepinguid. Nimetatud konventsiooni artikli 28 lg 2 kohaselt võivad lepingupooled sõlmida omavahel kahe- või mitmepoolseid kokkuleppeid VEK-i sätete täiendamiseks või selle põhimõtete rakendamise soodustamiseks, kuid tuleb meeles pidada, et vastavalt VEK artiklile 28 lg 1 on konventsioon selliste kokkulepete suhtes ülimuslik. Eesti Vabariik on sõlminud ja ratifitseerinud praegu kehtivad ja rakendatavad õigusabilepingud Venemaaga ja Ukrainaga¹⁵.

¹⁰ M.Laatsit. *Op. cit.*, lk 192-198.

¹¹ Nt Austriaga 15.10.1926; Belgiaga 11.11.1926.

¹² Euroopa Liidu liikmesriikide vahelise väljaandmise lihtsustatud korra konventsioon. 23.11.2004. – RT II 2004, 38, 138.

¹³ Euroopa Liidu liikmesriikide vahelisest väljaandmise konventsioon. 23.11.2004. – RT II 2004, 38, 137.

¹⁴ M.Laatsit. *Op. cit.*, lk 192-198.

¹⁵ Eesti Vabariigi ja Ukraina lepingu õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil- ning kriminaalasjades ratifitseerimise seadus. Eesti Vabariigi ja Ukraina leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil- ning kriminaalasjades. 26.04.1995. – RT II 1995, 13/14, 63.

Eesti Vabariigi Valitsuse ja Tai Kuningriigi valitsuse vaheline kokkulepe kurjategijate üleandmisel ja koostöö kriminaalmenetluse täideviimisel¹⁶ puudutab vaid kohtuotsuse alusel vangistust kandvate isikute ületoomist karistuse kandmise jätkamiseks oma elukohariiki.

Siseriiklikus õiguses on väljaandmine reguleeritud KrMS 19. peatüki "Rahvusvaheline koostöö kriminaalmenetluses" 2. jaos.

Lisaks VEK-ile kehtib ka Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma Statuut¹⁷, mis sisaldab samuti väljaandmist reguleerivaid sätteid. Selle kohaselt peavad riigid statuudis sätestatud juhtudel loovutama Rahvusvahelisele Kriminaalkohtule genotsiidis, inimsusevastastes kuritegudes, sõjakuritegudes või agressioonis kahtlustatavad isikud.¹⁸

Vastavalt KrMS § 438 on Eesti täitva riigina õigustatud isikut välja andma väljaandmistootluse alusel, kui isiku suhtes on taotlevas riigis alustatud kriminaalmenetlust ning koostatud vahistamismäärus või kui jõustunud süüdimõistva kohtuotsusega on mõistetud talle karistuseks vangistus. KrMS sätted reguleerivad isikute väljaandmise siseriiklikku menetlust.

Eeltoodule tuginedes võib väita, et Eesti Vabariigil on olemas nii kurjategijate väljaandmise traditsioon kui ka õiguslik baas.

1.2. Väljaandmise eeldused

Vastavalt KrMS § 438 lg-le 1 isiku väljaandmine tema suhtes välisriigis kriminaalmenetluse jätkamiseks on lubatud, kui seda isikut kahtlustatakse või süüdistatakse kuriteos, mis on nii taotleva riigi karistusseaduse kui ka Eesti Vabariigi karistusseadustiku (edaspidi KarS)¹⁹ järgi karistatav vähemalt üheaastase vangistusega. KrMS § 438 lg 2 sätestab, et isiku väljaandmine tema suhtes tehtud süüdimõistva kohtuotsuse täitmiseks on lubatud, kui tal on kandmata vähemalt neli kuud vangistust.

¹⁶Eesti Vabariigi valitsuse ja Tai Kuningriigi valitsuse vaheline kokkulepe kurjategijate üleandmisest ja koostööst kriminaalkaristuste täideviimisel. 28.05.2002. – RT II 2001, 15, 70.

¹⁷Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuut. 17.07.1998. – RT II 2002, 2, 5.

¹⁸E.-J. Truuväli jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 2. vlj. Tallinn: Juura 2008, § 36, komm. 4.

¹⁹Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364; RT I, 04.04.2012, 1.

VEK- i artikkel 2 avab loetelu kuritegudest, mis toovad kaasa väljaandmise. Selle artikkel sätestab, et isikute väljaandmine toimub selliste kuritegude puhul, mis nii taotleva kui taotluse saanud riigi seaduste järgi on karistatavad vabadusekaotusega vähemalt üheaastase vangistuse või veel raskema karistusega.²⁰ Kui taotleva poole territooriumil on langetatud süüdimõistev otsus ja on määratud vanglakaristus, peab karistuse kestus olema vähemalt neli kuud. Kui väljaandmise taotlus hõlmab mitmeid erinevaid kuritegusid, millest igaüks on karistatav taotleva ja taotluse saanud poole seaduste järgi vabadusekaotusega, kuid millest mõned ei vasta tingimustele, mis puudutavad määratava karistuse suurust, on taotluse saanud poolel õigus rahuldada väljaandmistootlus ka viimati nimetatud kuritegude osas.

Seega VEK-ist tuleneva kahepoolse karistatavuse põhimõttest lähtuvalt saab tegu olla väljaandmise aluseks vaid juhul, kui see on karistatav nii taotluse esitanud kui ka taotluse saanud riigi karistusseadustiku järgi. Sellega garanteeritakse riigi õigus keelduda väljaandmisest sellise teo puhul, mida selle riigi seadus kuriteoks ei loe, teisalt on see viide vastastikkuse printsiibile ja sel riigil ei ole alust nõuda sellise teo eest väljaandmist teiselt riigilt. Iga riik loeb karistatavaks teod, mida ta oma sotsiaaleetiliste väärtuste põhjal etteheidetavaks peab. Seetõttu annab riik oma jurisdiktsiooni teise riigi käsutusse üksnes juhul, kui sellise teo eest oleks võimalik ka selles riigis kriminaalmenetlust alata. Isiku väljaandmine, tema vahi alla võtmine väljaandmiseks sellise teo toimepanemise eest, mida siseriiklikult karistatavaks ei loeta, eksiks õigusriigi printsiibi ja *ordre public* vastu“.²¹

Teoreetiliselt on kahepoolne karistatavuse tuvastamine võimalik *in abstracto* või *in concreto* lähenemisviisi kasutades. Karistatavuse mõiste on kuriteo mõiste üldistus, positiivne üldmõiste. Teo karistatavus seaduse järgi on abstraktne ehk üldine karistatavus, konkreetse isiku teo karistatavaks tunnistamine on konkreetne karistatavus. Karistatavuse negatiivne mõiste ilmneb karistatavust välistavates asjaoludes, milledeks on õigusvastasuse ja süü puudumine.²²

VEK- i alusel isikute väljaandmisel on tekkinud palju kordi küsimus, kui palju väljaandmise taotluse saanud riik peab kontrollima, kas isik on temale süüksarvatava teo üldse toime pannud. Siinkohal ei ole see probleemiks ainult kahepoolse karistatavuse küsimuses vaid eelkõige on tekkinud probleemid tõendite hindamise küsimuses. Autori arvates peab

²⁰ HMKm 26.01.2012, 1-11-10847.

²¹ M.Laatsit. *Op. cit.*, lk 192-198.

väljaandmistaoitluse saanud riik süüd välistavaid asjaolusid arvesse võtma nii palju kui võimalik, kuid formaalse kontrolli printsiipi järgides on tema kontrolli ulatus väga piiratud ning teise suveräänse riigi kriminaalmenetlusse sekkumine ei ole lubatud.

Kuigi kahepoolse karistatavuse printsiip sisaldub *expressis verbis* peaaegu kõigis väljaandmislepingutes, ei saa siiski väita, et kahepoolse karistatavuse printsiip oleks absoluutne. VEK-i artikli 2 kohaselt ei tohi väljaandmisest keelduda ainuüksi kahepoolse karistatavuse puudumisele toetudes, kui teoks, mille toimepanemise eest väljaandmist taotletakse, on kuulumine kuritegude toimepanemise eesmärgil moodustatud ühendusse.²³

Lisaks kahepoolse karistatavuse nõudele on isikute väljaandmise eelduseks ka vastastikus printsiibi järgimine. Vastastikkuse all mõistetakse seda, et üks suveräänne riik annab isiku teisele riigile välja juhul, kui tema analoogset väljaandmistaoitlust respektseeritakse samadel alustel (*do ut des*).²⁴

Vastastikkuse põhimõttest lähtuvalt ei esita riik isiku väljaandmise taotlust, kui ta ei suuda ise teise riigi samasisulist taotlust täita. Selline klausel lisatakse üldjuhul *expressis verbis* väljaandmistaoitlusesse. Vastastikkuse põhimõtte järgimine ei ole primaarne, sest teatud juhtudel võib olla ka väljaandmistaoitluse rahuldamine väljaandmistaoitluse saanud riigi huvides.²⁵ Näiteks Venemaa õigusabilepingu artikkel 62 lg 1 kohaselt on osapooled kokku leppinud, et oma kodanikke välja ei anta. Samas on lepingu artikkel 59 lg 1 alusel lepingupoole palvel õigus alustada kriminaalmenetlust oma kodanike vastu, keda kahtlustatakse kuritegude toimepanemises teise lepingupoole territooriumil.

Lepinguliste suhete olemasolul on vastastikkus reeglina garanteeritud. Väljaandmisest on siiski võimalik keelduda, kui vastastikkused kohustused ei ole võrdsed lepingutele tehtud reservatsioonide tõttu. Sellisel juhul kohaldatakse põhimõtet, et reservatsiooni teinud riik võib teistelt lepinguosalistelt nõuda vastava sätte rakendamist vaid sellises ulatuses, millises ta ise seda sätet tunnistab. Eeldatakse, et reegel, mille kohaselt reservatsioonid opereerivad

²² J. Sootak. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura 1997, lk 56.

²³ Commentary on the Articles of the Multilateral Convention on Extradition. Explanatory Report, ETS No 24, *sine anno*, Article 2, § 1, lk 13.

²⁴ M. Laatsit. *Op. cit.*, lk 192-198 (viidatud S. Uhlig, W. Schomburg, O. Lagodny. Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen. 2. Aufl. München: Beck 1992.4, §5, komm. 1).

²⁵ HMKm 18.03.2008, 1-08-2806, Oleg Manajevi väljaandmise lubamatuks tunnistamise kohta.

vastastikku ja peaksid kasulikud olema ka mõlemale riigile, taastab vastastikkuste kohustuste ja õiguste tasakaalu, mille reservatsiooni tegemine rikkus.²⁶

Lisaks vastastikkusele reguleerib reguleerib VEK-i artikkel 14 ka erikohustuse nõuet, mille kohaselt väljaantud isiku vastu ei algatata kriminaalmenetlust, teda ei karistata kohtulikult ega peeta kinni kohtuotsuse täideviimiseks, samuti ei anta isikut kolmandale riigile välja kuriteo eest, mille ta on toime pannud enne väljaandmist, välja arvatud see, millega seoses ta on välja antud. Väljaandmistaoitluse saanud riik peab isikule garanteerima väljaandmise konkreetse teo toimepanemise eest. Isiku vabadust võib väljaandmist taotlenud riigis siiski piirata, kui isiku väljaandnud riik seda aktsepteerib. Vastavasisuline uus taotlus on formaalne ning peab vastama tavalisele väljaandmise taotlusele esitatavatele vormilistele ja sisulistele nõuetele. Kui uus kuritegu on selline, mille eest väljaandmine on lubatav ja kõik muud nõuded on täidetud, peab taotluse saanud riik andma nõusoleku. Vastavalt VEK art 14 lg 1(a) ei ole eelnev nõusolek vajalik, kui kuritegu, mille eest välja anti, kriminaalmenetluse käigus üksnes ümber kvalifitseeritakse, uus kvalifikatsioon põhineb samadel faktidel ja tegu tooks kaasa väljaandmise ka uue kvalifikatsiooni kohaselt.²⁷

Tulenevalt VEK artiklist 14 lg 1(b) võib erandina erinõuet mitte järgida, kui väljaantud isik ei lahku väljaandmise taotluse esitanud riigi territooriumilt kindla ajavahemiku jooksul (tavaliselt on see 30–45 päeva) pärast seda, kui tal oli võimalus lahkuda, naaseb vabatahtlikult või on seaduslikult uuesti välja antud kolmanda riigi poolt. Siinkohal tuleb eristada vabadust ja võimalust lahkuda.²⁸ Vabadus lahkuda tähendab, et isikul on õigus lahkuda väljaandmise taotluse esitanud riigi territooriumilt, kuid ei pruugi olla võimalust oma õiguse realiseerimiseks (raske haigus, reisidokumendi puudumine, *force majeure* jmt). Teisel juhul on isikul õigus lahkuda ja õiguse saab realiseerida. Vajadusel peaks isikule andma finantsabi riigist lahkumiseks.²⁹ Seega ülalnimetatud tähtaja kulgemist tuleks arvestama hakata hetkest, kui lahkumiseks oli tekkinud reaalne võimalus, mitte abstraktne õigus.

²⁶ F. Horn. Reservations and Interpretative Declarations to Multilateral Treaties. Uppsala University. Swedish Institute of International Law. Studies in International Law, Vol. 5, 1988, lk 181.

²⁷ HMKm 26.01.2012, 1-11-10847 (väljaandmistaoitluse esitanud riigis muudeti seadust) ja 25.02.2008 nr. RP-2-14/07/1832 Riigiprokuratuuri taotlus Innar Peerna väljaandmiseks, HMKo 11.09.2009, 1-09-13402 (erikohustuse reeglit ei ole järgitud).

²⁸ Commentary on the Articles of the Multilateral Convention on Extradition.Explanatory Report, *sine anno* , *Articel* 14,§ 1 (b), lk 22.

²⁹ Explanatory report to European Convention on Extradition. – Customs, police and judicial cooperation in the European Union. Selected Instruments. Vol. B. Council of the European Union,1997, lk 254; 4, § 11, komm. 4, 2 (a).

Kui tegu pannakse toime pärast väljaandmist, ei nõuta selle suhtes kriminaalmenetluse alustamiseks või isiku vabaduse piiramiseks väljaandnud riigi nõusolekut, sest reeglina on see tegu toime pandud väljaandmist taotlenud riigi territooriumil. Kui aga tegu pandi toime pärast väljaandmise otsustamist, kuid enne reaalselt üleandmist, lükatakse väljaandmine edasi ja algatatakse kriminaalmenetlus selles riigis, kelle jurisdiktsiooni all isik viibis teo toimepanemise hetkel. Riik, kellele isik väljaandmiseks üle taheti anda, toimib sellises olukorras ilmselt kõige mõistlikumalt, taotledes kriminaalmenetluse üleandmist.

1.3. Väljaandmisest keeldumise alused

Väljaandmislepingutes ja VEK-is on sätestatud teatud hulk aluseid, mille alusel on võimalik isiku väljaandmisest keelduda võttes arvesse tagaotsitava isikuga seotud asjaolusid, kriminaalmenetluse iseärasusi väljaandmist taotlevas riigis ja teatud liiki kuritegusid.

Autor on analüüsinud Eesti Vabariigile esitatud väljaandmistootlusi, kohtumäärusi ja -otsuseid ajavahemikul 2007 – 2011 (k.a 2012). Analüüsi tulemusena on tähelepanuväärne on see, et kogu väljaandmise praktika jooksul on Riigikohtu ette jõudnud vaid üksikud väljaandmised. Nende andmete põhjal võib järeldada, et õiguslikku probleemi justkui ei eksisteeriks ning väljaandmise regulatsioon tagab isikute õiguste kaitse.

PS § 13 tagab igaühe õiguse riigi ja seaduse kaitsele ning Eesti riik peab kaitsma oma kodanikke ka välismaal. Lisaks sätestab PS § 36 lõige 2, et ühtki Eesti kodanikku ei tohi välisriigile välja anda muidu, kui välislepingus ettenähtud juhtudel ning vastavas lepingus ja seaduses ettenähtud korras. Eesti kodaniku väljaandmise otsustab Vabariigi Valitsus. VEK-i, selle lisaprotokolli³⁰ ja II lisaprotokolli ratifitseerimise seaduse § 2 lõige 2 punkt 2 kohaselt reserveerib Eesti Vabariik õiguse keelduda kodaniku väljaandmisest, kui kodanik ei ole väljaandmisega nõus.

VEK-i artikkel 6 lõige 1(b) annab võimaluse määratleda mõiste „kodanik“ konventsiooni tähenduses. VEK-i ratifitseerimisel deklareeris Eesti Vabariik, et mõiste „kodanik“ hõlmab Eesti kodanikke. Seega välistatakse sellest mõistest välisriigi kodanikud ja määratlemata kodakondsuseta isikud, kes on välismaalaste seaduse § 3 kohaselt välismaalased. Kodaniku mõiste täpsustamine on oluline eelkõige seetõttu, et VEK artikkel 6 lõige 1(a) jätab võimaluse keelduda kodanike väljaandmisest, samuti õiguse kohaldada vastastikkust, kui teine lepingupool on deklareerinud, et ei anna oma kodanikke välja.

Eesti kodakondsus peab olema omandatud väljaandmisotsuse täitmisele pööramise ajaks ning seda peab kontrollima väljaandmismenetluse käigus. Väljaantava isiku kodakondsuse kindlakstegemine väljaandmismenetluse algstaadiumis on ka praktilise tähendusega, sest vastavalt KrMS § 449 lg-le 1 ei saa Eesti Vabariigi kodaniku lihtsustatud korras välja anda, erinevalt välismaalasest, kelle puhul on lihtsustatud väljaandmismenetlus võimalik tingimusel, et välismaalane on väljaandmisega nõus. Seega tuleb arvata, et juhul, kui on esitatud taotlus Eesti kodakondsuse omandamiseks, tuleb enne väljaandmisotsuse tegemist vastus ära oodata. Kodaniku staatuse saavutamine on vajalik enne reaalselt üleandmist. Kui väljaandmine on juba lubatavaks tunnistatud, kuid otsus ei ole täitmisele pööratud ja isikule omistatakse vahepealsel ajal Eesti kodakondsus, tuleb tehtud otsus tõenäoliselt uuesti läbi vaadata. Eesti kohtupraktikas ei ole sellist probleemi tekkinud, kus kodakondsus oleks omandatud väljaandmismenetluse käigus. Samas puuduvad sellise olukorra lahendamiseks ka menetlusnormid.

Vastupidiselt Eesti kodakondsuse omandamisele on Eesti kohtupraktikas juhtum, kus isikult on Eesti kodakondsus ära võetud. Vastavalt kodakondsuse seaduse³¹ § 1 lg 2 ei või olla Eesti kodanik samal ajal mõne muu riigi kodakondsuses. Kodakondsuse seaduse § 28 lg 1 p 5 alusel Eesti kodakondsus võetakse ära Vabariigi Valitsuse korraldusega isikult, kes on mõne muu riigi kodakondsuses, kuid ei ole vabastatud Eesti kodakondsusest. Vene Föderatsioon esitas 04.02.2008 Eesti Vabariigile väljaandmistaotluse M.K suhtes, kes omas nii Eesti Vabariigi kodakondsust, kui ka Vene Föderatsiooni kodakondsust. Antud isiku suhtes alustas Kodakondsus- ja Migratsiooniamet Eesti kodakondsuse kaotanuks lugemise menetluse, millest teavitati ka isikut. Isik soovis küll säilitada Eesti kodakondsuse, kuid kuna isikul oli Vene Föderatsiooni ees võlgnevusi, siis Vene Föderatsioon keeldus isikult kodakondsuse äravõtmisest ning Kodakondsus-ja Migratsiooniamet luges isiku Eesti kodakondsuse kaotanuks.³²

Eesti Vabariik lähtub kodanike väljaandmisel põhimõttest, et rahvusvahelise koostöö efektiivsuse huvides tuleks kodanike väljaandmist teatud juhtudel lubatavaks pidada, kui tegemist on väljaandmisega ühest õigusriigist teise ja kodanik ei vaidle väljaandmisele vastu.

³⁰ Väljaandmise Euroopa konventsiooni lisaprotokoll ja teine protokoll. – RT II 1997, 8/9, 38.

³¹ Kodakondsuse seadus. – RT I 1995, 12, 122; RT I 2010, 12, 65.

³² Riigiprokuratuurile saabunud Vene Föderatsiooni Peaprokuratuuri õigusabitaotluse ja sellele lisatud materjalid kodakondsuse äravõtmise otsustamiseks (04.02.2008 kirjaga nr RP-2-13/08/275), vt lisaks HMKm 11.02.2012 Vene Föderatsiooni taotlus Maxim Ksendzovi väljaandmiseks ja väljaandmise õigusliku lubatavuse kohtulik kontrollimine.

Oma kodanike väljaandmisest keeldumine tsiviliseerituse astmelt ja kultuuriliselt oma riigiga sarnasesse riiki on tänapäeval vaieldav. Väljaandmislepingud on sõlmitud vabatahtlikult suveräänsete riikide vahel ning nende eesmärk on eelkõige kuritegevuse tõkestamine. Väljaandmislepingud peaksid garanteerima väljaantava isiku õigused piisavalt. Seetõttu tulekski kodanike väljaandmist teatud juhtudel lubatavaks pidada.

VEK-i artikkel 3 sätestab, et väljaandmist ei toimu, kui taotluse saanud pool peab kuritegu, mille suhtes seda taotletakse, poliitiliseks kuriteoks või poliitilise kuriteoga seotud kuriteoks. Poliitilise kuriteo mõiste sisustamine on väga keeruline, seega igal konkreetsel juhul tuleb taotluse saanud riigil otsustada, kas antud kuritegu võib olla poliitiline või olla seotud poliitilise kuriteoga ning piiritlemine tavakuriteoga võib olla raske.

Isiku väljaandmisest keeldumine seoses poliitilise kuriteoga põhineb ühelt poolt kindlasti humaansetel kaalutlustel, teisalt ilmselt ka riikide vastumeelsusel osaleda võõra riigi poliitikas. Väljaandmislepingud ja konventsioonid välistavad väljaandmise poliitilise kuriteo või poliitilise iseloomuga kuriteo, samuti sellega seotud kuriteo eest. Taotluse saanud riigi otsustada jääb küsimus, kas lugeda kuritegu poliitiliseks või mitte, ning poliitilist kuritegu defineeritakse *ad hoc*, lähtudes konkreetse kaasuse eripärast.³³

Terrorismi tõkestamise Euroopa konventsioon³⁴ artikkel 1 sätestab teod, mida ei peeta poliitilisteks, poliitilise kuriteoga seotuteks või poliitilistel põhjustel toime pandud kuritegudeks. Nendeks 16. detsembril 1970 Haagis alla kirjutatud õhusõiduki ebaseadusliku hõivamise vastu võitlemise konventsioonis käsitletud kuritegu; 23. septembril 1971 Montrealis alla kirjutatud tsiviillennunduse ohutuse vastu suunatud ebaseaduslike tegude tõkestamise konventsioonis käsitletud kuritegu; rasket kuritegu, mis seisneb ründes rahvusvaheliselt kaitstud isiku (sealhulgas diplomaadi) elu, tervise või vabaduse vastu; kuritegu, mis seisneb inimese röövimises või pantvangiks võtmises või temalt ebaseaduslikult vabaduse võtmises; inimestele ohtliku pommi, granaadi, raketi, automaattulirelva või kirja- või pakipommi kasutamist. Samuti eespool loetletud kuritegude katset ega osavõttu kuriteost või kuriteo katsest. Samuti sätestab pommiterrorismi vastane konventsioon³⁵ artikkel 2 kuriteod, mida ei või väljaandmise või vastastikuse abi andmise korral pidada poliitiliseks kuriteoks.

³³ M.Laatsit. *Op. cit.*, lk 192-198.

³⁴ Terrorismi tõkestamise Euroopa konventsiooni ratifitseerimise seadus. Terrorismi tõkestamise Euroopa konventsioon. – RT II 1997, 5, 20.

VEK- i artikkel 3 lg 3 kohaselt reguleerib olukorda, kus riigipealt või tema perekonnaliikmelt elu võtmist või selle katset, ei loeta poliitiliseks kuriteoks ja seega saab sellise teo eest isiku välja anda. Selle sätte osas on reservatsioon teinud Prantsusmaa, Soome, Taani, Island ning Norra. Tulenevalt VEK- i lisaprotokolli artikkel 1-st ei peeta poliitiliseks kuriteoks ka inimsusevastaseid kuritegusid.

Eesti kohtupraktikas taotles 2007 .aastal Vene Föderatsioon Eesti Vabariigilt Jukosega seotud suurärimees P. Z. väljaandmist, kelle suhtes oli Venemaal pooleli kohtumenetlus seoses petturlusega. P. Z. olevat korraldanud 7720 MDM-i aktsia ülemineku MDM-i aktsionäritl Intalija isiklikult P. Z. -le. P.Z. taotles Eesti Vabariigilt varjupaika seoses atentaadikatsuga 2004. aastal, kui tema soomustatud BMWd Moskvast tulistati. Harju Maakohus tunnistas 27.02.2008 oma määrusega väljaandmise Vene Föderatsioonile õiguslikult lubamatuks.³⁶

Poliitiliste kuritegude osas on EIK oma kohtuotsustes Abdulazhon Isakov vs Venemaa ja Yuldashev vs Venemaa tuvastanud inimõiguste rikkumise tõenäosuse iga kinnipeetava suhtes Usbekistanis, keda süüdistatakse poliitiliselt motiveeritud kuritegudes. Usbekistani valitsus ei esitanud EIK-le ka kinnitusi vastupidise kohta. Diplomaatilised kinnitused ei ole EIK-i arvates väljaandmist taotlevale riigile siduvad. Avaldajatel oli „ohvri” seisund, sest nende väljaandmine oli peatatud üksnes EIK-i sekkumise tõttu. Alles siis, kui isiku suhtes tehtud väljasaatmisotsuse täitmine on peatatud tähtajatult ning asja uue arutamise korral on võimalik esitada siseriiklik vastuväide, ei ole isik enam „ohvri” seisundis. EIK tuvastas Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni³⁷ (edaspidi EIÕK³⁸) artikli 3 riive tingimuslikult väljasaatmisotsuse täitmise korral.³⁹

³⁵ Pommiterrorismi vastase konventsiooni ratifitseerimise seadus. Pommiterrorismi vastane konventsioon. – RT II 2002, 8, 25.

³⁶ HMKm 27.02.2008, 1-08-1751 Pavel Zabelini suhtes esitatud Vene Föderatsiooni Peaprokuratuuri taotluse Pavel Zabelini väljaandmiseks ning väljaandmise õigusliku lubatavuse kohtulik kontrollimine.

³⁷ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (täiendatud protokollidega nr. 2, 3, 5 ja 8) ning selle lisaprotokollide nr. 1, 4, 6, 7, 9, 10 ja 11 ratifitseerimise seadus. 13. 03.1996. – RT II 1996, 11/12, 34; RT II 2010, 14, 54.

³⁸ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (*Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*) sünonüümina kasutatakse sageli nimetust Euroopa inimõiguste konventsioon, millest tulenevalt on kasutatud sellist lühendit.

³⁹ EIKo 08.07. 2010, 14049/08;1248/09 *Abdulazhon Isakov vs Venemaa, Yuldashev vs Venemaa*.

VEK artikli 4 kohaselt ei kohaldata konventsiooni väljaandmisel sõjaväeliste kuritegude puhul. Selgitavas raportis väljaandmise konventsiooni juures on asutud seisukohale, et tavakuriteo puhul, mille on toime pannud relvajõudude liige, on väljaandmine lubatav.⁴⁰

Ehtsate sõjaväeliste kuritegudena võiks kõne alla tulla deserteerumine, sõnakuulmatus jms. Kas mingi kuritegu kuulub sõjaväeliste kuritegude hulka, otsustab taotluse saanud riik üksnes oma siseriiklike seaduste põhjal, sõltumata taotleva riigi seadusest ning ei ole oluline, kas tegu on taotlevas riigis sellisena karistatav või mitte. Seega kui sõjaväelane paneb toime nõ tavalise kuriteo, siis pole tegu sõjaväelise kuriteoga pelgalt sellepärast, et teo toimepanija on sõjaväelane. Eesti Vabariigis on kaitseteenistusalasest süüteo sättestatud karistusseadustiku 24. peatükis ning KrMS § 440 lg 2 välistab Eesti kodaniku väljaandmise sõjaväeliste kuritegude alusel.

Sõjaväelise kuriteo toimepanemisest osavõtu korral tuleks väljaandmisest keelduda ka mittesõjaväelase osas. Selline olukord tuleb kõne alla näiteks juhtudel, kui abikaasa aitab kaasa oma mehe deserteerumisele. Seega, oluline on toime pandud tegu, mitte isik, kes selle toime pani ning deserteerumisele kaasaaitamise eest väljaandmine on samavõrra põhjendamatu kui põhidelikti eest⁴¹. Väljaandmisest keeldumise põhjus seoses sõjaväelise kuriteoga on tõenäoliselt rahvusvahelise huvi puudumine.

Algselt kuulusid ka rahanduskuriteod väljaandmist välistavate kuritegude hulka, kuid VEK-i II lisaprotokolli art 5 p 2 tõi sisse muudatused, mille alusel taotluse saanud riik ei saa jätta välja andmata isikut põhjusel, et taotluse saanud riigi seadustega ei ole kehtestatud sama liiki maksu või lõivu või samasugust maksu-, tolli või rahavahetuskorraldust nagu taotluse esitanud riigil.

PS §-is 23 lg 3 on sätestatud *ne bis in idem* printsiip ehk kahekordse karistamise keeld, mis tähistab õigusriiklikku õigusemõistmise kahe olulise põhimõtte- õiguskindluse ja n-õ materiaalse õigluse- konfliktsituatsioonis esimese põhimõtte kasuks tehtavat valikut. *Ne bis in idem* printsiip on sätestatud ka VEK artiklis 9, mille kohaselt ei anta kurjategijat välja, kui taotluse saanud riigi pädevad asutused on teinud lõpliku kohtuotsuse taotletava isiku suhtes kuriteo või kuritegude suhtes, millega seoses väljaandmist taotletakse. Väljaandmisest võib

⁴⁰ Commentary on the Articles of the Multilateral Convention on Extradition, Explanatory Report, *sine loco, sine anno, articlel 4*, lk 16.

⁴¹ M.Laatsit. *Op. cit.*, lk 192-198.

keelduda, kui taotluse saanud poole pädevad asutused on otsustanud samas kuriteos või kuritegudes kohtumenetlust mitte alata või see lõpetada.

VEK- i artikli 9 esimene lause katab juhud, kui isiku suhtes on tehtud lõplik kohtuotsus. Artikli 9 teine lause ei ole aga imperatiivne, kattes juhud, mil isiku suhtes keelduti kriminaalmenetlust alata või menetlus lõpetati, sest ei olnud põhjust süüdistust esitada. Sellistel tingimustel võib väljaandmisest keelduda, kuid kui ilmnevad uued asjaolud, mis võivad otsust mõjutada, seda sätet ei kohaldata ja taotletav isik tuleb välja anda.⁴²

VEK-i lisaprotokolli artikliga 2 on väljaandmise Euroopa konventsiooni artiklit 9 täiendatud sättega, mille kohaselt laieneb *ne bis in idem* reegel ka isikule, kelle suhtes on kolmandas konventsiooni lepingupooleks olevas riigis tehtud lõplik kohtuotsus kuriteo kohta, mille eest taotleti väljaandmist. Siiski ei takista see välisriikide kohtuotsusele *ne bis in idem* reegli siseriiklikku laiemat rakendamist. Samuti on VEK II lisaprotokolli artiklis 4 sätestatud õigus keelduda väljaandmisest ka kuriteo puhul, mille toimepanijale on taotluse saanud riigis antud amnestia ja riik on seda kuritegu pädev arutama oma kriminaalõiguse alusel.

Lisaks eeltoodule sätestab KrMS § 440 lg 3, et isiku väljaandmine välisriigile ei ole lubatud, kui taotleva riigi või Eesti Vabariigi seaduste kohaselt on kuriteo aegumistähtaeg möödunud või kui amnestiaakt välistab karistuse kohaldamise. VEK artikkel 10 sätestab samuti, et väljaandmist ei toimu, kui isiku suhtes ei saa taotleva või taotluse saanud riigi seaduse järgi menetlust alata või karistust täide viia aegumise tõttu. Kriminaalvastutusele võtmise aegumine on sätestatud KarS-i 6. peatükis, mille kohaselt aegumise tähtajad on sõltuvalt kuriteo raskusastmest viis aastat või kümme aastat. Samas sätestatakse ka aegumise katkemise ja peatumise tingimused, samuti juhud, mil aegumist ei kohaldata. Süüdimõistva kohtuotsuse täitmise aegumine on sätestatud KarS §-s 82, mille kohaselt seda ei täideta, kui süüdimõistvat kohtuotsust ei ole pööratud täitmisele kolme aasta jooksul teise astme kuriteo asjas, viie aasta jooksul esimese astme kuriteo asjas arvates kohtuotsuse jõustumisest.

Aegumistähtaaja möödumine on kriminaalasja menetlust kõrvaldav asjaolu, ning kriminaalasja ei või sellisel juhul enam alata ning algatatud menetlus tuleb lõpetada. Nendest paragrahvidest tuleb seega Eesti Vabariigi kohtutel lähtuda väljaandmistootluse lahendamisel, ning kui aegumistähtaeg on möödas, ei saa kohus väljaandmist lubatavaks tunnistada.

⁴² Explanatory report to European Convention on Extradition. – Customs, police and judicial cooperation in the European Union. Selected Instruments. Vol. B. Council of the European Union 1997, lk 252–253.

Vastavalt USA väljaandmislepingu artiklile 6 ei ole Eesti Vabariigil õigus keelduda isiku väljaandmisest viidates kuriteo aegumisele. Artikkel 6 sätestab, et väljaandmistootluse võib ainult siis rahuldumata jätta kui taotluse esitanud riigi õiguse kohaselt on taotluses märgitud kuriteo eest süüdimõistmine või karistuse täitmine välistatud asja aegumise tõttu. Seega KarS-i aegumise sätted selle lepingu alusel ei kohaldu ning isik antakse välja isegi siis, kui kuritegu on KarS-i alusel aegunud.

PS § 12 lõige 1 sätestab võrdsuspõhiõiguse. Selle riivega saab tegu olla üksnes siis, kui ebavõrdselt koheldakse sarnases olukorras olevaid isikuid. Autori arvates koheldakse USA väljaandmislepingu alusel erinevalt neid isikuid, kes on viibinud Eesti Vabariigis toimepandud kuriteo tõttu kohtu loal vahi all ja kelle suhtes on kriminaalmenetlus kuriteo aegumistähtaja möödumise tõttu lõpetatud kohtueelses menetluses ning neid, kes on viibinud kohtu loal vahi all ja kelle suhtes on kriminaalmenetlus lõpetatud kuriteo aegumistähtaja möödumise tõttu kohtuliku arutamise ajal. Riigikohtu senises praktikas on asutud seisukohale, et PS § 12 lõike 1 esimesest lausest tulenev õigusloome võrdsuse põhimõte nõuab üldjuhul, et seadused ka sisuliselt kohtleks kõiki sarnases olukorras olevaid isikuid ühtemoodi. Selles põhimõttes väljendub ka sisulise võrdsuse idee, mille kohaselt võrdseid tuleb kohelda võrdselt ja ebavõrdselt ebavõrdselt. Kuid mitte igasugune võrdsete ebavõrdne kohtlemine pole võrdsusõiguse rikkumine. Keeldu kohelda võrdseid ebavõrdselt on rikutud, kui kahe isiku, isikute grupi või olukorra ebavõrdne kohtlemine on meelevaldne. Meelevaldseks saab ebavõrdset kohtlemist lugeda siis, kui selleks ei leidu mõistlikku põhjust. Kuigi meelevaldsuse kontroll laieneb ka seadusandja tegevusele, tuleb viimasele jätta avar otsustusulatus. Kui on olemas mõistlik ja asjakohane põhjus, on ebavõrdne kohtlemine seadusloomes põhjendatud. Küsimus kahe isiku, isikute grupi või olukorra ebavõrdse kohtlemise põhjendatusest või põhjendamatusest saab tekkida üksnes juhul, kui erinevalt koheldavad grupid on omavahel võrreldavad, s.t konkreetse diferentseerimise aspektist analoogilises olukorras.

Seetõttu on autori arvates Ameerika Ühendriikidele väljaantavate isikute suhtes tegemist võrdsuspõhiõiguse rikkumisega, kuna teistele riikidele aegunud kuriteo alusel isikuid välja ei anta ning isikute kaitseõigus on oluliselt piiratud, sest isikute väljaandmisel lähtume küll siseriiklikust seadusest, kui väljaandmistootluse esitanud riigis toimub kriminaalmenetlus selle riigi seaduste kohaselt ning vastav säte välistab selle alusel väljaandmisest keeldumise.

Väljaandmismenetluse peamine puudus on just see, et kurjategijad saavad tuginedes isikute vaba liikumise võimalusele lahkuda riigist, kus neid tahetakse kohtu alla anda või panna karistust kandma – kurjategijate põgenemine on liiga lihtne, võrreldes nende tagasisaamisega, sest tagasisaamine eeldab väljaandmismenetluse pika protsessi läbimist ning isikute kõikide õiguste ja vabaduste arvestamist. Samuti leiab autor, et kurjategijad saavad ära kasutada liikmesriikide õigussüsteemide erinevusi, et pääseda kohtumõistmisest või karistuse kandmisest (nt. kahepoolse karistatavuse põhimõte, mille kohaselt on väljaandmine välistatud, kui väljaandmistootluse aluseks olevale teole vastavat kuriteokoosseisu ja karistusemäära ei sisalda lisaks taotleva riigi karistusseadusele ka täitva riigi karistusseadus⁴³; erandid poliitilistele kuritegudele, oma kodanike väljaandmisele jne.

1.4. Väljaandmise otsustusprotsess

Vastavalt KrMS § 457 taotletakse isiku väljaandmist välisriigilt, kui isik kahtlustatavana või süüdistatavana viibib välisriigis ja hoidub kriminaalmenetlusest kõrvale ning kriminaalmenetluse edasine jätkamine on oluliselt raskendatud või välistatud ilma kahtlustatava või süüdistatava osavõtuta või kui süüdimõistetud isiku väljaandmist eeldab tema suhtes tehtud kohtuotsuse täitmine. Väljaandmistootluse edastamine eeldab alati informatsiooni olemasolu, kus riigis antud isik viibib.

Väljaandmistootlus on ametlik dokument, mis saadetakse väljaandmist taotleva riigi poolt ning millega taotletakse teiselt riigilt, et see annaks välja isiku, kes viibib selle riigi territooriumil, kellele väljaandmistootlus adresseeritakse. Väljaandmistootlus edastatakse üldjuhul eelnevalt riikide vahel sõlmitud kokkuleppele vastava riigi keskasutusele või diplomaatilisi kanaleid kasutades koos kõikide vajalike dokumentidega, mis võimaldavad taotluse saanud riigil otsustada, kas vastav isik välja anda või mitte. Väljaandmistootluse saanud riik kontrollib esitatud dokumentide alusel ka väljaandmise printsiipide järgimist. Väljaandmistootluses peab olema lisaks isikuandmetele kirjas ka kuriteo asjaolud ja kvalifikatsioon, mille alusel isiku väljaandmist taotletakse, samuti peab väljaandmistootlus sisaldama viidet VEK-ile või õigusabilepingule.

Erinevate õigussüsteemidega riikides võib väljaandmistootluse läbivaatamise kord olla kahesugune. Kontinentaal-Euroopas analüüsitakse peamiselt väljaandmistootlusele lisatud dokumente, mille eesmärgiks on jõuda veendumusele, et järgitud on kõiki väljaandmisõiguse

⁴³ Nt. VEK art 2 p 1, KrMS § 439 lg-d 1, 2.

formaalsusi. Anglo-ameerika õigustraditsiooniga riikides püütakse analüüsida ja uurida konkreetset juhtumit ja sellega seonduvaid tõendeid, veendumaks, et tegemist on siiski põhjendatud ja tõenäolise juhtumiga.⁴⁴

Seega on väljaandmismenetluse näol tegemist omalaadse menetlusega, mis on pooleldi kohtuvõimu ja pooleldi täitevvõimu kohustus. Kohtumenetluse tulemina, kas toetatakse väljaandmise taotlust või mitte ning väljaandmise lõpliku otsuse teeb aga kontinentaal-Euroopas peaaegu alati administratiivorgan⁴⁵ - Eestis kas Vabariigi Valitsus või justiitsminister. Anglo-ameerika õigustraditsiooniga riikides on väljaandmise lõplikuks otsustajaks kohus.

VEK-i artikkel 16 sätestab, et isiku vahi alla võtmise taotlus saadetakse taotlust saava riigi pädevale asutusele kas diplomaatilisel teel, otse postiga, telegraafi teel, Rahvusvahelise Kriminaalpolitsei Organisatsiooni (edaspidi Interpol) kaudu või muul viisil, mis võimaldab kirjalikku tõendamist või on vastuvõetav taotluse saanud riigile. Seega väljaandmiseelses menetluses on oluline koht Interpolil kui riikidevaheliste väljaandmistaoatluste vahendajal.

Eesti Vabariigis on pädevad väljaandmistaoatlusi esitama kohtueelses menetluses prokuratuur, kohtumenetluses kohus ning kohtuotsuse täitmise faasis Riigiprokuratuur. Eestis edastab pädev õigusasutus vastava väljaandmistaoatluse Justiitsministeeriumile, kes omakorda edastab selle vastava riigi keskasutusele. Välisriigi pädev õigusasutus saadab väljaandmistaoatluse Justiitsministeeriumile, mis on rahvusvahelise kriminaalmenetluse koostöö keskasutuseks.

Juhul kui isik, kelle väljaandmist taotletakse, viibib Eestis vahi all, kahtlustatavana või süüdistatavana kuriteo toimepanemises Eesti Vabariigis, lükatakse VEK artikkel 19 alusel väljaandmismenetluse täitmine edasi. Seejärel on väljaandmistaoatluse edastanud riigil võimalik taotleda isiku ajutist väljaandmist.

Väljaandmismenetluse protseduur on erinev kodanikele ja mittekodanikele sh määratlemata kodakondsusega isikutele. Kui väljaandmisele kuulub Eesti kodanik, siis tema väljaandmise otsustab Vabariigi Valitsus ning kui tegemist on välismaalase või määratlemata kodakondsusega isikuga, siis otsustab väljaandmise justiitsminister.

⁴⁴ E.Kergandberg. Väljaandmismenetlusest. – Juridica, 2000, nr. 1, lk. 27-36.

⁴⁵ M. Sorensen. Manual of Public International Law. London: Macmillan 1968, lk 525.

Samuti on oluline väljaandmismenetluses kontrollida isiku immuniteedi olemasolu. Juhul kui selgub, et väljaandmisele kuuluv isik omab teatud puutumatust, siis tuleb eelnevalt isiku puutumatus ära võtta. Kõikide eespool nimetatud isikutel on puutumatuse äravõtmise menetlus erinev. Juhul kui isik omab diplomaatilist puutumatust või muid väljaandmist kitsendavaid õigusi, siis võib Eest Vabariik kohaldada kriminaalmenetlusõigust ainult välisriigi taotlusel (selle riigi taotlusel millise riigi diplomaadiga on tegu), kuid arvestada tuleb välislepingus sätestatud erisusi.

Väljaandmistaoitlusele esitatud nõuetele vaatamata peab iga väljaandmistaoitluse koostamisel siiski arvestama seda, millisesse riiki see taotlus saadetakse. Tuleb arvestada eelneva praktika ja vastava riigi väljaandmistaoitluse standarditega, eriti siis, kui väljaandmistaoitlus tuleb saata anglo-ameerika õigustraditsiooniga riiki. Näiteks Ameerika Ühendriikide konstitutsioon määrab kindla standardi, hindamaks väljaandmistaoitlusega kaasnevate dokumentide piisavust. Seda standardit nimetatakse piisavaks põhjenduseks. Piisav põhjendus väljaandmise kontekstis on määratletud kui küllaldane alus uskuda, et isik, kelle väljaandmist taotletakse, on sooritanud kuriteod, milles väljaandmist taotletakse. Seega väljaandmise dokumendid peavad näitama, et taotleval riigil on olemas usaldusväärsed tõendid, tõestamaks, et tagaotsitav on sooritanud iga kuriteo, mille suhtes väljaandmist taotletakse. See tõestus väljaandmisdokumentides moodustab piisava põhjenduse.⁴⁶

Eeltoodust tulenevalt on autori hinnangul Eesti kohtupraktikas tõstatatud palju kordi küsimusi, kas isiku väljaandmiseks on olemas piisav põhjendus. Väljaandmistaoitlused oma vormilt ei sisalda lisaks nõuetekohaste punktidele tõendite loetelu, seetõttu esineb kohtupraktikas ühe enam ja enam isikute kaitse poolseid väiteid küllaldase aluse puudumise osas. Autor peab siinkohal nõustuma, et väljaandmistaoitlused üldjuhul ei sisalda põhjalikku ülevaadet, et taotleval riigil on olemas usaldusväärsed tõendid ning selles osas peab väljaandmine tuginema vastastikusel usaldamisel. Samuti on siinkohal oluline, et Eesti Vabariigil ei ole õigust sekkuda välisriigi kriminaalmenetlusse ja hinnata tõendeid, seega väljaandmismenetluse raames ei arutata isiku süüüsimuse üle vaid kontrollitakse väljaandmise formaalseid aluseid. Autori arvates on Ameerika Ühendriikide poolt Eesti Vabariigile esitatud väljaandmistaoitlused, mis on olnud väga mahukad ja üksikasjalikud, eeskujuks väljaandmistaoitluste koostamiseks.

⁴⁶ E.Kergandberg. *Op.cit.*, lk 27-36.

Vastavalt KrMS § 446 allub välisriigile isiku väljaandmise õigusliku lubatavuse kontrollimine Harju Maakohtule. Tulenevalt KrMS § 450 lg 1 peab Harju Maakohus korraldama kohtuistungil väljaandmistaoitluse kohtusse saabumisest alates kümne tööpäeva jooksul.

Alates 01.01.2012 on oluliselt täpsustatud KrMS § 450 lg 4 p 1 sõnastust, mis määratleb kohtu ülesandeid väljaandmismenetluse kohtuistungil. Selle sätte kohaselt selgitab kohus väljaandmistaoitlust ning väljaandmismenetluse regulatsiooni, muu hulgas seda, et väljaandmise õiguslikku lubatavust puudutavad asjaolud tuleb esitada Harju Maakohtule või ringkonnakohtule ning nende õigeaegsel esitamata jätmisel jäetakse need väljaandmismenetluses läbi vaatamata. Seega esimese etapina kohus selgitab isikule tema kaitsja juuresolekul temale arusaadavas keeles väljaandmisetaotluse sisu ja väljaandmiseks olevaid asjaolusid, menetluse võimalikku käiku ning kuulab ära isiku arvamuse ja vastuväited. Ka EIÕK artikkel 6 punktist 3 (a) tuleneb, et igal kuriteos süüdistataval on õigus olla koheselt ja üksikasjalikult informeeritud tema vastu suunatud süüdistuse iseloomust ja põhjustest talle arusaadavas keeles. Teiseks tuleks isikule selgitada väljaandmise aluseks olevaid asjaolusid. Üldjuhul on selgitatava informatsiooni puhul nõutava detailsuse maht erinevates olukordades erinev. Edastada tuleb piisavalt üksikasju, et süüdistatav saaks valmistuda enda kaitsmiseks. Kolmandaks tuleb isikule selgitada väljaandmise võimalikku käiku, sealhulgas ka otsest üleandmist taotluse esitanud riigile. Vajalik on teavitada väljaantavat isikut ka teda ootavast saatusest väljaandmisetaotluse esitanud riigis. Neljandaks kuulatakse ära isiku arvamus ja tema vastuväited ning viiendaks kontrollitakse väljaandmise õigusliku põhistatust. Eesti kohtupraktikas ette tulnud probleeme isikule arusaadavas keeles selgitamiskohutuse täitmine, seda eelkõige olukordades, kus väljaantavaks isikuks on ungarlane, rumeenlane jne.

Autori hinnangul on väljaandmismenetluse protsessis oluline isiku õigus olla ärakuulatud. Väljaandmise õigusliku lubatavuse kohtulik kontrolli käigus kuulatakse ära isiku arvamus ja vastuväited seoses väljaandmisega. Oluline on aga siinkohal autori arvates see, et kuigi isikule tagatakse oluline menetlusõigus – olla ära kuulatud, siis isiku poolt antud ütlused kohtuistungil ei ole loetavad kui kahtlustatava poolt antud ütlused, seega on väljaantava isiku ütlused eelkõige informatiivsed ning kontrollimiseks ega seoses väljaandmisega ei satu isiku õigused taotleavas riigis ohtu. Seega isikule tagatakse küll õigus anda ütlusi, kuid õiguslikke tagajärgi see ei too ning isegi juhul kui isikul on olemas tõendid, mille alusel saaks teda kahtluse alt vabastada, ei kuulu nende tõendite hindamine Eesti kohtu pädevusse ning isik saab need tõendid esitada selle riigi pädevale õigusasutusele, kes tema väljaandmist taotles.

Lisaks sätestab KrMS § 449 lg 1 lihtsustatud ka väljaandmismenetluse korra. Selle sätte alusel võib välismaalane tema kaitsja juuresolekul anda nõusoleku enda lihtsustatud korras väljaandmiseks, mille korral ei toimu kohtu poolt väljaandmise õigusliku lubatavuse kohtulikku kontrolli. Lihtsustatud korras väljaandmisega nõustumise ettepanek tehakse väljaantavale isikule tema kinnipidamisel ning nõusolek saadetakse viivitamata justiitsministrile, kes otsustab isiku väljaandmise. Eesti kodaniku vabatahtlik nõusolek enda väljaandmiseks ei too kaasa lihtsustatud väljaandmismenetlust nagu seda välismaalaste puhul. Eesti kodaniku antav nõusolek tagab siiski kiirema väljaandmismenetluse. Schengeni konventsiooni⁴⁷ artikkel 66 sätestab siin osas aga erisuse, mille alusel võib konventsiooniosaline riik lubada väljaandmist ilma formaalse väljaandmismenetluseta, kui taotluse saanud konventsiooniosalise riigi seadused isiku väljaandmist otseselt ei keela ning tagaotsitav isik nõustub sellega avalduses, mille ta esitab kohtunikule või pädevale ametnikule pärast seda, kui viimane on teda küsitlenud ja teatanud talle tema õigusest nõuda ametliku väljaandmismenetluse järgimist. Tagaotsitaval isikul on sellise küsitlemise ajal õigus kasutada advokaadi abi. Motiveeritud otsus väljaandmiseks või selle keeldumise kohta tehakse viivitamatult.

Väljaandmismenetluses peab kohus otsustama, kas tunnistada väljaandmine õiguslikult lubatavaks või tunnistada väljaandmine õiguslikult lubamatuks. Kui kohus leiab, et isiku väljaandmine ei ole õiguslikult lubatav, siis saadetakse kohtu määruse koopia koos väljaandmistaoitluse ja materjalidega Justiitsministeeriumile, kes omakorda teavitab sellest taotluse esitanud riiki. Väljaandmise õiguslikult lubatavaks või lubamatuks tunnistamise määruse peale võib vastavalt KrMS § 451¹ alusel esitada määruskaebuse Harju Maakohtu kaudu Tallinna Ringkonnakohtule. Ringkonnakohtu määrus on lõplik ja seda ei saa edasi kaevata. Väljaandmise õiguslikult lubatavaks tunnistamise korral, saadetakse Justiitsministeeriumile lisaks määruse koopiale ka väljaandmistaoitus koos teiste väljaandmismenetluse materjalidega. Seega isikuõiguste rikkumine kaebeõiguse eeldusena väljaandmismenetluses ei kehti.

Väljaandmise otsustamise menetluses otsustab täitevvõim väljaandmise kasuks või keeldub sellest. Väljaandmise otsustamise menetluse aluseks on isiku kodakondsus. Eesti Vabariigi

⁴⁷ Beneluxi Majandusliidu riikide, Saksamaa Liitvabariigi ja Prantsuse Vabariigi valitsuste vahel 14.06. 1985. Schengeni leping kontrolli järk-järgulise kaotamise kohta nende ühispiiridel (1990. aasta Schengeni konventsioon), EÜT L 239, 22.9.2000. Eesti Vabariik ühines 21. 12.2007. – Arvutivõrgus: <http://www.legaltext.ee/text/et/T71073.htm> (05.03.2012).

kodanike väljaandmise üle otsustab Vabariigi Valitsus ning välismaalaste ja määratlemata kodakondsusega isikute väljaandmise üle otsustab justiitsminister. Täitevvõimu otsuse peale on isikul tulenevalt KrMS § 452¹ õigus esitada kaebus halduskohtule. Kuna väljaandmine on riikidevahelises suhtlemises üsnagi olulisel kohal, siis on ka arusaadav väljaandmise otsustamise viimine kahele tasandile ehk nii kohtuliku kui ka täitevvõimu pädevusse. Vaielda võib siinkohal aga selle üle, kelle otsus, kas kohtu või täitevvõimu oma, peaks olema viimane ehk lõplik. Eestis on väljaandmisõiguses lõplik sõna alati täitevvõimu käes.

Õiguspraktika kujundamise seisukohast on olulised esimesed Riigikohtu määrused, mis puudutasid Ameerika Ühendriikidele isikute väljaandmist, kus Riigikohus on selgitanud väljaandmismenetluse olemust ning analüüsinud isikule tagatud kaebeõigust seoses väljaandmisega.

Ameerika Ühendriikide Justiitsministeerium esitas Eestile 06.10.2008 Eesti Vabariigi kodaniku M.R väljaandmistaotluse. Harju Maakohtu 13.11.2008 määrusega tunnistati M. R väljaandmine Ameerika Ühendriikidele õiguslikult lubatavaks seoses Ameerika Ühendriikides 2003 - 2005 toime pandud internetikelmusega ja Ameerika Ühendriikide vastu toime pandud kelmusega suures ulatuses. Vabariigi Valitsuse 12. 12.2008. a korraldusega nr 508 otsustati M. R Ameerika Ühendriikidele välja anda. M. R-i kaitsjad esitasid määruskaebuse Riigikohtule leides, et Harju Maakohtu määruse vaidlustamine ringkonnakohtus on lubatav seoses PS §-de 20, 24 ja 36 pöördumatu rikkumisega. Kohtumäärust, millega lahendatakse EIÕK kaitsealasse kuuluvaid isiku põhiõiguste riivete küsimusi, peab saama vaidlustada kõrgema astme kohtus. Riigikohus asus antud asjas seisukohale, et põhiseaduslik edasikaebeõigus on sätestatud PS § 24 lg-s 5, mille kohaselt on igaühel õigus tema kohta tehtud kohtuotsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule. Lähtuvalt PS saab kohtuotsuse peale vaid seadusega sätestatud korras edasikaevata ning edasikaebamine ei saa kuidagi tähendada aga seda, et põhiseaduse mõtte kohaselt peaks edasikaebeõiguse esemeline kaitseala hõlmama võrdsel määral eranditult kõiki kohtulahendeid ja edasikaevatavad peaksid olema nii kohtuotsused kui ka määrused. Selliseks PS ilmselgelt laiendavaks ja edasikaebeõigust absolutiseerivaks tõlgendamiseks puudub ka igasugune inimõiguslik, samuti sisuline ja loogiline põhjendus. Isikute välisriigile väljaandmine kui tervik kujutab endast rahvusvahelist õigusliku iseloomuga riiklikku tegevust, mitte aga kriminaalmenetlust. Seega tegelikult just nimelt riiklikul tasandil kahe riigi suhete üldist konteksti ning väljaandmist taotleva riigi demokraatlikkust arvestades otsustatakse, kas isik antakse välisriigile välja või mitte. Kuna kõnealuse riikliku tegevuse

õiguspärasust on Eestis pädevad kontrollima halduskohtud, siis ongi väljaandmise puhul ainuvõimalik tagada nii kohtukaebe- kui ka edasikaebeõigus halduskohtumenetluse vahendusel.⁴⁸

KrMS § 452 lg 3 kohaselt peab Vabariigi Valitsuse väljaandmise otsus olema põhjendatud. Kuna Vabariigi Valitsus teeb isiku väljaandmise lõpliku otsustuse, peab just see korraldus, tulenevalt haldusmenetluse seaduse⁴⁹ (edaspidi HMS) §-st 54, põhinema kehtival õigusel. Vabariigi Valitsus peab väljaandmise korraldust andes olema veendunud, et isiku välisriigile väljaandmine on ka õiguslikult lubatav. Seetõttu hõlmab KrMS § 452 lg-s 3 sätestatud Vabariigi Valitsuse tehtava väljaandmise otsuse põhjendamise kohustus ka seda, kas on õiguslikult lubatud isikut välisriigile välja anda, s.t, kas rahvusvaheline kriminaalmenetlusalaane koostöö on lubatud, väljaandmine on lubatav, välisriigile isiku väljaandmise üldtingimused on täidetud, puuduvad välisriigile isiku väljaandmist välistavad või seda piiravad asjaolud, väljaandmise taotlus on nõuetekohane, väljaandmislepingu ja konventsioonide kohaselt saab isiku välja anda. Alles seejärel otsustab Vabariigi Valitsus kaalutlusõiguse alusel, kas isik anda välisriigile välja või mitte.

Riigikohtu erikogu leidis, et Vabariigi Valitsusel lasub kohustus põhjendada isiku väljaandmisel õiguslikku lubatavust ka siis, kui maakohtu määrus sisaldab põhjendusi ja need ei ole ilmselgelt õigusvastased. Kui Vabariigi Valitsus enda korralduses väljaandmise õiguslikku lubatavust ei kontrolli, siis on ta rikkunud haldusakti põhjendamise kohustust, mille tagajärjeks võib olla haldusakti tühistamine. Õigusliku lubatavuse kontrolli teostamata jätmine ei ole kaalutlusviga, vaid faktilistele asjaoludele õigusliku hinnangu andmata jätmine. Seega tuleb halduskohtul hinnata kaebaja kõiki neid väiteid, mis puudutavad väljaandmise õiguslikku lubatavust. Kui halduskohus leiab, et isiku välisriigile väljaandmine ei ole õiguslikult lubatav, siis tuleb Vabariigi Valitsuse korraldus tühistada.⁵⁰

1.5. Isiku õiguste tagamise ning kaitsega seonduvad probleemid

Möödunud sajandi juhtivaid õigusteoreetikuid on Ronald Dworkin on nimetanud põhiõigusi „trumbiks“.⁵¹ Põhiõiguste olemasolu ei taga igal juhul nende realiseerimist. Seetõttu on oluline analüüsida väljaandmismenetluses tagatud isikute õigusi.

⁴⁸ RKKKm 15.05.2009, 3-1-1-39-09.

⁴⁹ Haldusmenetluse seadus. – RT I 2001, 58, 354; RT I, 23.02.2011, 3.

⁵⁰ RKEK 21.01.2010, 3-3-1-72-09.

⁵¹ R.Dworkin. Rights as Trumps. Waldron, 1984, lk 153 (67).

VEK-is ning kahepoolsetes lepingutes ei sisaldu otsesõnu väljaantava isiku õigusi ega nende kaitse tagamist, seega peab olema isikute õiguste kaitse tagatud siseriikliku õigusega. Kõige esimeseks isiku vabaduspõhiõiguse riive väljaandmismenetluses toimub juhul, kui kohaldatakse väljaandmisvahistust. Vahistamine peab jääma mõistliku aja piiresse sõltumata vahistamisaluse olemasolust ja menetluse põhjendamatute viivituste korral peab kaaluma vahi all pidamise asendamist mõne kergemaliigilise tõkendiga. Väljaandmisvahistuse eesmärk on garanteerida isiku kohalolek kogu väljaandmismenetluse jooksul, aga ka perioodil, mil oodatakse ametliku väljaandmistaoitluse saabumist. Väljaandmisvahistuse kohaldamise taotlus on dokument, mille alusel väljaandmist taotlema asuv riik soovib vastava isiku vahi alla võtmist enne ametliku väljaandmise taotluse saabumist. Tegemist on küll taotlusega või teatud juhul ametliku palvega, mis oma vormilt on väiksema mahuga, kui seda on väljaandmise taotlus, kuid see ei asenda väljaandmistaoitlust. Sellise eeltaotluse või palve saatmisega soovitakse isiku kiiret vahi alla võtmist, kuna väljaandmistaoitluse koostamine ja edastamine võtab tavaliselt kauem aega ning see aeganõudev protsess annab isikule võimaluse edasi liikuda ning pääseda väljaandmisvahistusest. Edasilükkamatutel juhtudel võib Riigiprokuratuuri nõusolekul taotleda Interpoli kaudu välisriigilt väljanõutava isiku väljaandmisvahistust enne väljaandmistaoitluse esitamist.

VEK-i artikli 16 lõikest 2 tulenevad nõuded, millele peab vahi alla võtmise taotlus vastama. Nimelt teatatakse vahi alla võtmise taotluses, et kui üks artikli 12 lõige 2 punktis a mainitud dokumentidest⁵² on olemas ja et kavatakse esitada väljaandmistaoitlus. Samuti teatatakse selles, millise kuriteoga seoses väljaandmist taotletakse, millal ja kus see kuritegu toime pandi ning esitatakse otsitava isiku võimalikult täpne kirjeldus. Vahi alla võtmise taotlusi tulebki käsitada vaid taotlusena, mitte aga vastava isiku automaatse vahistusalusena. Vahistuse küsimuse otsustamine on ka nendel juhtudel taotluse saanud riigi kohtu pädevuses.

Väljaandmismenetluse juures peab tähelepanu pöörama ka nn punasele kaardile (ingl. keeles *red notice*) kui väljaandmise kiiruse ja seega väljaandmise instituudi efektiivsuse tagamise vahendile. Punane kaart on vastava riigi Interpoli avalduse alusel Interpoli peasekretariaadi poolt väljastatud taotlus isiku vahi alla võtmiseks ning ühtlasi ka isiku riigist väljaandmise taotluse tagatis.⁵³ Kui riik ei aktsepteeri punast kaarti isiku vahi alla võtmise nõuetekohase

⁵² Taotlusele lisatakse vastavalt taotleva riigi seaduses kehtestatud protseduurile tehtud süüdimõistva otsuse või koheselt kohaldatava kinnipidamiskorralduse või muu sama sisuga korralduse originaal või tõestatud koopia.

⁵³ Rules on the Processing of Information for the Purposes of International Police co-operation, issued by the ICPO-Interpol General Secretariat, 2008, lk 6.

taotlusena, siis on punase kaardi saatmise ainsaks eesmärgiks vastava isiku jälitamine taotlemiseks või lühiajaliseks kahtlustatavana kinnipidamiseks. Seega punane kaart peab sisaldama informatsiooni, mis on kohtule vajalik isiku vahi alla võtmiseks. Selles teabes peab sisalduma kuritegu tegu, milles isikut kahtlustatakse ning viited vastavale seaduse sättele, maksimaalne võimalik karistus selle teo eest, samuti vahistamispalve kehtivus.

Punane kaart peab olema koostatud lähtudes järgmistest põhimõtetest:

- 1) punane kaart peab olema väljastatud kehtiva arreteerimiskäsu või kohtumääruse alusel ning olema suunatud nii politseistruktuurile kui ka kohtule;
- 2) punast kaarti peab arvestama kui vahi alla võtmise taotlust, v.a kui vastava riigi õigus selle välistab;
- 3) punaste kaartide edastamine on Interpoli pädevuses.⁵⁴

USA väljaandmislepingu artikkel 11 lg 1 sätestab erisuse vahistamistaotluse edastamisel. Selle sätte kohaselt võib asja kiireloomulisuse korral võib taotluse esitanud riik taotleda väljanõutava isiku väljaandmisvahistamist enne väljaandmistaotluse esitamist. Vahistamistaotluse võib edastada diplomaatilisi kanaleid kasutades või otse Ameerika Ühendriikide Justiitsministeeriumi ja Eesti Vabariigi Justiitsministeeriumi vahel. Sellise taotluse edastamiseks võib kasutada ka Interpoli kanaleid.

Väljaandmisega seonduv vabaduse võtmine on rahvusvahelise õiguse ja ametialase abi ühe meetmena käsitatav vastava isiku suhtes kulgeva kriminaalmenetluse kui terviku ühe osana. Vabaduse võtmist tuleb käsitada vastava teo etteheidetavuse ja võimaliku sanktsiooni kontekstis, ning nagu kogu kriminaalmenetluse puhul, nii tuleb ka väljaandmisega seonduval vabaduse võtmisel arvestada põhiseadusliku nõudega, et kriminaalasja tuleb võimalikult kiiresti menetleda.⁵⁵ Isiku vahi all pidamine eesmärgiga anda ta välja on üldjuhul periood, mille jooksul väljaandmistaotluse saanud riik teeb otsuse isiku väljaandmise suhtes. Vastavalt VEK-i artikkel 16 lõikele 4 ja KrMS § 447 lõikele 5 võib isiku vahi alt vabastada, kui 18 päeva jooksul pärast kinnipidamist pole taotluse saanud poolele esitatud väljaandmistaotlust ega VEK-i artiklis 12 nimetatud dokumente. Mingil juhul ei tohi kinnipidamine ületada 40 päeva kinnipidamise päevast alates. Tulenevalt VEK-i artikkel 16 lõikest 5 ei takista vabastamine uut kinnipidamist ja väljaandmist, kui väljaandmistaotlus saadetakse hiljem. Vastavalt USA väljaandmislepingu artiklile 11 lg 4 võib isiku, kellele on kohaldatud

⁵⁴ E.Kergandberg. *Op.cit.*, lk 27-36.

⁵⁵ vastupidine olukord HMKm 05.10.2011, 1-11-10847 Nikolai Gogulan'i suhtes.

väljaandmisvahistust, vabastada kuuekümnelt (60) päeva möödumisel käesoleva lepingu kohase väljaandmisvahistamise päevast, kui taotluse saanud riigi täitvale asutusele ei ole esitatud väljaandmistootlust.

EIK väljaandmisvahistuse osas asunud seisukohale, et isiku kinnipidamine on seaduslik niikaua, kuni väljasaatmise menetlus kestab. Kui sellist menetlust ei viida läbi hoolsalt, kaotab riik õiguse isiku kinnipidamiseks EIÕK artikli 5 lg 1 „f“ alusel. EIK tuvastas 27.07.2010 kohtuotsuses *Louled Massoud vs Malta* tuvastas artikli 5 lg 1 riive, sest puudus seaduslik alus avaldaja kinnipidamiseks.⁵⁶

Vastavalt KrMS § 447 lg 8 võib väljaandmisvahistuse määruse peale esitada määruskaebus vaidlustatava kohtumääruse teinud kohtu kõrgemalseisvale kohtule vaidlustatava kohtumääruse teinud kohtu kaudu. Juhul kui Ringkonnakohus jätab määruse muutmata, lõpeb isiku kaebõigus väljaandmisvahistuse kohaldamise osas. Riigikohtu kriminaalkolleegium on asunud seisukohale, et kui ringkonnakohus jätab maakohtu poolt vahistamisküsimuses tehtud määruse muutmata, on ringkonnakohtu määrus KrMS § 391 mõttes lõplik ja seda ei saa edasi kaevata. Kui aga ringkonnakohus teeb maakohtu poolt vahistamisküsimuses tehtud lahendist vastupidise määruse, on tegemist esmakordse vahistamise või vahistamisest keeldumise määrusega ja seda saab KrMS §-st 136 tulenevalt Riigikohtus vaidlustada.⁵⁷

Autori arvates on puudulikult reguleeritud olukord, kui väljaandmisvahistuse kohaldamisel isiku vabaduspõhiõiguse riive õiguspärasus puudub, seda eelkõige juhul kui väljaandmisvahistuse alus langeb ära või väljaandmistootlus tühistatakse. Sellisel juhul tekib isikul õigus nõuda alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamist. VEK sellist võimalust otseselt ette ei näe, kuid sellises olukorras peaks alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamise kord olema reguleeritud väljaandmistootluse esitanud riigi õigusaktidega. Seega on ainus võimalus isikul alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamiseks esitada nõue väljaandmistootluse esitanud riigile, kuid see nõuab isikult väga suuri pingutusi, välisriigi õigusaktide tundmist ning kindlasti ka rahalisi vahendeid. Samas ei ole isikule tagatud, et hüvitamine lõppastmes ka aset leiab.

Eesti Vabariik on ratifitseerinud EIÕK ja selle lisaprotokollid, kaasa arvatud kuuenda, surmanuhtlust keelustava lisaprotokolli. EIÕK ei sisalda reegleid väljaandmise tingimuste

⁵⁶ EIKo 27. 07.2010, 24340/08, *Louled Massoud vs Malta*.

⁵⁷ RKKKo 18.06.2010, 3-1-1-54-10.

kohta. EIÕK-s sätestatud inimõiguste ja põhivabaduste rikkumine võib kõne alla tulla juhul, kui tegemist on julma, alandava või ebainimliku kohtlemisega väljaandmist taotlenud riigis. EIÕK artikkel 3 sätestab piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise keelu. See on üks fundamentaalsemaid inimõigusi, mille abil kaitstakse isiku personaalset terviklikkust ja inimväärikust.⁵⁸ Väljaandmise akt iseenesest ei saa olla piinamine ega ebainimlik kohtlemine, vaid on olemuselt neutraalne. Artikli 3 rikkumine ei ole võimalik senikaua, kuni isik viibib taotluse saanud riigi territooriumil. Hirm väljaandmise ees ei saa põhjustada selliseid vaimseid kannatusi, et kujutada endast artikli 3 rikkumist. EIK artikli 3 tegelik rikkumine ilmneb väljaandmist taotleva riigi vastutuse sfääris, kelle käitumise eest taotluse saanud riiki ei saa teha siiski otseselt vastutavaks.⁵⁹

Tavaliselt ei ole üldise iseloomuga väited inimõiguste olukorra kohta väljaandmist taotlevas riigis piisavad artikli 3 riive tuvastamiseks – olgu siis tingimuslikult või mitte – ning isikul tuleb tõendada väärkohtlemise reaalselt ohtu tema isiku suhtes. Siiski ei saa välistada, et mingis riigis on EIK-i arvates inimõiguste olukord selline, mis välistab ükskõik kelle väljaandmise. Hinnangu andmisel tugineb EIK sageli rahvusvaheliste organisatsioonide (nt ÜRO) ja teiste riikide (nt USA välisministeerium) raportitele üldise olukorra kohta vastavas riigis või ka enda varasematele lahenditele. Lepinguosalise riigi taotluse rahuldamine isiku väljaandmiseks ei ole konventsiooni kaitsealas. Samas on EIK teinud ka erandeid ning leidnud kuigi isiku väljaandmisel ei saa välistada erinevate repressiivsete mõjurite kumulatiivset toimet, siis võib isiku väljaandmisel taotleja riigis lähtudes isiku perekondlikust olukorrast ning isiku soost aset leida EIÕK artikli 3 riive.⁶⁰

27.10.2011 tegi EIK otsuse kaebuses Ahorugeze vs. Rootsi⁶¹ (kaebus nr 37075/09) osas, kus asuti seisukohale, et Rootsi ei riku EIÕK artiklit 3 (piinamise keeld) ega 6 (õigus õiglasele kohtumenetlusele) genotsiidis kahtlustatava isiku väljaandmisel Rwandale. EIK tõdes, et aastatel 2008 ja 2009 keeldusid Rwanda Rahvusvaheline Kriminaaltribunal ja mitmed teised riigid saatmast genotsiidis kahtlustatavaid Rwandasse, kuna oli kahtlus, et neile ei pruugi olla tagatud aus kohtumenetlus. Sellest ajast alates on aga Rwanda seadusandlust ja kohtupraktikat muudetud. Puudus alus arvata, et kaebaja ei saaks kutsuda tunnistajaid või et talle ei tagataks kaitset. Samuti oli kinnitust leidnud Rwanda kohtute erapooletus. EIK toetus otsuse tegemisel

⁵⁸ D. Gomien, D. Harris, L. Zwaak. Law and practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter. Council of Europe Publishing 1998, lk 105.

⁵⁹ F. Matscher, H. Petzold (toim.). Protecting Human Rights: The European Dimension, 2nd Ed., Köln: Carl Heymanns 1990, lk 663-667.

⁶⁰ EIKo 20.07.2010, 23505/09, *N. vs Rootsi*.

⁶¹ EIKo 06. 02.2003, 46827/99 ja 46951/99 *Mamatkulov ja Abdurasulovic vs. Türgi*.

ka asjaolule, et 2011. aastal andis Rwanda Rahvusvaheline Kriminaaltribunal Rwandale välja teise genotsiidis kahtlustatava isiku, leides, et varasemad kahtlused ausa kohtumenetluse läbiviimise osas ei ole enam õigustatud. EIK leidis, et Ahorugeze väljaandmine Rwandale ei riku tema õigust ausale kohtumenetlusele konventsiooni artikli 6 mõistes. Siiski keelas EIK Rootsil kaebaja väljaandmise enne otsuse jõustumist.

Lisaks on EIK leidnud, et üldine probleem inimõiguste tagamisel isiku väljaandmist taotlevas riigis ei ole piisavaks aluseks isiku väljasaatmisest keeldumisel siis, kui puudub alus eeldada konkreetse isiku põhiõiguste võimalikku rikkumist. EIK kohtuotsuses 18.02.2010 *Puzan vs Ukraina* ei väitnud avaldaja, et ta kuuluks mõnda poliitilisse parteisse või mõnda „ohustatud“ gruppi. Samuti ei viidanud ta erilistele asjaoludele, mis tõendanuks just tema suhtes võimaliku väärkohtlemise ja ebaõigluse tõenäosust. Kohus rõhutas eriti, et ei oma esialgses avalduses Kohtule ega ka hilisemas vastuses valitsuse vastuväidetele ei osundanud avaldaja, kelle suhtes oli varasemalt Valgevenes juba toimunud kriminaalmenetlus, mingitele rikkumistele selle menetluse ajal. Seetõttu leidis EIK, et avaldaja ei ole põhjendanud oma väiteid seoses võimaliku väljasaatmisega Valgevenes ning tunnistas avalduse selles osas mitte-vastuvõetavaks⁶².

Kohtuasjas *Babar Ahmad jt vs Ühendkuningriik* palus EIK Ühendkuningriigi valitsusel selgitada, kas USA põhiseaduse kaheksas parandus tagab samaväärse õiguskaitse EIÕK artikliga 3. Avaldajaid peetakse kinni Ühendkuningriigis ning USA on esitanud väljaandmistaohtlused seoses süüdistusega rahvusvahelises terrorismis. Avaldajad esitasid kaebuse EIK-ile konventsiooni artikli 3 rikkumise tuvastamiseks. EIK tunnistas avaldused vastuvõetavaks osas, milles avaldajate sõnade kohaselt võidakse pärast nende süüditunnistamist nad paigutada nn eriti range režiimiga, kus isikuid hoitakse üksikvangistuses ning nende suhtlemine välismaailmaga on piiratud. EIK palus Ühendkuningriigi võimudelt vastuseid küsimustele: „Kas kinnipidamine nn supermaksimum vanglas oleks EIÕK artikli 3 riive?“ Kas USA põhiseaduse kaheksas parandus tagab isikutele analoogilise õiguskaitse kui konventsiooni artikkel 3? Selles osas ei ole veel ühesele vastusele jõutud.⁶³

VEK artikli 11 kohaselt võib väljaandmisest keelduda, kui väljaandmistaohtluse aluseks oleva teo toimepanemise eest võib taotlevas riigis mõista surmanuhtluse. Väljaandmist peetakse

⁶² EIKo 18.02.2010, 51243/08 *Puzan vs Ukraina*.

⁶³ EIKo 08.07.2010, 24027/07 ja 11949/08 ja 36742/08 *Babar Ahmad jt vs. Ühendkuningriik*.

siiski lubatavaks, kui taotleva riigi ametivõimud garanteerivad, et surmanuhtlust ei mõisteta või ei pöörata täitmisele, ja taotluse saanud riik peab kinnitusi piisavaks.⁶⁴ Selline garantii võib osutuda problemaatiliseks juhul, kui surmanuhtlus on ainus karistus, mis on vastava teo toimepanemise eest ette nähtud ja kui taotleva riigi seaduste kohaselt on armuandmine parlamendi või riigipea ainupädevuses või kui kohtu sõltumatus välistab igasuguse sekkumise edasisse kriminaalmenetlusse. Seega on näiteks Valgevene Vabariiki väljaandmisel oluline hinnata konventsiooni rikkumist surmanuhtluse osas.

EIÕK tähtsamaid sätteid on artikkel 6, mis sätestab õiguse kriminaalasja ausale arutamisele. EIK on asunud seisukohale, et kriminaalsüüdistuse läbivaatamine ei ole seotud selliste menetlustega, mis eelnevad kriminaalmenetlusele või on selle suhtes juhusliku iseloomuga. Artikli 6 rikkumine ei saa seega kõne alla tulla väljaandmismenetluse käigus. Lõplikult ei ole lahendatud küsimust, kas EIÕK rikkumine võiks kõne alla tulla juhul, kui isikule ei tagata väljaandmist taotlenud riigis minimaalseid menetluslikke garantiisid, mis sätestatakse artiklis 6. Iseasi on see, kui palju on väljaandmist taotluse saanud riigil võimalik seda ette näha. Tuleks asuda siiski seisukohale, et isikut ei tohiks välja anda riiki, kus ei garanteerita artiklis 6 sätestatud miinimumnõudeid. Väljaandmisest peaks keelduma juhul, kui isik on süüdi mõistetud või kui tema üle hakatakse kohut pidama eritribunali poolt, samuti kui ta on süüdi mõistetud *in absentia*, ilma et tal oleks pärast naasmist õigust täielikule uuele menetlusele, kus talle on tagatud kaitseõigus.

Lisaks eeltoodule on kindlasti oluline hinnata isiku õiguste ja vabaduste kaitse tagamist pikale veninud väljaandmismenetluses. Väljaandmismenetlus võib kesta mitu kuud, isegi juhtudel, mil isik on oma väljaandmisega nõus. Väljaandmismenetluse venimise põhjuseid on mitu:

- 1) probleemiks võivad olla näiteks dokumentide tõlkimisest tulenevad keelelised arusaamatused;
- 2) venimist võib põhjustada väljaandmise otsustamisse kaasatavate erinevate asutuste koostöö;
- 3) aega nõuavad nn kriminaalmenetluste konkurentsi juhtumid, mil isik, kelle väljaandmist taotletakse, on kohtu alla antud süüdistatuna mõnes teises kuriteos;
- 4) teatud juhtudel võib väljaandmismenetlus venida edasikaebamise tähtaegade tõttu.⁶⁵

⁶⁴ EIKo 26 .01.1989, 11 EHRR 439, *Soering vs United Kingdom*.

⁶⁵ A. Grotrian. Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 6. Õigus ausale kohtumenetlusele. Inimõiguste toimik nr 13, Euroopa Nõukogu Kirjastus, 1993, lk 40.

Esimene tegur on autori arvates ebatäpne ja praktikas esineb pigem probleeme mahukate dokumentide tõlkimisel juhtudel, kui tegemist on väga spetsiifilises valdkonnas toime pandud kuriteoga⁶⁶. Autori arvates on viimane loetelus kirjeldatud tegur väljaandmismenetluse venimise kõige olulisemaks põhjustajaks. Isikute õigus vaidlustada enda kohta tehtud kohtuotsust või haldusakti on põhiseadusega tagatud õigus. Kohtumääruste ja haldusaktide vaidlustamine toimub üldjuhul olukorras, kus isik ei ole nõus enda väljaandmisega väljaandmist taotlevale riigile. VEK ei sätesta otseselt isikute õigusi ja nende kaitset, samuti ei reguleeri VEK sarnaselt KrMS-iga olukorda, kus isik ei ole nõus oma väljaandmisega. Seetõttu hindab küll kohus väljaandmistootluse õiguslikku lubatavust, kuid õigusliku lubatavuse kontrolli käigus hinnatakse formaalseid tingimusi ning keeldumise alused, kuid ei arvestata isiku arvamusega. Seega on väljaandmismenetluses isiku nõusoleku küsimine küll oluline, kuid see ei too kaasa õiguslikke tagajärgi, mida isik väljaandmisega mittenõustumisega soovib saavutada ning kohtumääruse või haldusakti vaidlustamine ei anna soovitud tulemust isikule, kes lihtsalt ei nõustu väljaandmisega. Väljaandmismenetluste kohtupraktika analüüsi tulemusena saab autor väita, et küllaltki palju esineb olukordi, kus isiku esmasel kinnipidamisel avaldab isik, et ei ole nõus väljaandmisega, kuid siiski kohtumenetluses sellega nõustub, sest arusaamine, et mittenõustumine ei too kaasa endaga mitteväljaandmist on olematu.

1.6. Vahekokkuvõte

Isikute väljaandmise regulatsioon sätestab väljaandmise tingimused ja väljaandmisest keeldumise alused, millede alusel on riigil võimalus hinnata, kas väljaandmine on õiguslikult lubatav ning võimalik. Lisaks VEK-ile ja kahepoolsetele lepingutele laieneb isikute väljaandmismenetlusele ka EIÕK ning lisaks EIÕK-le tuleb Eestil arvestada ka põhiseadusega, mis sätestab, et ühtegi Eesti kodanikku ei tohi välisriigile välja anda muidu, kui välislepingus ettenähtud juhtudel ning vastavas lepingus ja seaduses sätestatud korras.⁶⁷ Seega tekib küsimus, millised on väljaantava isiku õiguste kaitse väljaandmismenetluses. VEK-is ei sisaldu otsesõnu väljaantava isiku õigusi ega nende kaitse tagamist. VEK artikkel 3 sätestab, et väljaandmist ei toimu kui väljaandmistootluses toodud kuritegu on poliitiline või seotud poliitilise kuriteoga. Sama artikkel märgib, et kui taotluse saanud riigil on alust arvata, et tavalise kuriteo puhul taotletakse väljaandmist selleks, et isikut süüdistada või karistada tema rassi, rahvuse, usuliste või poliitiliste tõekspidamiste pärast. Isegi kui isiku seisund võib

⁶⁶ Nt arvutikelmus, turumanipulatsioon.

⁶⁷ R, Blekxtoon, jt. Handbook on the European arrest warrant. 1st Edition. Hague:T.M.C Asser Press 2005, lk 81.

halveneda eeltoodud põhjustel. Seega võib täitev riik sattuda konflikti, kui ühelt poolt tuleb täita VEK- i või lepingut ja teiselt poolt tuleb järgida inimõiguste täitmise tagamist.

EIK on leidnud, et üldine probleem inimõiguste tagamisel isiku väljaandmist taotlevas riigis ei ole piisavaks aluseks isiku väljasaatmisest keeldumisel siis, kui puudub alus eeldada konkreetse isiku põhiõiguste võimalikku rikkumist. Mistõttu võivad peamisteks kaitsemeetmeteks olla isiku väljaandmisel vaid regulatsioonis sätestatud väljaandmisest keeldumise alused.

Lisaks sätestab KrMS § 440 lg 3, et isiku väljaandmine välisriigile ei ole lubatud, kui taotleva riigi või Eesti Vabariigi seaduste kohaselt on kuriteo aegumistähtaeg möödunud või kui amnestiaakt välistab karistuse kohaldamise. VEK artikkel 10 sätestab samuti, et väljaandmist ei toimu, kui isiku suhtes ei saa taotleva või taotluse saanud riigi seaduse järgi menetlust algatada või karistust täide viia aegumise tõttu. Vastavalt USA väljaandmislepingu artiklile 6 ei ole Eesti Vabariigil õigus keelduda isiku väljaandmisest viidates kuriteo aegumisele. Artikkel 6 sätestab, et väljaandmistaoitluse võib ainult siis rahuldamata jätta kui taotluse esitanud riigi õiguse kohaselt on taotluses märgitud kuriteo eest süüdimõistmine või karistuse täitmine välistatud asja aegumise tõttu. Seega KarS-i aegumise sätted selle lepingu alusel ei kohaldu ning isik antakse välja isegi siis, kui kuritegu on KarS-i alusel aegunud.

Autori arvates seisneb väljaandmise regulatsiooni kõige olulisem õiguslik probleem just selles, kui palju väljaandmistaoitluse saanud riik peab kontrollima, kas isik on temale süüksarvatava teo üldse toime pannud. Siinkohal ei ole küsimus ainult kahepoolse karistatavuses vaid eelkõige tõendite hindamise küsimuses. Autori arvates peab väljaandmistaoitluse saanud riik süüd välistavaid asjaolusid arvesse võtma nii palju kui võimalik, kuid formaalse kontrolli printsiipi järgides on tema kontrolli ulatus väga piiratud ning teise suveräänse riigi kriminaalmenetlusse sekkumine ei ole lubatud.

Lisaks ammendavale loetelule väljaandmisest keeldumise aluste osas tagab väljaandmise regulatsioon ka isiku kaebeõiguse, mille kohaselt on isikul võimalus kasutada Eesti õigussüsteemis kohtuotsuse seaduslikkuse kontrollimiseks ettenähtud kabevõimalusi. PS §-st 15 tuleneb igäihe õigus pöörduda kohtusse, et tagada lünkadeta ja võimalikult tõhusat kohtulikku kaitset. Senine kohtupraktika näitab, et seda õigust kasutatakse väga palju ning eelkõige kohtumääruste osas. Autor on seisukohal, et väljaantavale isikule on tagatud küll

kaebeõigus, kuid kui väljaandmisotsus on tehtud haldusorgani poolt kehtiva õiguse alusel ja sellega kooskõlas ning väljaandmise korraldus on kaalutusvigadeta ja vastab vorminõuetele ei ole võimalik ka väljaandmise otsust tühistada ning väljaandmisest keelduda ja isik antakse välisriigile välja. Seega väljaandmismenetluse peab väljaandmistootlust täitev riik tagama kogu väljaandmismenetluse jooksul isiku õiguste ja vabaduste kaitse ning üldjuhul peaks kohtu poolt õiguslikult lubavaks tunnistamine tagama ja lahendama kõik õiguslike garantiidega seonduva.

Väljaandmise puhul on lisaks isiku väljaandmismenetluses tagatavatele õigustele väga olulisel kohal ka isiku õigused pärast väljaandmist toimivas kriminaalmenetluses. Väljaandmise praktika on kujundanud seisukohta, et isikut ei tohi välja anda riiki, kus talle ei tagata EIÕK artiklis 6 sätestatud kriminaalmenetluslikke miinimumnõudeid. Sellist põhimõtet järgitakse väljaandmispraktikas, ehkki kui mõni täitev riik sellest kõrvale kalduks, ei vastutaks ta tekkinud olukorra eest. Vastutust kannab sel juhul ikkagi taotlev riik kui isiku õiguste otsene rikkuja. Peamise probleemina näeb autor isikute õiguste rikkumist alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamise osas.

Seega tuleb kogu väljaandmismenetluse käigus arvestada väljanõutava isiku õigustega. Samuti on isiku õiguste kaitsmisel olulisel kohal ka enamsoodustusprintsipi järgmine. Selle alusel isikut väljaandmismenetluses kohelda nii, nagu oleks tegemist tavalise kriminaalmenetlusega. Ainus ja oluline erand seisneb vaid selles, et ei kontrollita süükahtlust. See ei tähenda aga seda, et väljaantavat isikut tohiks kohelda põhi- või inimõiguslikult halvemini kui süüdistatavat tavalises menetluses.⁶⁸ Rahvusvahelise õigusabi osutamise menetluses tervikuna ei tohi toimuda isiku õiguste vähenemist.

VEK-i liikmesriikide koostöö on rajatud eelkõige usaldusele, et kõik liikmesriigid austavad ja tagavad ühtemoodi isiku põhiõigusi. Usaldust eeldatakse, kuid praktika on andnud märku usalduse puudumisest või ebakindlusest. Seda eelkõige osas, kus taotletakse isikute väljaandmisel garantiid, et väljaantava isiku elu ega tervis ei seataks ohtu.

⁶⁸ E.Kergandberg. *Op.cit.*, lk 27-36.

2. LOOVUTAMINE: ISIKUTE VÄLJAANDMINE EUROOPA VAHISTAMISMÄÄRUSE ALUSEL

2.1. Isikute loovutamise õiguslik regulatsioon

Euroopa Ülemkogu võttis 15.-16.10.1999 Tampere vastu peamised prioriteedid kriminaalõiguse valdkonnas:

- 1) liikmesriikide õigusasutuste otsuste vastastikune tunnustamine (kui õiguslase koostöö nurgakivi);
- 2) liimesriikide kriminaalõiguse ühtlustamine;
- 3) koostöö liikmesriikide õigusasutuste vahel.⁶⁹

Sellela otsustati muuta väljakujunenud olukorda, täpsemalt otsustati kaotada senine liikmesriikide vaheline väljaandmismenetlus nende isikute suhtes, kes hoiavad kõrvale kriminaalmenetlusest ja karistuse kandmisest ning samuti kiirendada väljaandmismenetlust. Uue väljaandmismenetluse korra väljatöötamisel oli eeskujuks Põhjamaade ühine väljaandmise regulatsioon ja Suurbritannia ja Põhja-Iiri Ühendkuningriik väljaandmise regulatsioon.⁷⁰ Sellele järgnes programm kohtuotsuste vastastikuse tunnustamise põhimõtte rakendamiseks kriminaalasjades⁷¹. Nimetatud programm sätestab 24 vastastikuse tunnustamise meetet, sh. ka Euroopa vahistamismääruse.

Vastukaaluks isikute, kaupade ja kapitali vabale liikumisele on olemas ka õigusasutuste otsuste vaba liikumise põhimõte, mis põhineb samuti vastastikuse tunnustamise printsiibil, mis kriminaalasjades tähendab, et kui ühe liikmesriigi õigusasutus on teinud mingi otsuse, siis tunnustatakse ja täidetakse seda otsust teistes liikmesriikides samadel alustel oma riigi õigusasutuste otsustega nii kiiresti, kui võimalik, ja nii vähe selle otsuse tagamaid üle kontrollides, kui võimalik.⁷²

⁶⁹ K. Raba. Õiguslane koostöö kriminaalasjades. Arengutest Euroopa Liidus. – Juridica, 2002, nr. 2, lk. 127-128.

⁷⁰ M. Fichera. The European Arrest Warrant and the Sovereign State: A Marriage of Convenience?. European Law Journal, Vol. 15, 2009, No 1, lk 70-97.

⁷¹ Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters. 15.01.2001 nr 2001/C 12/02. – Arvutivõrgus:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2001:012:0010:0022:EN:PDF> (12.02.2012).

⁷² Prosecuting criminals and guaranteeing individuals rights more effectively in free movement Europe. – Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/reading/justice/index_en.htm (12.02.2012).

13.06.2002 võttis Euroopa Liidu Nõukogu (edaspidi EL Nõukogu) vastu raamotsuse Euroopa vahistamismääruse ja EL liikmesriikide vahelise loovutamise korra kohta, mis jõustus 07.08.2002. Liikmesriigid pidid selle raamotsuse üle võtma alates 01.01.2004, kuid tegelikkuses jõustus see liikmesriikides erinevatel aegadel.

Seega Eesti Vabariigis reguleerib isikute loovutamisel EVM raamotsuses ning kriminaalmenetluse seadustiku 19. peatüki 8. jaost „Loovutamine“ §-id 490 – 508.

EVM raamotsuse artikkel 1 sätestab, et EVM on ühe liikmeriigi (taotleva riigi) õigusasutuse otsus isiku vahi alla võtmiseks teises liikmesriigis (täitvas riigis) ja loovutamiseks taotlevale riigile, et anda kohtu alla või pöörata täitmisele talle mõistetud vabaduskaotuslik karistus. Teine liikmesriik on kohustatud seda otsust vastavalt vastastikuse tunnustamise põhimõttele tunnustama ja täitma. Lubatud on vaid minimaalne kontroll EVM raamotsuse alusel.

EVM raamotsuse kasutuselevõtmisega mindi EL-i liikmesriikide vahelises loovutamismenetluses kombineeritud menetlustüübilt üle kohtulikule. See tähendab, et riikide suveräänsust on mõnevõrra kärbitud – loovutamine (ingl. keeles *surrender*) on nüüd puhtalt õiguslik küsimus, täitevvõimu poliitilist otsustust ei ole. Ka õiguslikult seisukohalt on liikmesriikide kohtute otsustamisvabadust piiratud, välja on jäetud mõningad senikehtinud väljaandmisest keeldumise alused.⁷³ Kokkuvõtlikult võib öelda, et EVM raamotsuse eesmärk on kiirendada ja lihtsustada loovutamismenetlust, seejuures kahjustamata isikute põhiõigusi⁷⁴. Tuleb märkida, et siiski ei ole saavutatud täielikku ühtlustatust.

EVM raamotsuse plussiks on see, et olenemata sellest, kas isik annab enda loovutamiseks nõusoleku või mitte, toimub lihtsustatud ja kiire kohtulik menetlus, millele on EL-i poolt seatud küllaltki kitsad piirid (lühikesed tähtajad, kindlad täitmisest keeldumise alused, millest ei või erandeid teha). Isiku nõusolek lihtsalt kiirendab ja lihtsustab protsessi veelgi.

Peamised eelised VEK-ist tuleneva väljaandmissüsteemi ees on need, et EVM-e annavad välja ja seda täidavad vahetult õigusasutused⁷⁵ ning EVM antakse välja samal lihtsal vormil kõikides liikmesriikides nii, et seda on kerge kasutada ja tõlkida. Lisaks reguleerib EVM teatud tingimustel tõhusalt kahepoolse karistatavuse küsimust 32 kindlaksmääratud raske

⁷³ M. Fichera.*Op cit.*, lk 70-97.

⁷⁴ Euroopa Ühenduste Komisjon. Roheline Raamat. Süütuse presumptsioon. 26.04.2006. – KOM(2006) 174, lk 3.

⁷⁵ M. Fichera.*Op cit.*, lk 70-97.

kuriteo kategooria osas, kõrvaldades sellistel juhtudel liikmesriikide erinevatest karistusseadustikest tulenevad probleemid. Samuti ka kohustuslikke ja mittekohustuslikke põhjuseid eristavas EVM raamotsuses on keeldumise põhjused rangelt piiritletud. Näiteks ei ole enam võimalik keelduda liikmesriikide kodanike üleandmisest nende kodakondsust põhjenduseks tuues. Mõned liikmesriigid on aga lisanud mõned keeldumise põhjused raamotsuse rakendamisel oma siseriiklikus õiguses. EVM-i tegemise ja selle täitmise tähtsajad on kindlad, mis muudab üleandmisemenetluse väljaandmismenetlusest palju kiiremaks, Schengeni informatsioonisüsteem (edaspidi SIS) hoiatusteatel on sama staatus nagu algsel EVM-il, seetõttu lihtsustab see vahistamismääruste edastamist.

EVM on uuenduslik ja dünaamiline vahend. Alates selle jõustumisest on see olnud kohtuorganite jaoks käepärane ja tõhus vahend tagamaks, et rikkujad ei saaks kohtust kõrvale hoida sõltumata sellest, kus nad ka EL-is ei viibiks. Esimene teadaolev EVM koostati 2004. jaanuaris Hispaanias, kui vahistati Rootsi poolt tagaotsitav ning loovutati Rootsile⁷⁶. Alates 2004. on EVM arv pidevalt tõusnud. Liikmesriikide raportitest selgub, et kui 2004. aastal koostati umbes 3000 EVM-i, siis 2008. oli see arv tõusnud juba 13 500-ni.⁷⁷ Eesti loovutab EVM-i alusel teistele riikidele keskel läbi 48 isikut aastas.

Alates 2009. detsembrist, seoses Lissaboni lepingu⁷⁸ jõustumise ja põhiõiguste harta õiguslikult siduvaks muutumisega, on Lissaboni lepingu politsei- ja kohtukoostöö valdkonna õigusakte reguleerivad sätted muutnud konteksti, milles EVM toimib.⁷⁹ Komisjon võttis hiljuti vastu strateegia ELi põhiõiguste harta rakendamiseks, mis näitab tema lähenemisviisi kõigile uutele ja olemasolevatele seadusandlikele ja mitte-seadusandlikele algatustele (kaasa arvatud EVM) ning liikmesriikide lähenemisviisi nõukogu raamotsuse rakendamisel või kohaldamisel.⁸⁰

⁷⁶Spain uses first EU arrest warrant. *Jffl, BBC News*. 09.01.2004. – Arvutivõrgust: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3383991.stm> (12.02.2012).

⁷⁷ European Arrest Warrant. – Arvutivõrgust:

http://encyclopedia.thefreedictionary.com/European+Arrest+Warrant#cite_note-5 (06.03.2012).

⁷⁸ Lissaboni leping. 17.12.2007, 2007/C 306/01. – Arvutivõrgust:

<http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:ET:HTML> (06.03.2012).

⁷⁹ U. Lõhmus. Põhiõigused ja Euroopa Liidu õiguse üldpõhimõtted: funktsioonid, kohaldamisala ja mõju. – *Juridica*, 2011, lk 639–651.

⁸⁰ Euroopa Komisjoni aruanne 11.04.2011, KOM/2011/0175 Euroopa vahistamismäärust ja liikmesriikidevahelist üleandmiskorda käsitleva nõukogu 13.06. 2002 raamotsuse rakendamise kohta. – Arvutivõrgust: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0175:FIN:ET:HTML> (06.03.2012).

2.2. Euroopa vahistamismääruse täitmise tingimused

Vastavalt EVM raamotsuse artikkel 2 võib loovutamine toimuda kuritegude puhul, mille eest karistatakse taotleva riigi seaduste järgi vähemalt üheaastase vangistusega. Kui on olemas jõustunud kohtuotsus, siis peab isikul olema jäänud kandmata vähemalt neli kuud vangistust. KrMS § 490 sätestab, et EVM on EL liikmesriigi pädeva õigusasutuse tehtud taotlus teisele EL liikmesriigile isiku kinnipidamiseks, vahi alla võtmiseks ning loovutamiseks kriminaalmenetluse jätkamise või jõustunud kohtuotsusega mõistetud vangistuse täideviimise eesmärgil.

EVM raamotsus piirab võrreldes VEK-iga kahepoolse karistatavuse reeglit. EVM raamotsuse artiklis 2 lõikes 1 sätestatud kuritegude puhul kehtib topeltkaristatavuse nõue. Olulisima erandi teeb artikkel 2 lg 2, mis sätestab 32 raskemat kuriteoliiki, mille eest koostatud EVM-i täitmine toimub topeltkaristatavus nõuet kontrollimata tingimusel, et kuriteo eest võib taotlevas riigis mõista vähemalt kuni kolmeaastase karistuse. Nende 32 raskema kuriteoliigi alla on arvatud: kuritegelikus ühenduses osalemine; terrorism; inimkaubandus; lapse seksuaalne ärakasutamine ja lapsporno; narkootilise ja psühhotroopse ainega ebaseaduslik kauplemine; relva, laskemoona ja lõhkeainega ebaseaduslik kauplemine; korruptsioon; pettus (sh. pettus EÜ 26.07.1995 finantshuvide kaitse konventsiooni tähenduses⁸¹); rahapesu; raha võltsimine; arvutikuritegu; keskkonnavastane kuritegu, sh. ohustatud looma- ja taimeliikide ning taimesortidega ebaseaduslik kauplemine; ebaseaduslikule piiriületamisele või ebaseaduslikule riigis viibimisele kaasaaitamine; tapmine, raske tervisekahjustuse tekitamine; inimorganite- ja kudedega ebaseaduslik kauplemine; inimrööv, ebaseaduslik vabaduse võtmine ja pantvangi võtmine; rassism ja ksenofoobia; organiseeritud või relvastatud röövimine; kultuuriväärtustega ebaseaduslik kauplemine; kelmus; väljapressimine; piraatkoopia ja võltsitud kauba valmistamine ja nendega kauplemine; haldusdokumendi võltsimine ja sellega kauplemine; maksevahendi võltsimine; hormoonpreparaatide ja kasvukiirendajatega ebaseaduslik kauplemine; tuumamaterjali ja radioaktiivse ainega ebaseaduslik kauplemine; varastatud sõidukitega kauplemine; vägistamine; süütamine; Rahvusvahelise Kriminaalkohtule alluvad kuriteod; õhusõiduki või laeva kaaperdamine; sabotaaž.

Eeltoodud kuriteoliigid on EVM raamotsuses nimetatud üldsõnaliselt, täpseid koosseise määratlemata. Sellest tulenevalt ei ole liikmesriigil lubatud EVM-i täitmisest keelduda siis,

⁸¹ Euroopa ühenduste finantshuvide kaitse konventsioon. 04.05.2005. – RT II 2005, 1, 1.

kui tema seadusandlus üldse sedalaadi kuritegu ette ei näe, ega ka siis, kui sarnane tegu on küll kriminaliseeritud, kuid kuriteokoosseisud ei ole täitvas ja taotlevas riigis täpselt kattuvad.

Eelnevale lisaks pakub EVM raamotsuse artikkel 2 lg 4 liikmesriigile võimalust ka nimetatud 32-st kuriteoliigist erinevate kuritegude puhul määrata, et tegusid, mille eest on koostatud EVM, loetakse selles liikmesriigis kui täitvas riigis kuritegudeks taotlevas ja täitvas riigis kehtivate kuriteokoosseisude erinevustest olenemata.

Tulenevalt EVM raamotsuse artiklist 5 on EVM-i täitval liikmesriigil õigus seada täitmine sõltuvusse mitmetest tingimustest. EVM raamotsuse artikkel 5 lg 1 sätestab, et kui EVM on koostatud karistuse täitmisele pööramiseks, mis on mõistetud loovutatava isiku puudumisel seetõttu, et isikule ei olnud saadetud kohtukutset või teda muul viisil teavitatud kohtuistungist, kus tehti tagaseljaotsus, toimumise ajast ja kohast, võib loovutamisele kohaldada tingimust, et EVM-i koostanud õigusasutus peab andma piisava tagatise garanteerimaks loovutatavale isikule võimalus nõuda kriminaalasja uut läbivaatamist taotlevas riigis ning olla kohtuotsuse tegemise juures. Vastavalt EVM-i raamotsusele on oluline, et isik oleks kohtusse kutsutud või oleks talle istungi ajast ja kohast teatatud, järelikult juhud, kui seda on tehtud, kuid isik siiski ei ole kohale ilmunud, ei käi nimetatud tingimuse alla. Samasisulist põhimõtet sisaldab ka VEK-i II lisaprotokolli artikkel 3. Erinevus EVM raamotsuse ja VEK-i vastatavate sätete vahel seisneb selles, et vastavalt raamotsusele on oluline, et isik oleks kohtusse kutsutud või oleks talle istungi ajast ja kohast teatatud, järelikult juhud, kui seda on tehtud, kuid isik siiski ei ole kohale ilmunud, ei käi nimetatud tingimuse alla. VEK-i järgi aga võivad selle tingimuse alla käia ka muud juhud, kui isik ei ole asja arutamise juures viibinud, kui täitev riik arvab, et isiku kaitseõigust piisavalt ei tagatud.

Eesti siseriiklikus õiguses annab EVM raamotsuse alusel nõutava garantii *in absentia* kohtuotsuste suhtes PS § 24 lg 1, mis sätestab, et igaühel on õigus olla oma kohtuasja arutamise juures. Nimetatud sättele on osutanud ka Riigikohus, märkides, et sellest tuleneva õiguse rikkumine on inimese ühe põhiõiguse rikkumine ning ka kriminaalmenetluse seaduse oluline rikkumine, mis takistab kriminaalasja igakülgset, täielikku ja objektiivset uurimist ning seadusliku ja põhjendatud kohtuotsuse tegemist. Kui täitev riik keeldub isikut loovutamast, kuna leiab, et taotlev riik ei suuda piisavalt tagada loovutamise tingimuseks seatud võimalust kriminaalasja uueks läbivaatamiseks loovutatava isiku kohalviibimisel, on vaatamata sellele, et EVM raamotsuses ei ole seda otseselt sätestatud, täitval riigil kohustus menetleda EVM-i aluseks olnud kuritegu ise, et isik ei pääseks vastutusest.

Tulenevalt EVM raamotsuse artikkel 5 lg 2, kui EVM-i aluseks oleva kuriteo eest saab vastavalt taotleva liikmesriigi seadusandlusele mõista eluaegse karistuse, võib loovutamisele kohaldada tingimust, et taotleva riigi õigus peab võimaldama süüdimõistetul taotleda määratud karistuse uuesti läbivaatamist või armuandmist, eesmärgiga karistusaega lühendada. VEK sisaldab sarnast sätet seoses surmanuhtlusega kui kõrgeima karistusmääraga (VEK art 11), kuid selle kohaselt ei tohi ka täitvas riigis endas väljaandmise aluseks oleva teo eest näha ette surmanuhtlust või seda tavaliselt täide viia. EVM raamotsusest ei tulene, et täitvas riigis ei võiks olla EVM-i aluseks oleva teo eest võimalik mõista eluaegne vabadusekaotuslik karistus, kuigi liikmesriik, kus selline karistus on ette nähtud, ilmselt ei seaks EVM-i täitmisele nimetatud tingimust, sest see ei oleks põhjendatud.

Kuna EL-is on nüüdseks surmanuhtluse täielikult kaotanud⁸², on eluaegne vabadusekaotuslik karistus neis kõrgeim karistusmäär ning vastav tingimus annab liikmesriikidele võimaluse tagada isikutele, et seda ei pruugita täies mahus täitmisele pöörata. Juhul, kui liikmesriik keeldub isikut loovutamast, kuna taotlevas riigis ei ole võimalik taotleda karistusaja lühendamist, on vaatamata sellele, et EVM raamotsuses ei ole seda otseselt sätestatud, täitval riigil kohustus võtta kriminaalmenetlus taotlevalt riigilt üle, et isik ei pääseks kohtu alla andmisest. Selle sätte läbi on ühtlustatud liikmesriikide kriminaalmenetlusõigust. Huvitav on kõnealuse tingimuse juures märkida, et selle kohaselt saab nõuda vaid võimalust esitada taotlus määratud karistuse uuesti läbivaatamiseks või armuandmiseks, kuid ei saa nõuda mingit garantiid, et see taotlus ka rahuldaks. Ühest küljest on see mõistetav, kuna nt. armuandmispalvete puhul on loomulik, et taotleva riigi õigusasutus ei saa tagada, et president armuandmispalve rahuldaks. Samas aga seab see täitva liikmesriigi olukorda, kus ta peab isiku loovutama, kuigi taotleva riigi armuandmispalvete rahuldamise praktikast nähtuvalt ei ole seal sarnaste kuritegude eest süüdimõistetute armuandmispalveid kordagi rahuldatud.

Seega ei anna nimetatud tingimuse seadmine EVM-i täitvale riigile võimalust loovutatavale isikule täielikult kindlustada, et ta ei pea kandma eluaegset vanglakaristust. Seda ei tuleks aga lugeda EVM raamotsusest tuleneva regulatsiooni puudujäägiks, kuna ükski riik ei saa ka siseriikliku kriminaalasja puhul ette tagada süüdimõistetule mõistetud karistusest varem vabanemist, kuna see sõltub ikkagi iga konkreetse juhtumi asjaoludest, samuti süüdimõistetute käitumisest.

Lisaks sätestab EVM raamotsuse artikkel 5 lg 3, kui isik, kelle suhtes on EVM koostatud taotlevas riigis kohtu alla andmiseks, on täitva liikmesriigi kodanik või omab seal elukohta, võib loovutamisele kohaldada tingimust, et see isik tuuakse taotlevas riigis mõistetud karistuse kandmiseks tagasi EVM-i täitnud liikmesriiki. Eesti kohtupraktika analüüs näitab aga seda, et seda kohustust Eesti Vabariigi suhtes ei järgi Itaalia Vabariik ja Inglismaa.

EVM raamotsus artikkel 6 sätestab, et nii EVM-i koostavaks kui ka täitmist otsustavaks organiks peab olema liikmesriigi õigusasutus. Selline regulatsioon tagab kiirema menetluse, kuna ei täitmiseks esitatud EVM ega ka riigi enda poolt koostatud EVM ei pea läbima mitut astet (läbi kohtu- ja täidesaatva võimu organite). Teiseks ei saa haldusorgan teha loovutamismenetluses enam otsuseid, mis lähtuvad mitte juriidilistest, vaid poliitilistest kaalutlustest (nt. kas loovutamine on poliitilises plaanis, arvestades riikide omavahelisi suhteid, konkreetsel juhul üldse soovitatav⁸³ vms.).

Olulised on ka EVM raamotsusest tulenevad tähtajad. EVM raamotsus sisaldab väga ranget regulatsiooni EVM-i täitmise otsustamisele ja isikute üleandmisele kohaldatavate tähtaegade kohta:

- 1) kui isik ei ole enda loovutamiseks nõusolekut andnud, tuleb lõplik otsus EVM-i täitmise kohta teha 60 päeva jooksul loovutatava isiku vahi alla võtmisest (art 17 lg 3);
- 2) isiku vabatahtliku ja teadva nõusoleku (artikkel 13) korral tuleb lõplik otsus EVM-i täitmise kohta teha 10 päeva jooksul nõusoleku andmisest (artikkel 17 lg 1);
- 3) kui erandlikel juhtudel ei jõua täitev õigusasutus EVM-i täitmist otsustada nimetatud tähtaegade jooksul, on ta kohustatud sellest teavitama taotlevat õigusasutust ja esitama viivituse põhjused. Sel juhul võib tähtaega pikendada 30 päeva võrra (artikkel 17 lg 4).
- 4) isiku üleandmine toimub lõppotsuse tegemisest 10 päeva jooksul (artikkel 23 lg 2);
- 5) kui pooltest sõltumatutel asjaoludel ei ole võimalik seda tähtaega järgida, lepivad nad kokku uue üleandmispäeva ning üleandmine peab toimuma 10 päeva jooksul alates uuest kokkulepitud kuupäevast (artikkel 23 lg 3);
- 6) üleandmise võib edasi lükata ka humanitaarsetel põhjustel, nt. kui võib põhjendatult arvata, et see ohustaks loovutatava isiku elu või tervist. Sel juhul lepivad pooled

⁸²Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokolli nr. 13 surmanuhtluse igas olukorras kaotamise kohta ratifitseerimise seadus. Protokoll nr. 13 inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni juurde surmanuhtluse igas olukorras kaotamise kohta. 12.11. 2003. – RT II 2003, 31, 156.

⁸³E. Kergandberg. *Op. cit.*, lk. 32

kokku uue üleandmiskuupäeva ajaks, kui nimetatud põhjused on kadunud, ning üleandmine toimub sellest uuest kuupäevast 10 päeva jooksul (artikkel 23 lg 4);

- 7) kui üleandmise tähtaegadest ei ole kinni peetud ning isik viibib vahi all, tuleb ta vabastada (artikkel 23 lg 5).⁸⁴

EVM raamotsuses täpselt määratletud lühikesed tähtajad kindlustavad kiirema menetluse, mis on oluliseks eeliseks väljaandmiskorra ees.

Lisaks eeltoodule sätestab EVM raamotsus ka erikohustuse reegli. Erikohustuse reegli kohaselt ei saa väljaantud isikut taotlevas riigis kohtu alla anda, kohtulikult karistada või muul viisil võtta temalt vabadust kuriteo eest, mille isik on toime pannud enne loovutamist ning mis on muu kuritegu, kui see, mille eest ta taotlevale riigile välja anti. Samuti ei või taotlev riik isikut välja anda mõnele teisele liikmesriigile või kolmandale riigile enne väljaandmist toimepandud kuriteo eest.⁸⁵ Erikohustuse reegli seadmine pikendab isiku loovutamise protsessi, sest iga uue episoodi korral või kuriteokirjelduse või kvalifikatsiooni muutmisel tuleb esitada uus EVM ehk loovutamist laiendada. Kui vastavalt VEK-i regulatsioonile (artiklid 14-15) on see printsiip reegliks ning erandina sellest võib täitev liikmesriik taotlevale riigile iga konkreetse juhtumi puhul eraldi anda loa sellest kõrvale kalduda, siis EVM raamotsuse puhul on reeglina vastupidi. Samas sätestab EVM raamotsuse artikkel 27 lg 3 ja artikkel 28 lg 2 isiku enda õiguse loobuda erikohustuse reegli kasutamisest.

EVM raamotsuse artiklite 27 ja 28 alusel võib iga liikmesriik teatada EL Nõukogu peasekretariaadile, et kui ta täitva riigina ei osuta konkreetse juhtumi puhul loovutamises teisiti, siis suhetes teiste liikmesriikidega, kes on esitanud samasuguse teatise, eeldatakse tema nõusolekut loovutatava isiku kohtu alla andmiseks, kohtulikult karistamiseks või muul viisil temalt vabaduse võtmiseks kuriteo eest, mille isik on toime pannud enne loovutamist, ning mis ei ole see kuritegu, millega seoses ta on loovutatud. Samuti eeldatakse täitva riigi nõusolekut isiku loovutamiseks mõnele teisele liikmesriigile enne EVM-i täitmist toimepandud kuriteo eest. Loovutamisesotsuses võib sel juhul nõuda erikohustuse reegli järgmist üksnes EVM raamotsuses nimetatud täitmisest keeldumise alustel. Selline säte on leidnud rohkelt negatiivset vastukaja, mille põhiline sisu seisneb selles, et loovutatavale isikule ei jää reeglina kindlustunnet selle kohta, millised süüdistused teda taotlevas riigis

⁸⁴ V-M. Rummo. Euroopa vahistamismäärus. Isikute loovutamise uus kord Euroopa Liidus. – Juridica, 2004, nr 8, lk 568-575.

⁸⁵ M. Plachta. European Arrest Warrant: revolution in extradition? 2 European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice vol 11/2, 2003, lk 190.

tegelikult ees ootavad.⁸⁶ Ainult see on kindel, et taotleval riik ei saa isikut mõnele kolmandale riigile enne EVM-i täitmist toime pandud kuriteo eest välja anda ilma täitva riigi nõusolekuta.

Erikohustuse reegel on üle võetud ka KrMS §-i 493, mis reguleerib loovutamise laiendamist. Selle sätte kohaselt ei või loovutatud isiku suhtes alustada kriminaalmenetlust, kohaldada vabadust piiravaid abinõusid ega täita kohtuotsust muu enne loovutamist toimepandud kuriteo eest, välja arvatud see kuritegu, mille eest isik loovutati. Riigikohtu kriminaalkolleegium on selgitanud loovutamise laiendamise põhiolemust ning selle sätte rakendamise tingimusi. Kriminaalasjas 3-1-1-51-10 A.A. süüdistuses KarS § 329 ja § 348 järgi tunnistati A.A süüdi võltsitud tähtsa isikliku dokumendi kasutamises. Menetluse käigus oli koostatud EVM, milles märgiti teod, mille suhtes menetlus toimus, kuid ei mainitud A.A varasemat tingimisi täitmisele pööramata karistust. Maakohus otsustas A.A süüdi tunnistades ja talle karistust mõistes A.A varasema tingimisi karistuse ärakandmata osa täitmisele pöörata ja liitis selle A. A-le mõistetud karistusajale.

Riigikohtu kriminaalkolleegium asus oma 21.06.2010 otsuses seisukohale, et KrMS § 493 lg 1 näeb ette, et Eestile loovutatud isiku suhtes ei või alustada kriminaalmenetlust, kohaldada vabadust piiravaid abinõusid ega täita kohtuotsust muu enne loovutamist toimepandud kuriteo eest, välja arvatud see kuritegu, mille eest isik loovutati. See säte lähtub EVM raamotsuse artiklist 27 lg 2, mille kohaselt ei tohi üleantavat kohtu alla anda, määrata talle karistust või võtta talt muul viisil vabadust süüteo eest, mis on toime pandud enne üleandmist ja mis on muu süütegu kui see, mille eest ta üle anti.⁸⁷ Samuti on Riigikohus selgitanud, et kooskõlas KarS §-ga 82 tuleb arvestada liitkaristuse mõistmisel otsuse täitmise aegumist. Sellest järeldub, et liitkaristuse mõistmist ehk karistuse suurendamist varasema karistuse ärakandmata otsuse võrra loetakse sisuliselt varasema otsuse täitmise osaks. Kui lähtuda EVM raamotsuse artikli 27 lg 2 sõnastusest, on tegemist vabaduse võtmisega enne üleandmist toime pandud süüteo eest, kuna käesolevas asjas tehtud kohtuotsuse tulemusena pööratakse vangistus reaalselt täitmisele. Kui ei esine KrMS § 493 lg-s 2 (EVM raamotsuse artikli 27 lõiked 1 ja 3) nimetatud erandeid, mille olemasolul KrMS § 493 lg-s 1 sisalduv keeld ei rakendu. Seetõttu leidis Riigikohus, et varasema kohtuotsusega mõistetud vangistuse täitmisele pööramise võimalus kui vabaduse võtmisega seotud tagajärg pidi sisalduma vahistamismääruses.⁸⁸

⁸⁶ S. Alegre, M.Leaf. Mutual Recognition in European Judicial Cooperation: A Step Too Far Too Soon? Case Study - the European Arrest Warrant. 10. European Law Journal 2004, lk 200-2017.

⁸⁷ RKKKo 21. 06.2010, 3-1-1-51-10.

⁸⁸ RKKKo 07.06.2010, 3-1-1-118-09.

2.3. Euroopa vahistamismääruse täitmisest keeldumise alused ja võimalused.

Peamine erisus isikute loovutamisel VEK-i alusel isikute väljaandmisega on see, et EVM raamotsus ei võimalda EVM-i täitmisest keelduda ainuüksi seetõttu, et loovutatav isik on täitva liikmesriigi kodanik. Varasemad väljaandmist reguleerivad õigusaktid on riikidele alati jätnud võimalus teha selles osas reservatsioone ning seda võimalust on laialdaselt kasutatud. Siinkohal väike vahemärge, et Eesti on VEK-i ratifitseerimise seaduse § 1 lg 2 p-s 3 sätestanud, et Eesti Vabariik reserveerib õiguse keelduda kodaniku väljaandmisest, kui kodanik ei ole väljaandmisega nõus.

EVM raamotsus põhineb printsiibil, et EL-i kodanikud on oma tegude eest vastutavad EL-i kohtute ees. Mõni liikmesriik on pidanud selleks, et oma kodanikke välja anda, muutma siseriiklikku seadusandlust. Selline regulatsioon on tekitanud liikmesriikides rohkelt pahameelt, eelkõige väga levinud seisukoha tõttu, et EL ei ole võimeline piisavalt tagama inimõiguste kaitset liikmesriikides. Seega peaks igale liikmesriigile jääma võimalus ise kaitsta oma kodanikke, takistades nende sattumist võõrasse liikmesriiki, kus neile ei pruugita tagada nende õiguste ja vabaduste piisavat kaitset, neid võidakse piinata, ebainimlikult või alandavalt kohelda ja karistada. Argument, et riik tahab kaitsta oma kodanikku tema õiguste võimaliku rikkumise eest mõnes teises liikmesriigis, ei ole piisavaks põhjenduseks, et jätta riikidele võimalus oma kodanikke mitte loovutada.

Näiteks sisaldas Saksamaa põhiseadus keeldu oma kodanikke välja anda, mida põhjendati järgmiste argumentidega:

- 1) riigil on kohustus kaitsta oma kodanikku, sh. võimaliku ebaõiglase või eelarvamusliku kohtlemise eest välisriigis;
- 2) kodanikul on õigus oma kohtuasja arutamisele koduriigis;
- 3) õigus mitte olla oma riigi poolt väljaantud kuulub isiku põhiõiguste hulka;
- 4) rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud printsiipide hulka ei kuulu kohustus oma kodanikke välja anda.⁸⁹

Siiski muutis Saksamaa 2006. aastal oma põhiseaduse artiklit 16 lg 2 järgmiselt: “Ühtki Saksa kodanikku ei tohi välisriigile välja anda. Seadusega võib lubada väljaandmist Euroopa Liidu liikmesriiki või rahvusvahelisele kohtule, kui järgitakse õigusriigi printsiipi”.⁹⁰

⁸⁹ F. Geyer. The European Arrest Warrant in Germany. Constitutional Mistrust towards the Concept of Mutual Trust. Constitutional challenges to the European Arrest Warrant. The Hague: T-M-C Asser Press 2009, Chapter 5, p 2.

Oma kodanike väljaandmise keeld sisaldus ka Austria väljaandmise ja õigusabi seaduses, mis võeti 1979.a. vastu konstitutsioonilise seadusena, et vältida selle liialt kerget muutmist. Samast seadusest tuleb ka keeld eirata kahepoolse karistatavuse põhimõtet.⁹¹ Lisaks tegi omalt poolt reservatsioone kodanike väljaandmise osas Prantsusmaa, kelle poolt tuli palju kriitikat EVM kohta. Samuti sisaldas oma kodanike väljaandmise keeldu ka Poola põhiseadus.⁹²

Seega toetub EVM raamotsus printsiibile, kus Euroopa kodanik kannab vastutust Euroopa Liidu kohtu ees, mis tähendab eelkõige seda, et ei ole enam võimalik olukord, kus EL liikmesriik keeldub loovutamast isikut põhjusel, et ta on selle riigi kodanik.

Teiseks, tunduvalt vähem poleemikat tekitanud EVM täitmisest keeldumise aluseks saab olla ka see, et EVM-i aluseks olevat tegu loetakse poliitiliseks või sõjaväeliseks kuriteoks. VEK-is on need keelud ning erandid sätestatud artiklites 3 ja 4 ning I lisaprotokolli artiklis 1, samuti ka terrorismi tõkestamise konventsioonis.

EVM raamotsuse artikkel 3 sätestab juhud, mil EVM-i täitva riigi õigusasutus on kohustatud EVM-i täitmisest keelduma. Esimene keeldumise alusena näeb EVM raamotsus võimaluse keelduda EVM täitmisest, kui kuritegu kuulub ka täitva riigi jurisdiktsiooni alla ning sellele kuriteole on täitvas riigis antud amnestia. Kui EL-i kriminaalpoliitika üldine tendents on suunatud EL-i kriminaal(menetlus)õiguse ühtlustamisele läbi liikmesriikide pädevuse piiramise varem riigivõimu ainukompetentsi kuulunud valdkonnas, siis siinkohal on kohustus EL-i tasandil austada liimesriikides kehtivad amnestiaseaduseid tingimusel, et amnestiaseaduse andnud täitev riik on pädev EVM-i aluseks olevat kuritegu arutama enda kriminaalõiguse alusel. On huvitav märkida, et kõnealune EVM-i täitmise keeld kehtib ka artikkel 2 lg-s 2 sätestatud 32-le kuriteoliigile, mille puhul täitmine üldjuhul ei olene sellest, kas tegu üldse on täitvas riigis kriminaliseeritud. Samas on üsna ebatõenäoline, et mõni liikmesriik annaks välja amnestiaseaduse nimetatud loetelus sisalduva kuriteo kohta, kuna amnestiat antakse reeglina väga harva ning mitte rasketele kuritegudele. Seega keeldumisi selle sätte alusel praktikas üldiselt ei esine.

⁹⁰ F. Geyer. *Op.cit.*, p 7.

⁹¹ K. Šugman Stubbs, P. Gorkič jt. Denial of Guilt. The European Arrest Warrant in Practise. T-M-C Asser Press, The Hague, 2009, lk 240.

⁹² P. Zeman. The European Arrest Warrant- Practical Problems and Constitutional Challenges. Constitutional challenges to the European Arrest Warrant. Chapter 11. The Hague :T-M-C Asser Press 2009, p 3.

Keelduda võib EVM täitmisest ka siis, kui vahistamismäärust täitev õigusasutus on teadlik, et loovutatava isiku suhtes on samade tegude eest mõnes liikmesriigis tehtud lõplik kohtuotsus ning juhul, kui selle otsusega mõisteti karistus, on see kantud, kandmisel või ei saa seda enam karistuse määranud liikmesriigi õiguse alusel täita. See keeldumise alus tuleneb *Ne bis in idem* põhimõttest. Tegemist on põhimõttega, mille kohaselt ei või isikut samade faktide alusel teistkordselt kohtu alla anda või karistada teo eest, mille eest teda on mõistatud lõplikult süüdi või õigeks. Nimetatud põhimõtte kuulub ka EL-i õiguse kirjutamata üldpõhimõtete hulka.⁹³

Kolmandaks võib täitev riik keelduda EVM-i täitmisest, kui loovutatav isik, kelle suhtes on antud EVM, ei ole vastavalt täitva riigi õigusele kriminaalvastutuse ikka jõudnud. Ka siin, nagu amnestia puhulgi, on liikmesriik täielikult pädev ise kindlaks määrama, millisest vanusest alates loeb ta isikut süüvõimeliseks, ning liikmesriikide vahelises suhtluses sellest east erandeid ei tehta.

EVM raamotsuse artikkel 4 sätestab piiravad asjaolud, millal EVM-i täitva riigi õigusasutus võib EVM-e täitmisest keelduda. Esimeseks piiravaks asjaoluks on kahepoolse karistatavuse põhimõtte, mille kohaselt on EVM-i saanud riigil võimalus keelduda EVM-i täitmisest kui EVM-i aluseks olev tegu, va. 32-e eraldi nimetatud kuriteoliigi alla kuuluv tegu, ei ole vastavalt täitva riigi õigusele kuritegu. EVM raamotsuse järgi on kahepoolse karistatavuse põhimõtte alusel keeldumine võimalik, st et igal konkreetsel juhul täitva riigi õigusasutuse otsustada, kas nad täidavad EVM- i. EVM regulatsiooni suurem paindlikkus võimaldab tänu otsustamisvabadusele lähtuda konkreetselt antud juhtumisse puutuvatest asjaoludest ning lõppotsus, ükskõik, kas täitmist lubav või keelav, on põhjendatum. Samas vähendab see kindlasti aga õiguskindlust, kuna on raske ette prognoosida, millise otsuse õigusasutus teeb. Selles osas on olulisel kohal riigiti väljakujunenud praktika, mistõttu on üldjuhul võimalik tehtavate otsuste tõenäolist sisu ette näha.

EVM- i täitmisest seoses maksualaste süütegudega ei tohi keelduda ainuüksi seetõttu, et täitvas riigis ei ole kehtestatud samasuguseid makse ja lõive või et täitva riigi seadustes puudub täpselt samasisuline makse, lõive, tollimakse või rahavahetustehinguid puudutav regulatsioon. Ühest küljest rõhutab nimetatud säte liikmesriikide maksusüsteemide jätkuvat iseseisvust, teisest küljest on aga tollimaksude osas EL-is nagunii ühtne poliitika, nii et siin ei saa liikmesriigiti tegelikult erinevusi ette tulla.

⁹³ J. Laffranque. Euroopa Liit ja Euroopa Ühendus. Institutsioonid ja õigus. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 1999, lk. 68.

EVM täitmist on võimalik keelduda ka juhul, kui loovutatava isiku suhtes on juba käivitunud EVM-i täitvas riigis kriminaalmenetlus sama teo eest, millel EVM põhineb. Samuti juhul kui EVM-i täitva riigi õigusasutused on otsustanud jätta EVM-i aluseks oleva teo eest kriminaalmenetluse algatamata või see lõpetada, samuti kui loovutatava isiku suhtes on mõnes liikmesriigis sama teo kohta langetatud jõustunud kohtuotsus, mis takistab edasist menetlust. See säte ei kehti ainult täitva riigi, vaid ka mistahes muu EL-i liikmesriigi puhul ning katab juhud, mil isiku suhtes keelduti kriminaalmenetlust algatamast või menetlus lõpetati, sest ei olnud põhjust süüdistust esitada. Sellistel tingimustel võib loovutamisest keelduda, kuid kui ilmnevad uued asjaolud, mis võivad otsust mõjutada, seda sätet ei kohaldata ja taotletav isik tuleb välja anda. Jõustunud kohtuotsus tähendab siin näiteks kohtulikul arutamisel tuvastatud kuriteokoosseisu puudumise tõttu tehtud õigeismõistvat otsust, millele vaatamata võib isiku siiski loovutada, kui on selgunud uusi asjaolusid, mistõttu on põhjendatult alust arvata, et selline otsus tugineb nt. tunnistaja valeütlusele.

Aegumise põhimõtte on samuti lisatud EVM- i täitmist piiravate asjaolude hulka. Selle põhimõtte kohaselt võib loobuda EVM täitmisest, kui kuritegu kuulub ka EVM-i täitva liikmesriigi jurisdiktsiooni alla ning vastavalt selle liikmesriigi õigusele on kuritegu või kohtuotsuse täitmine aegunud. Eesti õiguspärase kujundamise seisukohast on oluline Riigikohtu 18.03.2009 määrus A. O. loovutamise küsimuses Leedu Vabariigile EVM-i alusel, millega jäeti riigiprokuröri määruskaebuse läbi vaatamata põhjendades, et loovutamistaotluse täitmisest võib KrMS § 492 lg 2 p 4 alusel tõepoolest keelduda, kui vahistamismääruse aluseks olevale kuriteole võib kohaldada Eesti karistusseadustikku ja see kuritegu on Eesti karistusseadustiku järgi aegunud. Antud juhul oli ringkonnakohtu hinnangul ilmne, et A. O.-le Leedu Vabariigis süüks arvatavad teod on karistusseadustiku § 81 sätete kohaselt aegunud. Kriminaalkolleegiumi viitas ringkonnakohtu ebaõigele seisukohale, et olukorras, kus vahistamismäärusest ei nähtu tõendeid selle kohta, et kahtlustatav on taotlevas riigis kriminaalmenetlusest kõrvale hoidunud, tuleb järeldada, et isik ei ole menetlusest kõrvale hoidunud. Kui kohtul tekib kahtlus EVM-i aluseks olnud asjaoludes, s.h teo aegumises ja kuriteo kvalifikatsiooni osas, tuleb KrMS § 502 lg 5 kohaselt kohtul endal määrata taotleva riigi pädevale õigusasutusele tähtaeg lisateabe edastamiseks, kuid antud loovutamismenetluses seda ei tehtud.⁹⁴

⁹⁴ RKKKm 18.03.2009, 3-1-1-9-09.

Aegumise säte sarnaneb amnestia tõttu EVM-i täitmisest keeldumise regulatsiooniga. Täitvale liikmesriigile on tagatud pädevus ise määrata kehtivad aegumistähtajad, millest lähtutakse ka riikidevahelises suhtluses EL-i piires tingimusel, et EVM-i aluseks olev kuritegu kuulub ka täitva riigi jurisdiktsiooni alla. Erinevus seisneb aga selles, et kui amnestia puhul on täitmisest keeldumine kohustuslik, siis aegumise tõttu täitmisest keeldumine on liikmesriigi jaoks vaba valik, jättes võimaluse lähtudes konkreetse juhtumi asjaoludest EVM- i siiski täita. See on vajalik, kuna erinevalt amnestiast, mida esineb suhteliselt harva, on erinevates riikides kehtestatud erinevad aegumistähtajad. Kui nende tõttu keeldumine oleks kohustuslik, annaks see kurjategijatele võimaluse erinevusi kuritarvitades vältida kohtu alla andmist ja karistuse kandmist.

Lisaks tuleb veel märkida, et EVM raamotsuse kohaselt ei ole täitval riigil kohustust kontrollida, kas EVM-i andnud riigis endas ei ole kuritegu või kohtuotsuse täitmine aegunud.

Oluline on ka säte, mis laiendab *ne bis in idem* põhimõtet kolmandate riikide osas. Juhul kui EVM-i täitev õigusasutus on teadlik, et loovutatava isiku suhtes on samade tegude eest tehtud kolmandas riigis lõplik kohtuotsus ning selle otsusega mõisteti karistus, mis on kantud või kandmisel või ei saa seda enam karistuse määranud liikmesriigi õiguse alusel täita. *Ne bis in idem* põhimõtte alusel keeldumisel on liikmesriikidele siiski jäetud võimalus kolmandates riikides tehtud lõplikke kohtuotsuseid mitte tunnustada.

Kuuenda piirava asjaoluna reguleerib EVM raamotsus EVM täitmist, mis on koostatud karistuse täitmiseks, loovutatav isik on EVM-i täitva riigi ajutine või alaline elanik või kodanik ning täitev riik võtab kohustuse pöörata karistus täitmisele oma siseriikliku õiguse alusel. Selle sättega pehmendatakse EVM raamotsuses sisalduvat üldist piirangut, mille kohaselt ei või liikmesriik keelduda oma kodanike loovutamisest. Põhjuseks, miks on kodanikele siinkohal lisatud ka ajutised ja alalised elanikud, on see, et tänu isikute vabale liikumisele sagenevad oluliselt juhud, mil isik ei ela mitte selles liikmesriigis, mille kodanik ta on, vaid mõnes teises riigis. Selline säte võimaldab isiku elukohariigil tagada oma elanikule, et teda ei saadeta karistuse kandmise ajaks võõrasse keskkonda ning kaugele lähedastest. Nii on isikul peale vabanemist ka kergem sulanduda ühiskonda. Üldjuhul praktikas nii toimitaksegi ning isikud kannavad määratud karistuse just elukohajärgses riigis, v.a erandid millele autor eelnevalt viitas Hispaania Kuningriigi ja Suurbritannia ja Põhja-Iiri Ühendkuningriigi osas.

Juhul kui EVM on seotud kuritegudega, mis loetakse vastavalt EVM-i täitva liikmesriigi õigusele täielikult või osaliselt toimepanduks täitva liikmesriigi territooriumil või kohas, mida sellena käsitatakse või on toime pandud väljaspool EVM-i koostanud liikmesriigi territooriumi ning täitva liikmesriigi õigus ei võimalda kohtu alla anda samasuguste kuritegude eest, kui need on toime pandud väljaspool tema territooriumi on EVM-täitval riigil võimalus keelduda EVM täitmisest. Reeglina menetletakse kriminaalasja selle riigi territooriumil, kus kuritegu toime pandi ning selle riigi poolt koostatakse ka EVM. Kui see on teisiti, on menetlev riik ikkagi mingil moel antud kuriteoga seotud (nt. on kuritegu toime pandud selle riigi kodaniku vastu või oli riigi kodanik teo toimepanijaks), vastasel juhul ei oleks riigil huvi, ega ka alust, seda kuritegu menetleda. Kui siiski sellel alusel keeldumine toimub, peaks liikmesriikide seadusandluses olema ettenähtud võimalus menetleda täitvas riigis EVM-i aluseks olnud kuritegu⁹⁵. Samas, kui täitev riik sellist tegu ei ole kriminaliseerinud, kuid riik vaatamata sellele keeldub EVM-i täitmast, on kurjategijal võimalik pääseda kohtu alla andmisest või karistuse kandmisest, kui liikmesriik, kellel on ka täitva riigi seaduste kohaselt pädevus nimetatud kuritegu menetleda, ei võta menetlust taotlevalt riigilt üle ega nõua ise isikut välja.

Euroopa Komisjoni poolt 03.06.2009 avaldatud lõpparuandes vastastikuste hindamiste neljandas voorus: „Euroopa vahistamismääruse ja vastava liikmesriikidevahelise üleandmiskorra praktiline kohaldamine ” on eksperdid välja toonud mõnes liikmesriigis esineva mure seoses karistuste EVM raamotsuse artikli 4 lõike 6 kohaselt täideviimiseks ettenähtud sobiva õigusliku alusega ja sellega seotud võimalusega, et üleandmisest karistuse täitmise eesmärgil võib keelduda, aga samal ajal ei näe vahistamismäärust täitev liikmesriik piisavat õiguslikku alust karistuse täitmiseks vahistamismäärust täitvas liikmesriigis.⁹⁶

2.4. Proportsionaalsuse põhimõtte järgimine Euroopa vahistamismääruse koostamisel

EVM raamotsuse jõustumisest on möödunud rohkem kui seitse aastat, selle aja jooksul on väljastatud 54 689 EVM-i ja täidetud 11 630 EVM-i, sealhulgas nõustus 51–62% tagaotsitavatest isikutest enda üleandmisega keskmiselt 14–17 päeva jooksul. Mittenõustunute puhul oli keskmine üleandmisaeg 48 päeva.⁹⁷ See jätab väga soodsa mulje võrreldes VEK-i

⁹⁵ KarS sätestab sellise võimaluse § 7 p-s 3.

⁹⁶ Final report on the fourth round of mutual evaluations - The practical application of the European Arrest Warrant and corresponding surrender procedures between Member States. 26.05.2009 nr 8302/3/09 REV 3.

⁹⁷ Euroopa Komisjoni 11.04.2011 aruanne nr KOM/2011/0175 Euroopa vahistamismäärust ja liikmesriikidevahelist üleandmiskorda käsitleva nõukogu 13.06.2002 raastraamotsuse rakendamise kohta,

või õigusabilepingute alusel väljaandmiste näitajatega, mil tagaotsitavate üleandmine võttis keskmiselt aasta. Kahtlemata EVM on pakkunud tõhusamat mehhanismi tagamaks, et kohtumõistmisest kõrvalehoidjad ei saaks kasutada avatud riigipiire enda huvides. Kiire menetlus kaitseb küll kiire loovutamismenetluse põhimõtet, kuid siin peituvad ohud on seotud vahistatud isiku õiguste kahjustamisega.

Usaldust EVM-i kohaldamise suhtes on õõnestanud EVM-i sagedane väljastamine väga tühiste süütegude eest. Seoses sellega näitavad liikmesriikide hindamiste järeldustest⁹⁸ tekkivad arutelud EL nõukogus, et liikmesriigid on üldiselt nõus, et proportsionaalsuse kontroll on vajalik vältimaks EVM-ide väljastamist süütegude eest, mis, kuuludes küll nõukogu EVM-i käsitleva raamotsuse artikli 2 lõike 1 reguleerimisalasse, ei ole piisavalt rasked õigustamaks meetmeid ja koostööd, mida EVM-i täitmine nõuab. Enne EVM-i väljastamist tuleks kaaluda mitut aspekti, sealhulgas süüteo raskust, süüteo eest ettenähtud vabaduskaotuse pikkust, alternatiivse lahenduse olemasolu, mis oleks vähem koormav nii tagaotsitava isiku kui ka täideviiva ametiasutuse jaoks, ning EVM-i täitmise tulu/kulu analüüsi. Kui EVM väljastatakse juhtudel, mille puhul (kohtueelne) kinnipidamine ei oleks muidu asjakohane, on sellel ebaproportsionaalne mõju tagaotsitavate isikute isikupuutumatusse ja liikumisvabadusele. Peale selle võib selliste taotluste rohkus olla täideviiva liikmesriigi jaoks kulukas. See võib põhjustada olukorra, kus täideviivad kohtuorganid tunnevad vajadust kohaldada proportsionaalsuskontrolli, tekitades niimoodi aluse keeldumiseks, mis ei ole ei kooskõlas EVM raamotsuse ega vastastikuse tunnustamise põhimõttega.

EL Nõukogu kaasas vastastikuste hindamiste neljanda vooru lõpparuandes antud soovitude järelmeetmetesse EVM-i käsiraamatu paranduse seoses proportsionaalsuse järgimisega.⁹⁹ Parandatud käsiraamatus on nüüd loetletud tegurid, mida tuleb EVM-i väljastamisel hinnata, ja võimalikud alternatiivid, mida enne EVM-i väljastamist kaaluda. Kui liikmesriigid järgivad parandatud käsiraamatut, pakub see alust teatavaks järjekindluseks proportsionaalsuskontrolli kohaldamise viisis.

Seega peaks EVM raamotsus olema vahend, mida liikmesriigid saavad kasutada, kui nad on seisukohal, et isiku kohalolek nende territooriumil on vajalik kriminaalmenetluses või

lk 3. – Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0175:FIN:ET:HTML> (06.02.2012).

⁹⁸ Euroopa Komisjoni 11.04.2011 aruanne. *Op.cit.* lk 7.

⁹⁹ Euroopa Komisjoni 11.04.2011 aruanne. *Op.cit.*, lk 7.

vabaduskaotusliku karistuse rakendamiseks. Et tagada EVM-i edasise toimimise jaoks vajalik vastastikune usaldus peaks EVM kasutama vaid juhul, kui üleandmistaoetus on proportsionaalne juhtumi kõigi asjaoludega, ja peaksid kohaldama proportsionaalsuskontrolli ühtselt kõigis liikmesriikides. Liikmesriigid peavad astuma samme tagamaks, et EVM-i koostajad juhinduksid proportsionaalsuskontrolli kohaldamisel parandatud käsiraamatust. Sellele on viidanud ka EL Nõukogu oma lõpparuandes. Eesti kohtupraktikas on esinenud juhtumeid, kus EVM on esitatud isiku ülekuulamiseks kohtumenetluses, kuid loovutamisel liikmesriiki on isik kohe vabastatud menetlustoiminguid tegemata.¹⁰⁰

Eestis kohtueelses menetluses EVM koostamise pädevaks ametiasutuseks prokuratuur, kelle alluvuses on antud kuriteo menetlemine. Jõustunud kohtuotsuse korral on pädevaks ametiasutuseks Justiitsministeerium. Tulenevalt KrMS § 508 lg 2 võib EVM esitada täitvale riigile kirja teel, elektronpostiga või üleskirjutust võimaldaval viisil. Siinkohal on autor seisukohal, et EVM näol on üldjuhul kiireloomulise taotlusega ning kirja teel edastatav EVM ei täida oma eesmärki. Kohtueelses menetluses koostatakse EVM kas juhul, kui kahtlustatav kuulutatakse rahvusvaheliselt tagaotsitavaks või kui siseriiklikult tagaotsitavaks kuulutatud tagaotsitav on tabatud ühes EL liikmesriigis. Loovutustaoetus esitatakse selleks ettenähtud vormil¹⁰¹ justiitsministeeriumile, kelle ülesandeks on EVM-e edastamine.

Euroopa riikide parlamentide esindajaid, advokaadid, kodanikud ja kodanikuühiskonna rühmad on juhtinud tähelepanu paljudele probleemidele EVM-i toimimises. Eelkõige proportsionaalsuse kontrolli erinevale kohaldamisele EVM-i väljaandnud riikides, mille tulemusel esitatakse EVM suhteliselt väikeste rikkumiste eest, mis tuleb täide viia proportsionaalsuse kontrolli puudumisel täideviivas riigis.¹⁰² Autor nõustub tõstatatud probleemikäsitlemisega seetõttu, et kohtupraktika analüüsi tulemusena saab väita, et EVM koostamine ja väljaandmine on viimastel aastatel muutunud kergekäelisemaks ning seetõttu on EVM-i formaalne vormistus tihti puudulik, keeleliselt raskesti arusaadav ning tihti ka lakooniline, mis seab täitja riigile koheselt kohutuse lisateavet nõuda.

¹⁰⁰ HMKm 15.02.2012, 1-12-1145 Birgit Passimägi kohta. Isik vabastati Prantsusmaal samal õhtul ilma selgitavate põhjendusteta.

¹⁰¹ JM 03.07. 2004.a määrus nr. 54; RTL 2004, 100, 1595.

¹⁰² Euroopa Komisjoni 11.04.2011 aruanne. *Op.cit.*, lk 7

2.5. Loovutatava isiku õiguste tagamise ning kaitsega seonduvad probleemid

Seoses EVM-i toimimisega tõstatatud probleemidega võiks tunduda, et vaatamata asjaolule, et kõigi liikmesriikide õigus ja kriminaalmenetlused peavad vastama EIK standarditele, tekib sageli kahtlus, kas standardid on kogu EL-is ühesugused. Kuigi üksikisik saab pöörduda EIÕK-st tulenevate õiguste kaitseks EIK-sse, saab seda teha alles siis, kui väidetav rikkumine on aset leidnud ja kõik siseriiklikud võimalused on ammendatud. See ei ole osutunud tulemuslikuks viisiks tagada, et allakirjutanud täidavad konventsiooni standardeid.

Samuti on EVM vastased argumenteerinud oma seisukohti just seoses loovutatava isiku õiguste vähese kaitstusega. EVM raamotsuse preambula lõige 12 peaks looma loovutatavale isikule õigusliku kaitse märkides, et EVM raamotsus austab isiku põhiõigusi ja järgib põhimõtteid, mida tunnustatakse EL Toimimise lepingu¹⁰³ artikkel 67 lg 1 ja mis on kajastatud ka EL põhiõiguste harta¹⁰⁴ kuuendas jaotises. EVM raamotsuse preambula 13. lõik aga täpsustab eelnevat ning selle alusel on keelatud loovutada isikut riigile, kus on oht, et see isik võidakse surma mõista, teda piinata või kohelda või karistada muul ebainimlikul viisil. EL on loodud lähtudes vabaduse ja demokraatia printsiibist, austades inimõigusi ja põhivabadusi ning need printsiibid peavad olema EL liikmesriikide lahutamatu osa.

PS tulenevalt tagab riik põhiõiguste kaitse nii avalik-õiguslikes kui ka eraõiguslikes suhetes. Avalikus õiguses on suhted asümmeetrilised, üksnes indiviidid omavad põhiõigusi, avaliku võimu kandja on kohustatud isikuks. See tähendab, et ohustatud õigust saab kaitsta vaid teise põhiõiguse piiramisega.¹⁰⁵

EVM raamotsus sätestab loovutatava isiku tähtsamad õigused, sh õiguse juriidilisele abile ja tõlgile. Samas aga ei ole seal sätestatud kõiki vajalikke õigusi, mis peaksid olema isikule tagatud. Tähtsamatest õigustest on puudu näiteks õigus teada oma õigusi, õigus vaikida ja õigus teatada kellelegi oma vahistamisest. Need õigused peavad olema tagatud isikule alates isiku kinnipidamisest, sest üldiselt kohaldatakse juba enne EVM-i esitamist loovutamishahistust.

¹⁰³ Euroopa Liidu Toimimise leping. 09.05.2008, C 115/47. – Arvutivõrgus:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0047:0199:et:PDF> (02.05.2012).

¹⁰⁴ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. 30.03.2010. 2010/C 83/02. – Arvutivõrgus <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:et:PDF> (02.05.2012).

EVM raamotsuse kohaselt tekivad EVM-i alusel loovutataval isikul vahi alla võtmise hetkest järgmised õigused:

- 1) õigus informatsioonile EVM-i ja selle sisu kohta (artikkel 11 lg 1);
- 2) õigus olla teavitatud võimalusest anda loovutamiseks nõusolek ja nõusoleku andmise tagajärgedest (artikkel 11 lg 1);
- 3) õigus kaitsjale ja tõlgile vastavalt siseriiklikult sätestatud korrale (artikkel 11 lg 2);
- 4) õigus loovutamiseotsuse tegemiseni vahi alt vabastamisele (artikkel 12);
- 5) õigus olla ülekuulatud vastavalt siseriiklikult sätestatud korrale (artikkel 14).

26.10.2010 võttis Euroopa Parlament ja nõukogu vastu direktiivi, millega lisati õiguste kataloogi õiguse suulisele ja kirjalikule tõlkele kriminaalmenetluses.¹⁰⁶ Lisaks eelnimetatule tuleneb EVM raamotsuse preambula lg-st 12 isikule õigus mitte olla loovutatud, kui on objektiivselt alust arvata, et EVM on tehtud tema taotlevas riigis kohtu alla andmiseks või karistamiseks soo, rassi, etnilise kuuluvuse, kodakondsuse, keele, poliitiliste vaadete või seksuaalse suundumuse alusel või kahjustaks EVM-i täitmine isiku olukorda muul moel mistahes eeltoodud põhjusel. Samuti sätestab EVM raamotsuse artikkel 1 lg 3 liikmesriigile kohustuse austada EIÕK ja liikmesriikide ühesugustest riigiõiguslikest tavadest tulenevaid põhiõiguseid kui EL-i poolt tunnustatavaid ühenduse õiguse üldpõhimõtteid.

Loovutamismenetluses toimub esimene isiku põhiõiguste riive seoses isiku kinnipidamisega. Isiku vahi all pidamist reguleerib EVM raamotsuse artikkel 12, mis sätestab, et kui isik võetakse vahi alla EVM-i alusel, siis teeb täitva liikmesriigi pädev õigusasutus otsuse, kas tagaotsitav peaks jääma vahi alla või mitte, tulenevalt siseriiklikust õigusest. Loovutamishistuse kohaldamisel ei lähtuta tavapärasest põhjendatud kuriteokahtlusest, mis on üks vahistamise kohustuslikust eeltingimustest, mida vahistamist otsustav kohus peab konkreetsetele tõenditele tuginevalt põhjendama, sh ka piisavalt konkreetselt kirjeldama, millise kuriteo toimepanekus isikut kahtlustada on põhjust.¹⁰⁷

Loovutamishistusel saab lähtuda vaid isikust ja EVM-est. Isiku võib igal ajal vabastada kooskõlas EVM täitva liikmesriigi siseriikliku õigusega, eeldusel et nimetatud liikmesriigi pädev õigusasutus võtab kasutusele kõik meetmed, mida ta peab vajalikuks, et vältida isiku põgenemist. KrMS sätestab kolm võimalust isiku kõrvalhoidumise takistamiseks, nendeks on

¹⁰⁵ U. Lõhmus. Põhiõigused ja Euroopa Liidu õiguse üldpõhimõtted: funktsioonid, kohaldamisala ja mõju. – Juridica, 2011, lk 639-651.

¹⁰⁶ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 26.10.2010.a direktiiv 2010/64/EL õiguse kohta suulisele ja kirjalikule tõlkele kriminaalmenetluses. – ELT L 280, 26.10.2010, lk 5-6.

vahi all pidamine, elukohast lahkumise keeld või kautsjoni määramine. Eeluurimiskohtunik arvestab tõkendit valides kuriteo iseloomu, karistuse raskust, kahtlustatavat isikut, tema tervislikku seisundit, perekonnaseisu ja muid tähtsaid asjaolusid.¹⁰⁸ Eesti kohtupraktikas on kohaldatakse 99 % juhtudest isikule loovutamishistust, seega üldjuhul on välistatud teiste tõkendite valimine.

EVM raamotsuse artikkel 11 kohaselt kui tagaotsitav vahistatakse, teavitatakse teda vastavalt siseriiklikule õigusele EVM-st ja selle sisust, samuti selgitatakse talle võimalusest vabatahtlikult nõustuda loovutamisega taotluse teinud riigile. Isiku kohese teavitamise kohustus tuleneb EIÕK artiklist 5 lg 2, mis sätestab, et igale vahistatule teatatakse talle arusaadavas keeles viivitamata tema vahistamise põhjused ja kõik tema vastu esitatud süüdistused. Seoses loovutamishistuse kohaldamisega ja etteruttavalt öeldes üldises loovutamismenetluses on kohtupraktikas esinenud juhtumeid, kus puudub võimalus tagada selgituskohustuse kohane täitmine. Seda eelkõige seetõttu, et vastava keele tõlki ei leidu. Autori hinnangul ei ole selliste juhtumite puhul tagatud isikule õigus kaitsjale ja tõlgile ning olla informeeritud, seetõttu on tegemist olulise isikuõiguste rikkumine.

EIÕK artikkel 5 lg 3 sätestab, et iga vahistatu või kinnipeetu toimetatakse viivitamata kohtuniku või mõne muu seadusjärgse õigusvõimuga ametiisiku ette ning tal on õigus asja kohtulikule arutamisele mõistliku aja jooksul või vabastamisele kuni asja arutamiseni. Vabastamist võidakse seostada tagatistega ilmuda asja arutamisele. EIÕK artikkel 5 lg 4 sätestab, et igal ajal, kellelt on võetud vabadus vahistamise või kinnipidamise teel, on õigus taotleda menetlust, millega kohus otsustaks kiires korras tema kinnipidamise.

KrMS § 499 lg-s 1 sisalduva definitsiooni kohaselt on loovutamishistamine käsitletav EVM-i täitmise tagamise meetmena taotletavas riigis. Tulenevalt EVM raamotsusega sätestatud loovutamismenetluse põhireeglistikust, võib aga taotleb riik edasilükkamatutel juhtudel pöörduda täitva riigi poole ettepanekuga, et selles riigis kohaldataks loovutatavale isikule ennetavat loovutamishistust juba enne EVM saamist. Juhtudel, mil Eesti on loovutamismenetluses täitvaks riigiks, võib Eesti kohaldada ennetavat loovutamishistust KrMS § 499 lg 2 kohaselt taotleva riigi poolt Interpoli kaudu esitatud vahistamistaotluse või SIS-is oleva tagaotsimisteate alusel enne EVM-i saabumist.

¹⁰⁷ RKKKo 01.02.2012, 3-1-1-105-11.

¹⁰⁸ HMKm 31.03.2009, 1-09-4460.

Analoogiline ennetava loovutamishistuse kohaldamise taotluse esitamise võimalus juhtudeks, mil Eesti on loovutamismenetluses taotlevaks riigiks, on ette nähtud KrMS § 507 lg-s 5. Eesti kui loovutamismenetlust taotlev riik saab tuginedes KrMS § 507 lg-le 5 taotleda teiselt riigilt, et loovutatavale isikule kohaldatakse ennetavat loovutamishistamist enne EVM esitamist. Kuid vastavalt § 508 lg 1 p-le 3 peab EVM- is olema ära näidatud KrMS § 130 lg-s 2 nimetatud vahistamisalustele tuginev vahi alla võtmise määrus ja seda ei saa asendada neid vahistamisaluseid eirav loovutamishistamise määrus.¹⁰⁹ Kui kohus otsustab loovutamisest keelduda, kohaldatakse isiku suhtes loovutamishistamist kuni loovutamismääruse või loovutamisest keeldumise määruse jõustumiseni.¹¹⁰

EVM raamotsuse preambula lõikes 12 on sätestatud, et EVM raamotsust ei tõlgendata keeluna isiku loovutamisest keelduda, kui on objektiivselt alust arvata, et EVM on antud isiku kohtu alla andmiseks või karistamiseks tema soo, rassi, usu, etnilise kuuluvuse, kodakondsuse, keele, poliitiliste vaadete või seksuaalse suundumuse alusel või et loovutamine kahjustaks isiku olukorda muul viisil mis tahes eeltoodud põhjusel. Preambula lõikest 13 tuleneb keeld loovutada isikut riigile, kus on suur oht, et see isik võidakse surma mõista, teda võidakse piinata või muul ebainimlikul või alandaval moel kohelda või karistada, samuti tuleb vastavalt artikli 1 lõikele 3 austada isiku õigusi, mis on saanud Euroopa Liidu õiguse üldpõhimõteteks ning tulenevad EIÕK-st ja liikmesriikide ühesugustest riigiõiguslikest tavadest.

Probleem tekib aga siis, kui EVM raamotsuse preambulas ja artiklis 1 sisalduvatele deklaratiivsetele sätetele vaatamata ei anna artiklites 3 ja 4 sätestatud EVM täitmist välistavad ja piiravad asjaolud võimalust keelduda isiku loovutamisest, kui on põhjendatult alust arvata, et taotletavas riigis rikutakse preambulas või artiklis 1 viidatud EIÕK-st tulenevaid isiku õigusi. Lähtuvalt EMV raamotsuse mõttest on artiklites 3 ja 4 esitatud loendid absoluutsed, sest vastasel korral võiksid riigid neid täiendada ning seeläbi näiteks keelduda ka oma kodanike väljaandmisest. Seega ei paku EVM raamotsus täitvale liikmesriigile tegelikult võimalust kaitsta isikuid nende õiguste rikkumise eest taotlevas riigis.

EIÕK artiklis 5 sätestatud õigused kehtivad ka väljaandmismenetluses puhul. Samuti laienevad väljaandmismenetlusele piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise keeld (EIÕK artikkel 3) ning diskrimineerimise keeld (artikkel 14). Kuid väljaandmismenetlusele ei kehti EIÕK artikkel 6, mis tagab õiguse kriminaalasja ausale arutamisele ja sätestab

¹⁰⁹ RKKko 18.11.2011, 3-1-1-93-11.

¹¹⁰ Riigiprokuratuuri määrus 21.08.2009 Maciej Kretowicz suhtes.

muuhulgas õiguse juriidilisele abile ja kaitsjale. EIK on öelnud, et kriminaalsüüdistuse üle otsustamisega ei ole tegemist menetluste puhul, mis kriminaalmenetlusele eelnesid või sellega juhuslikult kaasas käisid, sh ka väljaandmispalve saanud riigi kohtus toimivas väljaandmismenetlus.¹¹¹

Euroopa Parlamendis on hetkel arutamisel täiendada õiguste kataloogi veel õigusega saada teavet oma õiguste kohta (õiguste loetelu). Direktiivid, mille kohta on juba tehtud ettepanek, sisaldavad artikleid, millega kohaldatakse sõnaselgelt neis sisalduvaid õigusi EVM-i juhtumite suhtes. Direktiivis (kriminaalmenetluse käigus teabe saamise õiguse kohta) pakutakse samuti välja õiguste loetelu vorm eelkõige EVM-i juhtumiteks.

Mitmes EIK otsuses on juhitud tähelepanu mõne ELi vangla puudustele.¹¹² EIK on oma otsustes viidanud, et vastuvõtmatud kinnipidamistingimused võivad olla vastuolus EIÕK artikliga 3 isegi juhul, kui ei ole tõendeid selle kohta, et tegemist oli kindla kavatsusega kinnipeetavat alandada. On selge, et EVM-i käsitlev raamotsus (mille artikli 1 lõikes 3 on sätestatud, et liikmesriigid peavad pidama kinni põhiõigustest ja õiguse üldpõhimõtetest, kaasa arvatud EIÕK artiklist 3) ei kohusta üleandmiseks, kui täideviiv kohtuorgan on, võttes arvesse juhtumi asjaolusid, veendunud, et üleandmise tulemusel rikutaks tagaotsitud isiku põhiõigusi vastuvõetamatute kinnipidamistingimuste kaudu.

Kaebõiguse tagamist reguleerib KrMS § 504 lg 1, mille kohaselt võib loovutamismenetluses tehtud loovutamismääruse või loovutamisest keeldumise määruse peale esitada määruskaebuse ringkonnakohtule. Vastavalt KrMS § 502 lg 4 on ringkonnakohtu otsus lõplik. Riigikohtu kriminaalkolleegium on märkinud: „juhul, kui ringkonnakohus jätab maakohtu poolt vahistamisküsimuses tehtud määruse muutmata, on ringkonnakohtu määrus KrMS § 391 mõttes lõplik ja seda ei saa edasi kaevata. Kui aga ringkonnakohus teeb maakohtu poolt vahistamisküsimuses tehtud lahendist vastupidise määruse, on tegemist esmakordse vahistamise või vahistamisest keeldumise määrusega ja seda saab KrMS §-st 136 tulenevalt Riigikohtus vaidlustada“¹¹³.

Loovutamismenetluse kohtupraktikas on aga vaidlustatud KrMS § 383 lg 1 alusel Ringkonnakohtu määrust ka Riigikohtus. Riigikohus on 19.12.2011 määruses selgitanud, et

¹¹¹ A. Grotian. Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 6. Õigus asja õiglasele arutamisele, p 69. Human rights files, No 13. Council of Europe Press 1993. – Arvutivõrgus: <http://www.nc.ee/?id=531> (11.03.2012). Sarnasele seisukohale on EIKo 06.02.2003 *Mamatkulov ja Abdurasulovic vs. Türgi*, § 78–81.

¹¹² EIKo 19.04.2001, 28524/95, *Peers vs Kreeka*, EIKo 16.07.2009, 22635/03, *Sulejmanovic vs Itaalia*.

KrMS § 383 lg 1 alusel saab määruskaebe korras vaidlustada kohtueelses menetluses, esimese ja teise astme kohtumenetluses ning täitemenetluses koostatud kohtumäärusi, kui nende vaidlustamine ei ole välistatud KrMS § 385 kohaselt. Määruskaebe korras vaidlustatav kohtumäärus on siseriiklikus kriminaalmenetluses tõusetunud üksikküsimust lahendav kohtu põhistatud otsustus, mis on kirjalikult vormistatud KrMS §-s 145 sätteid järgides ning vaatamata EVM-i nimetuse sarnasusele, ei ole siseriiklikus kriminaalmenetluses tõusetunud üksikküsimust lahendav kohtumäärus, vaid selle näol on tegemist EVM raamotsusest lähtuva ja EL liikmesriikide vahelise õigusabi ühte alaliiki tagava meetmega. EVM-i sisu, vorm ja edastusviis peavad vastama KrMS §-s 508 sisalduvatele nõuetele ja KrMS §-s 145 sätestatud nõuded ei ole selle dokumendi koostamiseks asjakohased. EVM ei ole määruskaebe korras vaidlustatav üksnes põhjusel, et see erineb formaalselt tavalisest kohtumäärusest, vaid ka seetõttu, et sellega ei tekitata isikule mingeid uusi või täiendavaid tema kaebeõigust tingivaid põhiõiguste riiveid. Küll aga seonduvad EVM koostamisele eelnenud perioodiga, samuti selle täitmisega taotletavas riigis kaebeõigust tingivad põhiõiguste riived.¹¹⁴

Isik antakse taotlevale riigile üle kui loovutatava isiku suhtes on jõustunud loovutamismäärus ning kui isik ei ole esitanud määruskaebust või määruskaebus on ringkonnakohtu poolt läbi vaadatud ja jäetud rahuldamata. Sellega lõpeb täitva riigi roll isiku põhiõiguste piiramisel. See jätkub juhul, kui loovutatud isik on täitva riigi kodanik ning omab elukohta selles riigis, siis loovutamistaotluse teinud riik mõistab isiku üle kohut ning saadab seejärel isiku tagasi oma elukoha järgsesse riiki karistuse kandmiseks.

Loovutamismenetluses täitva riigi kohtus tõendeid ei hinnata, isiku süüküsimust arutatakse riigis, kes tema loovutamist taotleb. Need tõendid on võimalik edastada kontrollimiseks riigile, kes EVM –i on esitanud. EL liikmesriikide tegevust vahistamismääruse süsteemi rakendamisel on hinnanud Euroopa Nõukogu ja teinud ka vastavad kokkuvõtted ning nende järgi EL jaoks tervikuna probleeme ei ole. Küll aga võivad mõnikord probleemid tekkida liikmesriikide jaoks, näiteks ei vormistata korrektselt dokumente jms. Kuigi üldjuhul tuleb usaldada välisriigi vahistamismäärust, siis ilmselgelt küsitavate juhtumite puhul on võimalus täiendavaid andmeid küsida või omapoolne seisukoht esitada, mistõttu välisriik võib loobuda vahistamismäärusest. Eesti kohtupraktikas ei ole kuigi sagedane, et EVM täitmiseks küsitakse lisainformatsiooni, kuid see tendents on hakanud muutuma (seoses juhtumitega, kus on

¹¹³ RKKKo 24.10.2005, 3-1-1-126-05.

¹¹⁴ RKKKo 19.12.2011, 3-1-1-93-11.

väljaantud isik, kes on hiljem õigeks mõistatud) ning pööratakse suuremat tähelepanu EVM proportsionaalsusele ning EVM kuriteokirjeldusele.

Autori hinnangul toimub oluline isiku põhiõiguste rikkumine siis, kui EVM-i alusel loovutatud isiku suhtes tehakse EVM-i koostanud riigis õigeksmõistev otsus või kriminaalmenetlus lõpetatakse. Sellised otsused võivad tulla mitmeid kuid hiljem alates isikule loovutamishistuse kohaldamisest. Seega tekib olukord, kus isikul tekib nõudeõigus alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamiseks. EVM raamotsuse artikkel 30 lg 2 sätestab, et kõik muud kulud kannab vahistamismääruse teinud liikmesriik. Tulenevalt sellest sättest peab isik esitama kahjunõude EVM koostanud riigile. EVM raamotsus seda õigust täpsemalt ei reguleeri, seega tuleb kahjunõue esitada lähtuvalt selle riigi seadustest, kes isikult on alusetult vabaduse võtnud. Eesti kohtupraktikas on kahjuks selliseid olukordi esinenud ning kahjunõude esitamine ei ole tulemusi andnud.¹¹⁵

EVM raamotsuse artikkel 1 kohaselt täidavad liikmesriigid, mis tahes EVM-i vastastikuse tunnustamise põhimõtte alusel. Kui riik otsustab EVM raamotsuse alusel isiku loovutamist nõuda võtab EVM-i andnud riik endale õiguse hinnata kriminaalasjas kogutud tõendeid oma riigis, mitte aga EVM-i täitvas riigis. Autori arvates ei saavutaks isiku ülekuulamine soovitud eesmärki, sest EVM-ist keeldumise alused on selgelt EVM-i raamotsuses välja toodud ning kui neid ei esine, siis ei ole Eesti Vabariigil õigus ka isiku loovutamisest keelduda. Kõiki ajakohaseid tõendeid on isikul võimalik esitada EVM väljastanud riigis toimivas kriminaalmenetluses ning EVM- täitev riik ei peaks võtma enda kanda vastutust välisriigi õigusasutuste vigade eest.

Kindlasti on oluline eristada kahte momenti, millal isiku põhiõigused võivad saada kahjustada. Esiteks enne loovutamist, sh loovutamishistamise käigus kui piiratakse isiku põhiõigusi ning teiseks peale loovutamist, kui isik on üle antud taotlevale riigile. Oluline on see sellepärast, et vastutus lasub erinevatel riikidel. Loovutamise puhul on lisaks isiku loovutamishistamises tagatavatele õigustele väga olulisel kohal ka isiku õigused pärast loovutamist toimivas kriminaalmenetluses.

Seega isiku põhiõiguste rikkumine võib esineda kui siseriiklik õigus ei näe ette loovutatava isiku õiguste kaitset või kui isiku õigused on küll siseriiklikult sätestatud, kuid neid ei järgita.

¹¹⁵ HMKm 27.04.2011, 1-11-5232 Neeme Laurits' a vahistamiseks. Neeme Laurits mõisteti Helsingi II astme kohtu poolt õigeks 10.01.2012 nr 6/3 os 14.7.2011 nro 6787; HMKm 20.02.2007, 1-07-2043 Jaanus Tuha vahistamiseks, 23.02.2007 EVM tema suhtes tühistati.

Kui siseriiklikus õiguses puudub regulatsioon loovutatava isiku õiguste kaitseks, siis ei saa isik ka enda õigusi kaitsta. Sellisel juhul ei ole riik taganud EVM raamotsuse täitmist. Juhul kui isiku põhiõigusi tagavad seadused on küll siseriiklikus õiguses kehtestatud, kuid neid lihtsalt ei täideta, siis on isikul õigus pöörduda selle riigi kohtusse. Juhul kui siseriiklik kohtusüsteem on ammendunud ning isik leiab, et tema õigusi on rikutud, siis ei ole tal võimalik pöörduda EIK-sse kuna EIÕK kaitseb õigust isikuvabadusele, mida sai piirata seaduses kindlaksmääratud korras.

2.6. Vahekokkuvõte

Sarnaselt enamiku EL-i riikidega on Eesti VEK-i ja õigusabilepingute alusel väljaandmisel kasutatud kombineeritud väljaandmismenetlust ehk kaheastmelist menetlust, mis sisaldab endas nii haldusorganite poolt teostatavat kui ka kohtulikku osa, kusjuures lõppotsuse tegijaks, kas isik antakse välja või mitte, on justiitsminister või Vabariigi Valitsus. Siinjuures on huvitav märkida, et VEK-ist ei tulene nõuet, et väljaandmismenetluses peaks osalema täidesaatva võimu organ, sest VEK ei sätesta läbi milliste asutuste peab väljaandmisprotseduur siseriiklikult toimuma. Et riigid reeglina kasutavad kombineeritud menetlust, on seega kujunenud riigisiselt.

Võrreldes kahte väljaandmise regulatsiooni võib väita, peamine EVM eelis VEK-i alusel väljaandmismenetluse ees on see, et EVM raamotsuse alusel isikute loovutamine on mittepoliitiline otsustus, sest loovutamiseotsuse teeb õigusasutus. Väljaandmismenetlus vaatamata sellele, kas antakse välja kodanikku või mittekodanikku on oma olemuselt poliitiline otsus. Olenevalt väljaantava isiku kodakondsusest otsustab väljaandmise kas justiitsminister või Vabariigi Valitsus, kui tegemist on Eesti kodanikuga. EVM raamotsuse alusel isikute loovutamine on juriidiline protseduur, mis on allutatud liikmesriigi vastava pädeva õigusasutuse järelevalve alla, et tagada isiku põhiõiguste kaitse kogu loovutamismenetluse jooksul.

EVM-i alusel isikute loovutamise kiirus ja lihtsus põhjustab isikute põhiseadusega tagatud õiguste ja vabaduste riived, põhiliselt isiku kaitseõiguse rikkumise. EVM raamotsuse analüüsi tulemusena on autor seisukohal, et loovutamismenetlusele allutatavat isikut tohi kohelda põhi- või inimõiguste osas halvemini kui kahtlustatavat või süüdistatavat tavalises kriminaalmenetluses. Kuna sellist printsiipi aga EIÕK-st ega ka ühestki teisest

rahvusvahelisest õigusallikast siiani ei tulenenud, ei ole isikul olnud võimalik riigi peale, kes tema õigusi rikkus, millegi alusel kaevata.

Usaldust EVM-i kohaldamise suhtes on õõnestanud ka EVM-i sagedane väljastamine väga tühiste süütegude eest. Eelkõige seisneb probleem proportsionaalsuse kontrolli erinevale kohaldamisele EVM-i väljaandnud riikides, mille tulemusel esitatakse EVM suhteliselt väikeste rikkumiste eest, mis tuleb täide viia proportsionaalsuse kontrolli puudumisel täideviivas riigis.

EVM raamotsus sätestab loovutatava isiku tähtsamad õigused, sh õiguse juriidilisele abile ja tõlgile. Samas aga ei ole seal sätestatud kõiki vajalikke õigusi, mis peaksid olema isikule tagatud. Tähtsamatest õigustest on puudu näiteks õigus teada oma õigusi, õigus vaikida ja õigus teatada kellelegi oma vahistamisest. Need õigused peavad olema tagatud isikule alates isiku kinnipidamisest, sest üldiselt kohaldatakse juba enne EVM-i esitamist loovutamishistust. Samuti ei ole isikule tagatud õigus olla ülekuulatud ning õigus saada teavet oma õiguste kohta. Kohtupraktikas esineb ka probleeme selgitamiskohustuse täitmisega isikule arusaadav keeles, kuna kohtutel ei ole võimalik tagada vastava keele tõlget. Kvalifitseeritud tõlkide puudumine halvendab ka isiku kaitseõiguse tagamist.

Lisaks isiku kaitseõiguse tagamise puudustele on Euroopa riikide parlamentide esindajad, advokaadid, kodanikud ja kodanikuühiskonna rühmad juhtinud tähelepanu paljudele probleemidele EVM-i toimimises. Eelkõige sellele, et puudub õigus seaduslikule esindatusele EVM-i üleandnud riigis üleandmismenetluse ajal täideviivas riigis, mõnede liikmesriikide kinnipidamistingimustele, samuti üleantud isikute mõnikord pikaleveniva kohtueelse vahi all pidamisele ja proportsionaalsuse kontrolli erinevale kohaldamisele EVM-i väljaandnud riikides, mille tulemusel esitatakse EVM suhteliselt väikeste rikkumiste eest, mis tuleb täide viia proportsionaalsuse kontrolli puudumisel täideviivas riigis. Samuti on kohtupraktika näidanud, et EVM kergekäelisel väljaandmisel ei ole tagatud isikule hilisema kriminaalmenetluse lõpetamise või õigeksmõistva kohtuotsuse puhul alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamine.

Kahtlemata tekivad loovutataval isikul tema kaebeõigust tingivad põhiõiguste riived taotletavas riigis seoses EVM täitmisega, peamiselt seoses asjaoluga, et talle kohaldatakse selles riigis loovutamishistamist. Kuid selline kaebeõigus peab olema ja ongi tagatud taotletavas riigis, mitte täitvas riigis. Seega seonduvad EVM koostamisele eelnenud perioodiga, samuti selle täitmisega taotletavas riigis isiku kaebeõigust tingivad põhiõiguste riived.

KOKKUVÕTE

Käesolevas magistritöös käsitletakse isikute õiguste kaitset väljaandmis- ja loovutamismenetluses.

Magistritöö eesmärgi saavutamiseks on analüüsitud ning võrreldud isikute väljaandmise ning loovutamise regulatsioonide põhimõtteid ning tingimusi, mille alusel väljaandmine ja loovutamine toimub, samuti väljaandmis- ja loovutamismenetluses mõju isikute põhiõigustele kohtupraktika näitel.

Magistritöö esimeses peatükis on antud ülevaade isikute väljaandmise üldisest regulatsioonist ja kohaldatavatest õigusaktidest, väljaandmise menetlusest Eesti Vabariigis ning analüüsitud isikute õiguste kaitset väljaandmismenetluses kohtupraktika näitel. Teises peatükis on antud ülevaade loovutamise üldisest regulatsioonist ja kohaldatavatest õigusaktidest, EVM rakendamise ja toimimise hetkeseisust. Väljaandmise regulatsiooni ja kohtupraktika analüüs näitab, et kuigi isikute väljaandmine VEK-i kui ka EVM-i alusel on riikide jaoks väga kasulik kuritegevuse vastase võitluse vahend, on EVM raamotsuse rakendamise osas seoses isikute õiguste kaitsega veel arenguruumi, sest EVM-i süsteemi toimimise puhul peab olema kesksel kohal eelkõige põhiõiguste kaitsmine.

Isikute väljaandmise erinevate regulatsioonide võrdluse tulemusena saab välja tuua EVM raamotsusega reguleeritava loovutamiskorra neli eelist väljaandmiskorra ees. Kuigi EVM raamotsuses on võrreldes VEK-iga ka teisi olulisi erinevusi, kajastub just nendes eelistes kõige paremini loovutamiskorra olemus ning samas saavad ka mitmed sellega seonduvad magistritöös käsitletud probleemid otseselt või kaudselt alguse just sealt:

- 1) lihtsam menetlus – raamotsusega piiratakse oluliselt kahepoolse karistatavuse põhimõtte rakendamist loovutamismenetluses;
- 2) oma kodanike loovutamisest keeldumise lubamatus – isiku loovutamisest ei või keelduda üksnes seetõttu, et ta on Euroopa vahistamismäärust täitva riigi kodanik;
- 3) poliitilise sekkumiseta menetlus – loovutamismenetlus on puhtalt kohtulik menetlus, st. et nii Euroopa vahistamismäärust andvad kui ka täitvad asutused on liikmesriikide õigusasutused ning protsessis ei osale täidesaatva võimu organid;
- 4) kiirem menetlus – raamotsusega määratakse kindlaks konkreetsed ning lühikesed tähtajad Euroopa vahistamismääruse täitmise otsustamiseks ja isiku loovutamiseks.

Samas peitub just lihtsa menetluse juures suur oht jätta tähelepanuta isiku õiguste ja vabadusega seotud küsimused ja mis peamine, kui siseriiklikus kriminaalmenetluses otsustatakse vahistamine tõendeid hinnates, kõigis väljaandmismenetlustes see võimalus puudub ning isikul on väga vähe võimalusi enda kaitseks.

Isikute väljaandmine ja loovutamine ei kuulu üldtuntud ja paljuarutatud teemade hulka. Just seetõttu seadiski autor käesoleva magistritöö eesmärgiks anda ülevaade isikute väljaandmise ja loovutamise regulatsioonist, nende erinevusest ja välja tuues nende võrdlemise teel isikute õiguste kaitse tagamise puudused. Magistritöös on autor välja toonud viimastel aastatel tõusetunud küsimuse – kas tagades võimalikult kiire ja tõhus väljaandmis- ja loovutamismenetluse on pööratud liialt vähe tähelepanu isikute õiguste ja vabaduste kaitsele. Just seetõttu on tekkinud probleeme isikute väljaandmisel ja EVM raamotsuse kohaldumises, kuna riikide usaldamatus teineteise inimõiguste kaitse regulatsioonide suhtes raskendab tunduvalt ka usaldust teineteises toimuvate menetluste suhtes, mis omakorda takistab teise riigi õigusasutustes tehtud otsuste vastastikust tunnustamist. Kuid just vastastikune tunnustamine on see, millel põhineb kogu isikute väljaandmine. Lõplikku lahendust sellele probleemile ei ole võimalik leida läbi kriminaalmenetlusõiguslaste aktide täiustamise, selleks tuleb põhjalikult muuta tervet inimõigustesse puutuvat regulatsiooni.

Viidates eelnevatele vahekokkuvõtetele sisaldab EVM raamotsus võrreldes VEK-iga küll loovutatava isiku õiguste paremat regulatsiooni, sest VEK-i tekstist ei tulene isikule otseselt ühtki õigust, kuid vaatamata EVM raamotsusega tagatavate õiguste kataloogile, ei pruugi loovutatav isik olla paremas olukorras kui VEK-i alusel väljaantud isik, sest kui liikmesriik talle nimetatud õigusi ei taga, ei ole tal endistviisi võimalik midagi enda kaitseks teha. EVM raamotsuse alusel loovutatava isiku õiguste tagamine ja kaitse on palju vaidlusi tekitanud probleem, millele ühese lahenduse leidmine on hetkel EL-i prioriteediks., sest viimased seitse aastat on näidanud seda, et EVM-i süsteem ei ole oma operatiivsele edule vaatamata kaugeltki täiuslik. Liikmesriigid, Euroopa ja liikmesriikide parlamendid, kodanikuühiskonna rühmad ja üksikkodanikud on väljendanud teatavaid kahtlusi seoses EVM-i toimimise ja eriti selle mõjuga põhiõigustele. Puudusi on ka viisis, kuidas mõned liikmesriigid nõukogu raamotsust rakendavad.

EVM raamotsus sätestab loovutatava isiku tähtsamad õigused, sh õiguse juriidilisele abile ja tõlgile. Samas aga ei ole seal sätestatud kõiki vajalikke õigusi, mis peaksid olema isikule tagatud. Tähtsamatest õigustest on puudu näiteks õigus teada oma õigusi, õigus vaikida ja

õigus teatada kellelegi oma vahistamisest. Need õigused peavad olema tagatud isikule alates isiku kinnipidamisest, sest üldiselt kohaldatakse juba enne EVM-i esitamist loovutamishistust.

Usaldust EVM-i kohaldamise suhtes on õõnestanud EVM-i sagedane väljastamine väga tühiste süütegude eest tagaotsitavate isikute väljanõudmiseks. Seoses sellega näitavad liikmesriikide hindamise järeldustest tekkivad arutelud EL nõukogus, et liikmesriigid on üldiselt nõus, et proportsionaalsuse kontroll on vajalik vältimaks EVM-ide väljastamist süütegude eest, mis, kuuludes küll nõukogu EVM-i käsitleva raamotsuse artikli 2 lõike 1 reguleerimisalasse, ei ole piisavalt rasked õigustamiseks meetmeid ja koostööd, mida EVM-i täitmine nõuab. Enne EVM-i väljastamist tuleks kaaluda mitut aspekti, sealhulgas süüteo raskust, süüteo eest ettenähtud vabaduskaotuse pikkust, alternatiivse lahenduse olemasolu, mis oleks vähem koormav nii tagaotsitava isiku kui ka täideviiva ametiasutuse jaoks. Kui EVM väljastatakse juhtudel, mille puhul (kohtueelne) kinnipidamine ei oleks muidu asjakohane, on sellel ebaproportsionaalne mõju tagaotsitavate isikute isikupuutumatusale ja liikumisvabadusele.

Lisaks eeltoodule on kindlasti on oluline eristada kahte momenti, millal isiku põhiõigused võivad saada kahjustada. Esiteks enne väljaandmist, sh väljaandmis- või loovutamishistamise käigus kui piiratakse isiku põhiõigusi ning teiseks peale väljaandmist, kui isik on üle antud taotlevale riigile. Oluline on see sellepärast, et vastutus lasub erinevatel riikidel. Väljaandmise puhul on lisaks isiku väljaandmismenetluses tagatavatele õigustele väga olulisel kohal ka isiku õigused pärast väljaandmist toimivas kriminaalmenetluses. Kõik need õigused peavad olema isikule tagatud väljaandmist taotlenud riigi siseriikliku õiguse kohaselt. Kõige olulisem põhiõiguste rikkumine toimub eelkõige siis, kui väljaantud isiku suhtes jõustub väljaandmist taotlenud riigis õigeksmõistev kohtuotsus või kriminaalmenetlus lõpetatakse. Sellised otsused võivad tulla mitmeid kuid hiljem alates isikule väljaandmis- ja loovutamishistuse kohaldamisest. Mistõttu tekib olukord, kus isikul tekib nõudeõigus alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamiseks. Väljaandmise regulatsioonid sisaldavad endas väga üldist kulude kandmise regulatsiooni, mille alusel kõik muud kulud kannab väljaandmist taotlenud riik (nt EVM raamotsuse artikkel 30 lg 2 sätestab, et kõik muud kulud kannab vahistamismääruse teinud liikmesriik). Tulenevalt sellest sättest peab isik esitama kahjunõude väljaandmist taotlenud riigile, vastavalt selle riigi siseriiklikule õigusele. Selliste olukordade eest ei ole kahjuks aga keegi kaitstud, sest täitva riigi pädevatel õiguskaitseorganitel ei ole õigust kontrollida isiku poolt esitatavaid tõendeid. Need tõendid on

võimalik edastada kontrollimiseks riigile, kes väljaandmistaoitluse on esitanud. Otsustades väljaandmistaoitluse alusel isiku väljaandmine võtab seda välja andnud riik endale õiguse hinnata kriminaalasjas kogutud tõendeid oma riigis, mitte aga taotlust täitvas riigis. VEK sellist võimalust otseselt ette ei näe, kuid sellises olukorras peaks alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamise kord olema reguleeritud väljaandmistaoitluse esitanud riigi õigusaktidega. Seega on ainusvõimalus isikul alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamiseks esitada nõue väljaandmistaoitluse esitanud riigile, kuid see nõuab isikult väga suuri pingutusi, välisriigi õigusaktide tundmist ning kindlasti ka rahalisi vahendeid. Samas ei ole isikule tagatud, et hüvitamine lõppastmes ka aset leiab.

Seega ei tohi kohelda loovutamismenetlusele allutatavat isikut põhi- või inimõiguste osas halvemini kui süüdistatavat tavalises kriminaalmenetluses. Kuna sellist printsiipi aga EIÕK-st ega ka ühestki teisest rahvusvahelisest õigusallikast siiani ei tulenenud, ei ole isikul olnud võimalik riigi peale, kes tema õigusi rikkus, millegi alusel kaevata.

Autor loodab, et suutis oma magistritööga anda lugejale ettekujutuse isikute väljaandmise ja loovutamise korrast ning isikute õiguste kaitse probleemistikast. Kindlasti on huvitav jälgida isikute õiguste parema kaitse tagamise arenguid Eesti ja teiste riikide õigusruumides.

AUSLIEFERUNG UND ÜBERGABE VON PERSON: SCHUTZ DER RECHTE UND FREIHEITEN. Zusammenfassung

In der heutigen Welt erleben wir die Entwicklung internationaler Zusammenarbeit auf allen Gebieten unseres Lebens. Die Republik Estland ist bereits seit Jahren Mitglied verschiedener internationaler Organisationen – der Europäischen Union, der NATO, des Europäischen Rates, der Vereinten Nationen – und schon dies bedingt eine enge zwischenstaatliche Zusammenarbeit. Dabei entwickeln sich die Beziehungen nicht nur zwischen staatlichen und öffentlichen Institutionen sondern auch zwischen Verbrechern, wobei ihre Zusammenarbeit im Vergleich zu der von Rechtsschutzorganen oft viel aktiver ist. Die grenzüberschreitende Kriminalität kann aber nur durch eine wirksame gerichtliche Zusammenarbeit bekämpft werden.

Gemäss Art. 433 des Strafverfahrensgesetzbuches umfasst die zwischenstaatliche Zusammenarbeit in strafrechtlichen Angelegenheiten die Auslieferung von Personen an das Ausland, gegenseitige Rechtshilfe in Strafsachen, Anerkennung von gerichtlichen Entscheidungen eines ausländischen Staates, Übernahme und Übergabe eines eingeleiteten Strafverfahrens, Zusammenarbeit mit dem Internationalen Strafgerichtshof sowie Übergabe von Personen an EU-Mitgliedstaaten. Für die Regelung der genannten Gebiete sind verschiedene internationale Verträge geschlossen worden, die von den Mitgliedstaaten erfüllt werden. Ausserdem sind in vielen Fällen zusätzliche Sonderbestimmungen im innerstaatlichen Recht notwendig. Gemäss Art. 3 des Grundgesetzes der Republik Estland sind allgemein anerkannte Grundsätze und Normen des Völkerrechtes ein untrennbarer Bestandteil des estnischen Rechtssystems. Die rechtliche Zusammenarbeit in Strafsachen ist genauer im Strafverfahrensgesetzbuch geregelt worden. Die Auslieferung von Personen kann als erstes klassisches Instrument in der Stärkung der internationalen strafrechtlichen Zusammenarbeit bezeichnet werden.

Bis zum Beitritt Estlands zur EU wurde die Auslieferung von Personen zwischen Mitgliedstaaten des Europäischen Rates (heute zwischen Mitgliedstaaten der EU) durch das Europäische Auslieferungsübereinkommen geregelt. Ab 1. Mai 2004 wird die Übergabe von Personen durch den Rahmenbeschluss des Rates vom 13. Juni 2002 über den Europäischen Haftbefehl und die Übergabeverfahren zwischen den Mitgliedstaaten geregelt, der die Auslieferungsordnung vereinfacht. Der Rahmenbeschluss hat die fast 50 Jahre in Europa und mehrere Jahre in Estland (ab der Wiederherstellung der Unabhängigkeit) geltende

Auslieferungsregulation grundsätzlich geändert. Diese Änderung war von grosser Bedeutung, denn bis zu der Zeit gelang es den Verbrechern „dank“ den Unterschieden in den Rechtsordnungen einzelner Mitgliedstaaten der Rechtsprechung auszuweichen. Europäischer Haftbefehl im Sinne des Rahmenbeschlusses stellt im strafrechtlichen Bereich die erste konkrete Verpflichtung des vom Europarat als „Eckstein“ der justiziellen Zusammenarbeit qualifizierten Prinzips der gegenseitigen Anerkennung dar.

Das Thema der Auslieferung und der Übergabe von Personen gehört nicht zu den allgemeinbekannten und vieldiskutierten Themen. Das Ziel der Magisterarbeit ist, das Instrument im Hinblick auf seine praktische Anwendbarkeit und Auswirkungen auf die Rechtsstellung der betroffenen Personen zu ermitteln und anhand der Beispiele aus der Gerichtspraxis Erfahrungen mit diesem Instrument zu analysieren. Dadurch sollte auf mögliche Mängel in der estnischen Rechtspraxis hingedeutet werden und Lösungen gefunden, die zur Verbesserung der zwischenstaatlichen Zusammenarbeit beitragen könnten.

Die vorliegende Magisterarbeit entstand in der Periode, wo in der Gerichtspraxis rechtliche Probleme bei der Gewährung von Grund- und Menschenrechten aufgetaucht waren, darunter auf dem Gebiet der Schutzrechte, beim Auslieferungs- und Übergabeverfahren. Gemäss Art. 11 des Grundgesetzes der Republik Estland dürfen Rechte und Freiheiten nur in Übereinstimmung mit dem Grundgesetz beschränkt werden. Diese Beschränkungen müssen in einer demokratischen Gesellschaft notwendig sein und dürfen das Wesen der beschränkten Rechte und Freiheiten nicht verändern. Art. 12 des Grundgesetzes betont das Prinzip der Gleichheit vor dem Gesetz und Art. 13 bestimmt das Recht der Bürger auf Schutz des Staates und des Gesetzes sowie die Pflicht des estnischen Staates zum Schutz seiner Bürger auch im Ausland. Diese Grundrechte müssen dem Menschen auch im Strafverfahren gewährt werden. Bei der Auslieferung und Übergabe von Personen handelt es sich nicht um ein übliches Strafverfahren, jedoch müssten die Rechte von Personen auch im Auslieferungsverfahren geschützt werden. Daraus folgend stellt der Autor der Magisterarbeit eine Deutungshypothese auf, dass durch die geltende Regulation der Auslieferung und der Übergabe die Rechte betreffender Personen im Vollstreckungsstaat einschränkt werden.

Die Magisterarbeit ist eine theorethische Untersuchung, in der hauptsächlich die analysierende Untersuchungsmethode verbunden mit der logischen Auslegung eigener Standpunkte verwendet wird. Als Quellen hat der Autor das Europäische Auslieferungsübereinkommen und deren Zusatzprotokolle, den Rahmenbeschluss des Rates

vom 13.06.2002 über den Europäischen Haftbefehl und die Übergabeverfahren zwischen den Mitgliedstaaten (EuHB), Rechtsverträge sowie entsprechende Fachliteratur gebraucht. Ausserdem sind Gerichtspraktiken des Landgerichts Harju der republik Estland 2007-2011 (insgesamt 260 Akten), Beschlüsse des Staatsgerichts sowie Urteile des Europäischen Gerichtshofes für Menschenrechte zur Frage der Auslieferung von Personen analysiert worden.

Im ersten Kapitel der Magisterarbeit wird ein Überblick über die allgemeine Regulation der Auslieferung, über die anzuwendenden Rechtsakte und das Auslieferungsverfahren gegeben sowie der Schutz der Rechte von Personen im Auslieferungsverfahren anhand der Gerichtspraktiken analysiert. Das zweite Kapitel ist dem Übergabeinstrument, der Anwendung und Funktionierung des Europäischen Haftbefehls gewidmet. Die Analyse der Auslieferungsregulation und der Gerichtspraktiken zeigt, dass obwohl die Auslieferung aufgrund des Europäischen Auslieferungsübereinkommens und Europäischen Haftbefehls ein sehr effizienter Mittel im Kampf gegen grenzüberschreitende Kriminalität ist, gibt es bei der Anwendung des Rahmenbeschlusses über EuHB noch ungelöste Probleme, insbesondere in Zusammenhang mit dem Schutz der Personenrechte. Durch die Anwendung dieses Rechtsinstituts dürfen jedoch die Grundrechte von Personen auf keinen Fall verletzt werden.

In der vorliegenden Magisterarbeit referiert der Autor nicht die Texte der Rechtsakte, sondern gibt durch gründliche Analyse wichtiger Bestimmungen von Rechtsakten eine Übersicht über Inhalt und Wesen der Regulationen, über Beobachtungen und Probleme, die mit der Anwendung genannter Rechtsakte aufgetaucht sind und über eine möglichst wirksame Gewährung des Schutzes materiellrechtlicher Grundrechte am Beispiel der Gerichtspraktiken. In der Magisterarbeit hat sich der Autor vor allem auf das Estnische Gerichtssystem konzentriert, dabei aber auch auf eventuelle in der Praxis aufgewiesenen Schwachstellen in ausländischen Rechtssystemen untersucht.

Der Autor der Magisterarbeit setzt sich also mit der Frage auseinander, ob man indem man sich als Ziel die Gewährung einer möglichst schnellen und reibungslosen Durchführung des Auslieferungs- und Übergabeverfahren setzt, auch genug Aufmerksamkeit auf den Schutz der Rechte und Freiheiten betreffender Personen widmet. Das Mechanismus des Europäischen Haftbefehls setzt ein hohes Mass an Vertrauen zwischen Mitgliedstaaten voraus. Gegenseitiges Misstrauen gegenüber den Regulationen im Bereich der Menschenrechte beeinflusst das Vertrauen gegenüber der Verfahrensabwicklung in anderen Staaten und somit auch gegenseitige Anerkennung von Rechtsbeschlüssen anderer Staaten. Ausgerechnet

gegenseitige Anerkennung und gegenseitiges Vertrauen sind von Bedeutung im ganzen Auslieferungsprozess. Das Problem kann nicht durch Vervollkommnung von strafrechtlichen Akten gelöst werden, sondern nur durch Änderung der die Menschenrechte betreffenden Regulation im Grossen und Ganzen.

Die Regulation der Auslieferung von Personen zählt Voraussetzungen der Auslieferung und die der Ablehnung der Auslieferung auf, die entscheiden lassen, ob die Auslieferung rechtlich akzeptierbar und zulässig ist. Neben dem Europäischen Auslieferungsübereinkommen und den Rechtshilfeverträgen erstreckt sich auf das Auslieferungsverfahren von Personen noch die Europäische Konvention zum Schutze der Menschenrechte und Grundfreiheiten (EMRK). In Estland muss auch das Grundgesetz der Republik Estland in Betracht gezogen werden.

Europäisches Auslieferungsübereinkommen (EuAIÜbk) enthält weder eine Aufzählung der Rechte des Betroffenen noch Massnahmen zur Gewährung dessen Schutzes. Laut Art. 3 des EuAIÜbk wird die Auslieferung nicht bewilligt, wenn die strafbare Handlung, derentwegen sie begehrt wird, vom ersuchten Staat als eine politische oder als eine mit einer solchen zusammenhängende strafbare Handlung angesehen wird oder wenn der ersuchte Staat ernstliche Gründe hat anzunehmen, dass das Auslieferungsersuchen wegen einer nach gemeinem Recht strafbaren Handlung gestellt worden ist, um eine Person aus rassistischen, religiösen, nationalen oder auf politischen Anschauungen beruhenden Erwägungen zu verfolgen oder zu bestrafen. So kann der Vollstreckungsstaat in Konflikt geraten, wenn einerseits das EuAIÜbk bzw der Vertrag ausgefüllt und andererseits der Schutz der Menschenrechte gewährt werden muss. Europäischer Gerichtshof für Menschenrechte hat erklärt, dass das allgemeine Problem bei der Gewährung der Menschenrechte im auslieferungsersuchenden Staat keine genügende Grundlage für Ablehnung der Auslieferung ist, wenn es keine Gründe gibt anzunehmen, dass die Grundrechte des Betreffenden verletzt werden könnten. Daraus folgend können zu den bedeutendsten Schutzmassnahmen bei der Auslieferung einer Person nur die in der Regulation verankerten Voraussetzungen der Ablehnung zur Auslieferung gehören.

Ausserdem bestimmt Art. 440 Abs. 3 des Strafverfahrensgesetzbuches, dass die Auslieferung einer Person an einen ausländischen Staat nicht bewilligt wird, wenn nach den Rechtsvorschriften des ersuchenden Staates oder der Republik Estland die Straftat wegen der Verjährungsfrist nicht mehr verfolgt werden kann oder die Strafvollstreckung durch Amnestie ausgeschlossen ist. Art. 10 des EuAIÜbk bestimmt gleichfalls, dass die Auslieferung nicht

bewilligt wird, wenn nach den Rechtsvorschriften des ersuchenden oder des ersuchten Staates die Strafverfolgung oder Strafvollstreckung verjährt ist. Gemäss Art. 6 des Auslieferungsvertrages zwischen der Republik Estland und den Vereinigten Staaten von Amerika, hat die Republik Estland kein Recht, die Auslieferung einer Person wegen der Verjährung des Straftates abzulehnen. Das Auslieferungsersuchen kann nur dann unbewilligt bleiben, wenn nach dem Recht des ersuchenden Staates im Auslieferungsersuchen eindeutig erklärt wird, dass Strafverfolgung oder Strafvollstreckung wegen Verjährung ausgeschlossen ist. Also können die Verjährungsbestimmungen des Strafgesetzbuches aufgrund dieses Vertrages nicht angewendet werden und der Betreffende wird ausgeliefert, auch wenn die Straftat nach estnischen Gesetzen verjährt ist.

Der Meinung des Autors nach besteht eines der wichtigsten rechtlichen Probleme in der Regulation der Auslieferung darin, wie gründlich der ersuchte Staat kontrollieren muss, ob der Betreffende die an ihn verhängte Straftat überhaupt begangen hat. Dabei geht es nicht nur um zweiseitige Strafbarkeit, sondern vor allem um Auswertung von Unterlagen. Der Autor vertritt den Standpunkt, dass der ersuchte Staat die den Schuld ausschliessenden Umstände insoweit wie möglich in Betracht ziehen muss. Nach dem Prinzip der formalen Kontrolle ist jedoch sein Tätigkeitsfeld ziemlich begrenzt und die Einmischung in das Strafverfahren eines anderen souveränen Staates ausgeschlossen.

Neben einer erschöpfenden Aufzählung von Voraussetzungen für die Ablehnung der Auslieferung wird in der Auslieferungsregulation dem Betreffenden auch das Beschwerderecht gewährt, wovon er gemäss den im Estnischen Rechtssystem vorhandenen Beschwerdemöglichkeiten für die Überprüfung der Gesetzmässigkeit der Entscheidungen Gebrauch machen kann. Aus dem Art. 15 des Grundgesetzes ergibt sich das Recht für jedermann, sich im Falle der Verletzung eigener Rechte an ein Gericht zu wenden. Der Autor ist der Ansicht, dass dem Betreffenden zwar Beschwerderecht zusteht, jedoch wenn der Auslieferungsbeschluss von einem Verwaltungsorgan aufgrund des geltenden Rechts gefasst ist und damit in Einklang ist, und Auslieferungsbewilligung ohne Ermessensfehler ist und den Formvorschriften entspricht, kann der Auslieferungsbeschluss nicht mehr aufgehoben oder auf die Auslieferung verzichtet werden und der Betreffende wird an den ausländischen Staat ausgeliefert, denn in der Regel müssten durch die vom Gericht als rechtlich anerkannten Handlungen sämtliche Rechtsgarantien des Betreffenden gewährt werden.

Eine bedeutende Stellung beim Schutz der Personenrechte hat die Einhaltung des Meistbegünstigungsprinzips. Nach diesem Prinzip sind betreffende Personen im Auslieferungsverfahren so behandeln, als hätte man mit einem gewöhnlichen Strafverfahren zu tun. Die Zusammenarbeit der EuAIÜbk-Mitgliedstaaten gründet sich vor allem auf Vertrauen, dass alle Mitgliedstaaten die Grundrechte der Menschen ehren und gleich gewähren. Das Vertrauen wird zwar vorausgesetzt, jedoch in der Praxis ist das nicht immer der Fall, z.B. bei Strafsachen, bei denen um eine Garantie ersucht wird, dass die Gesundheit und das Leben der betreffenden Person keiner Gefahr ausgesetzt werden.

Beim Vergleich verschiedener Regulationen der Auslieferung von Personen, können vier Hauptvorteile der durch Rahmenbeschluss geregelten Übergabeordnung gegenüber der Auslieferungsordnung genannt werden, die das Wesen der Übergabeordnung charakterisieren. Zu den wichtigsten Unterschieden zum bisherigen Auslieferungsrecht gehören bestimmt verkürzte Übergabefristen, vereinfachtes Übergabeverfahren dh Verzicht auf das Erfordernis der beiderseitigen Strafbarkeit, allgemeine Verpflichtung zur Auslieferung eigener Staatsangehöriger und Anwendung des Prinzips der gegenseitigen Anerkennung der gerichtlichen und aussergerichtlichen Entscheidungen dh., dass ein EuHB, der in einem Anordnungsmitgliedstaat erlassen wird, in jedem anderen Mitgliedstaat (Vollstreckungsstaat) nur unter Vorbehalt bestimmter Ablehnungsgründe zu vollstrecken ist.

Im vereinfachten und verkürzten Übergabeverfahren besteht jedoch die Gefahr, dass die mit Rechten und Freiheiten einer Person verbundenen Fragen ohne notwendige Aufmerksamkeit bleiben können. Die Gewährung der Rechte und der Schutz der gesuchten Person aufgrund des Rahmenbeschlusses über EuHB ist ein viel bestrittenes Problem, dessen Lösung zur Zeit in der Europäischen Gemeinschaft zu einem der Prioritäten geworden ist, denn die letzten Jahre haben gezeigt, dass EuHB-System trotz aller Erfolge bei weitem nicht perfekt ist.

Der Rahmenbeschluss nennt die wichtigsten Rechte der gesuchten Person, incl. Anspruchsrecht auf einen Rechtsbeistand und einen Dolmetscher. Viele wichtige Rechte jedoch sind nicht aufgezählt worden wie z.B. das Recht über eigene Rechte unterrichtet zu werden, das Recht zu schweigen oder das Recht, jemanden über die Haftung zu unterrichten. Diese Rechte müssten jedem ab Festnahme gewährt werden, denn im allgemeinen wird bereits vor der Übermittlung des Haftbefehls die Übergabehaft angewendet. Auch verfügt die gesuchte Person über kein Recht auf Vernehmung. In estnischen Gerichtspraxis besteht ausserdem noch ein Problem – das Fehlen qualifizierter Dolmetscher.

Vor der Ausstellung des Haftbefehls müssten mehrere Aspekte in Betracht gezogen werden darunter Gewicht der Straftat, Dauer der Freiheitsentziehung für die begangene Straftat, alternative Lösungen.

Zum oben Gesagten müssten noch zwei Momente betont werden, bei denen die Grundrechte einer Person der Gefahr, verletzt zu werden, ausgesetzt sind. Erstens, vor der Auslieferung, im Laufe der Auslieferungs- oder Übergabehaft, wenn die Grundrechte der betreffenden Person eingeschränkt sind, und zweitens, nach der Auslieferung, wenn der Betreffende an den ersuchenden Staat übergeben wird. Wichtig sind die Momente deswegen, weil die Verantwortung auf unterschiedlichen Staaten liegt. Die Verletzung der Grundrechte findet vor allem statt, wenn mit der Strafe bedrohte Tat nach dem Recht des Vollstreckungsstaates keine Straftat darstellt oder die Justizbehörde des Vollstreckungsstaates das Verfahren einstellt.

Die Auslieferungsregulationen beinhalten einen sehr allgemeine Kostenausgleich, nach dem die Person den Anspruch auf Schadenersatz beim auslieferungsersuchenden Staat entsprechend dessen Rechtsvorschriften geltend machen kann. Vor solchen Situationen ist aber keiner verschont, denn die Rechtsschutzorgane des Vollstreckungsstaates haben kein Recht die von dem betreffenden Person vorgelegten Dokumente zu kontrollieren. Der ersuchende Staat verfügt zwar über das Recht, die Unterlagen einer Straftat im eigenen Lande zu kontrollieren jedoch nicht der Vollstreckungsstaat. Somit bleibt für die betreffende Person die einzige Möglichkeit, den Schadenersatzanspruch wegen einer unbegründeten Freiheitsentziehung beim ersuchenden Staat geltend zu machen. Dies ist aber oft kompliziert, denn es setzt sowohl ein gutes Kennen von Rechtsakten als auch ausreichende finanzielle Mittel voraus. Dabei besteht keine Garantie, dass die Vergütung auch erfolgt.

Als Resultat der Analyse der Auslieferungsregulation ist der Autor zum Schluss gekommen, dass die Personen, auf die das Übergabeverfahren Anwendung findet, mit den im Straftat Verdächtigten oder Verurteilten hinsichtlich der Grund-und Menschenrechte gleich behandelt werden müssen. Da ein solches Prinzip weder aus der Europäischen Konvention zum Schutze der Menschenrechte noch aus einem anderen internationalen Rechtsakt erfolgt, gibt es für den Betreffenden keine Möglichkeit gegen den Staat, der seine Rechte verletzt hat, eine Klage zu erheben. Im internationalen Rechtshilfeverfahren darf keinerlei Verletzung von Menschenrechten zugelassen werden.

LÜHENDID

EIK – Euroopa Inimõiguste Kohus.

EIÕK – Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (*Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*) sünonüümina kasutatakse sageli nimetust Euroopa inimõiguste konventsioon, sellest ka lühend.

EL – Euroopa Liit.

EL Nõukogu – Euroopa Liidu Nõukogu.

EVM – Euroopa Vahistamismäärus (inglise keeles *European arrest warrant*).

EVM raamotsus – Euroopa Nõukogu 13. juuni 2002.a raamotsus Euroopa vahistamismääruse ja Euroopa Liidu liikmesriikide vahelise loovutamise korra kohta.

HMS – Haldusmenetluse seaduse.

Interpol – Rahvusvahelisel Kriminaalpolitsei Organisatsioon.

KarS – Eesti Vabariigi karistusseadustik.

KrMS – Eesti Vabariigi kriminaalmenetluse seadustik.

PS – Eesti Vabariigi põhiseadus.

SIS – Shengeni informatsioonisüsteem.

USA väljaandmisleping – Eesti Vabariigi valitsuse ja Ameerika Ühendriikide valitsuse vaheline väljaandmisleping.

VEK – Väljaandmise Euroopa konventsioon.

Venemaa õigusabileping – Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, perekonna- ja kriminaalasjades.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. A. Grotian. Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 6. Õigus asja õiglasele arutamisele, p 69. Human rights files, No. 13. Council of Europe Press 1993. – Arvutivõrgus:<http://www.nc.ee/?id=531> (11.03.2012).
2. Commentary on the Articles of the Multilateral Convention on Extradition.Explanatory Report, ETS No 24, *sine anno* (autori valduses).
3. D. Gomien, D. Harris, L. Zwaak. Law and practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter. Council of Europe Publishing 1998.
4. Dworkin. R. Rights as Trumps. Waldron 1984.
5. E.-J. Truuväli jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 2. vlj. Tallinn: Juura 2008.
6. E.Kergandberg. Väljaandmismenetlustest. – Juridica, 2000, nr. 1.
7. Euroopa Komisjoni aruanne 11.04.2011, KOM/2011/0175 Euroopa vahistamismäärust ja liikmesriikidevahelist üleandmiskorda käsitleva nõukogu 13.06.2002 raastraamotsuse rakendamise kohta. – Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0175:FIN:ET:HTML> (11.03.2012).
8. Explanatory report to European Convention on Extradition. – Customs, police and judicial cooperation in the European Union. Selected Instruments. Vol. B. Council of the European Union 1997.
9. F. Geyer. The European Arrest Warrant in Germany Constitutional Mistrust towards the Concept of Mutual Trust. Constitutional challenges to the European Arrest Warrant. The Hague: T-M-C Asser Press 2009.
10. F. Horn. Reservations and Interpretative Declarations to Multilateral Treaties. Uppsala University. Swedish Institute of International Law. Studies in International Law, Vol. 5, 1988.
11. F. Matscher, H. Petzold (toim.). Protecting Human Rights: The European Dimension, 2nd Ed., Köln: Carl Heymanns 1990.
12. J. Laffranque. Euroopa Liit ja Euroopa Ühendus. Institutsioonid ja õigus. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 1999.
13. J. Sootak. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Õigusteabe AS Juura 1997.
14. K. Raba. Õiguslane koostöö kriminaalasjades. Arengutest Euroopa Liidus. – Juridica, 2002, nr. 2.

15. K. Šugman Stubbs, P. Gorkič jt. Denial of Guilt. The European Arrest Warrant in Practise. The Hague: T-M-C Asser Press 2009.
16. M. Laatsit. Kurjategijate väljaandmine: väljaandmise eeldused ja väljaandmist välistavad asjaolud. – Juridica, 1999, nr. 4.
17. M. Laatsit. Kurjategijate väljaandmine: väljaandmise eeldused ja väljaandmist välistavad asjaolud. – Juridica, 1999, nr. 4, lk. 192-198 (viidatud: K. Schwaighofer. Auslieferung und Internationales Strafrecht. Wien: Manz 1988).
18. M. Plachta. European Arrest Warrant: revolution in extradition? 2 European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice vol 11/2, 2003.
19. M.Fichera. The European Arrest Warrant and the Sovereign State: A Marriage of Convenience? European Law Journal, European Law Journal, Vol. 15, No. 1, 2009.
20. M.Sorensen. Manual of Public International Law. London: Macmillan 1968.
21. P. Zeman. The European Arrest Warrant- Practical Problems and Constitutional Challenges. Constitutional challenges to the European Arrest Warrant.Chapter 11. The Hague: T-M-C Asser Press 2009.
22. Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters.15.01.2001 nr 2001/C 12/02. – Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2001:012:0010:0022:EN:PDF> (12.02.2012).
23. Prosecuting criminals and guaranteeing individuals rights more effectively in free movement Europe. – Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/redirecting/justice/index_en.htm (12.02.2012).
24. R. Blekxtoon, Selma de Groot jt. Handbook on the European arrest warrant, 1st Edition. The Hague: T-M-C Asser Press 2005.
25. Rules on the Proccessing of Information for the Purposes of International Police co-operation, issued by the ICPO-Interpol General Secretariat, 2008.
26. S. Alegre, M. Leaf. Mutual Recognition in European Judicial Cooperation: A Step Too Far Too Soon? Case Study – the European Arrest Warrant. 10 European Law Journal, 2004.
27. U. Lõhmus. Põhiõigused ja Euroopa Liidu õiguse üldpõhimõtted: funktsioonid, kohaldamisala ja mõju. – Juridica, 2011.
28. V-M. Rummo. Euroopa vahistamismäärus.Isikute loovutamise uus kord Euroopa Liidus. – Juridica, 2004, nr 8.

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

29. Beneluxi Majandusliidu riikide, Saksamaa Liitvabariigi ja Prantsuse Vabariigi valitsuste vahel 14.06. 1985. Schengeni leping kontrolli järk-järgulise kaotamise kohta nende ühispiiridel (1990. aasta Schengeni konventsioon), EÜT L 239, 22.9.2000. Eesti Vabariik ühines 21.12.2007. – Arvutivõrgus: <http://www.legaltext.ee/text/et/T71073.htm> (06.03.2012).
30. Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States. – Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:190:0001:0018:EN:PDF> (06.02.2012).
31. Eesti Vabariigi ja Ukraina lepingu õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil- ning kriminaalasjades ratifitseerimise seadus. Eesti Vabariigi ja Ukraina leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil- ning kriminaalasjades. 26.04.1995. – RT II 1995, 13/14, 63.
32. Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni lepingu õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, perekonna- ja kriminaalasjades ratifitseerimise seadus. Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, perekonna- ja kriminaalasjades. 26.01. 1993. – RT II 1993, 16, 27.
33. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349; RT I, 27.04.2011, 1.
34. Eesti Vabariigi valitsuse ja Ameerika Ühendriikide valitsuse vaheline väljaandmisleping. 08.02.2006. – RT II 2006, 23, 61.
35. Eesti Vabariigi valitsuse ja Tai Kuningriigi valitsuse vaheline kokkulepe kurjategijate üleandmisest ja koostööst kriminaalkaristuste täideviimisel. 28.05.2002. – RT II 2001, 15, 70.
36. Euroopa Komisjoni aruanne 11.04.2011, KOM/2011/0175 Euroopa vahistamismäärust ja liikmesriikidevahelist üleandmiskorda käsitleva nõukogu 13.06.2002 raastraamotsuse rakendamise kohta. – Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0175:FIN:ET:HTML> (12.02.2012).
37. Euroopa Liidu liikmesriikide vahelise väljaandmise lihtsustatud korra konventsioon. 23.11.2004. – RT II 2004, 38, 138.
38. Euroopa Liidu liikmesriikide vaheline väljaandmise konventsioon. 23.11.2004. – RT II 2004, 38, 137.
39. Euroopa Liidu põhiõiguste harta. 30.03.2010, nr 2010/C 83/02. – Arvutivõrgus <http://eur->

- lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:et:PDF
(02.05.2012).
40. Euroopa Liidu Toimimise leping. 09.05.2008, nr C 115/47. – Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0047:0199:et:PDF>
(02.05.2012).
41. Euroopa Nõukogu arvutikuritegevusvastase konventsioon. 23.11.2001. – RT II 2003, 9, 32.
42. Euroopa Nõukogu. 13.06.2002 raamotsus nr 2002/584/JSK Euroopa vahistamismääruse ja liikmesriikidevahelise üleandmiskorra kohta. – L 190/1, 18.7.2002.
43. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 26.10.2010.a direktiiv 2010/64/EL õiguse kohta suulisele ja kirjalikule tõlkele kriminaalmenetluses. – ELT L 280, 26.10.2010.
44. Euroopa ühenduste finantshuvide kaitse konventsioon. 04.05.2005. – RT II 2005, 1, 1.
45. Euroopa Ühenduste Komisjon. Roheline Raamat. Süütuse presumptsioon. 26.04.2006. – KOM(2006) 174.
46. Final report on the fourth round of mutual evaluations - The practical application of the European Arrest Warrant and corresponding surrender procedures between Member States. 26.05.2009 nr 8302/3/09, REV 3.
47. Haldusmenetluse seadus. – RT I 2001, 58, 354; RT I, 23.02.2011, 8.
48. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (täiendatud protokollidega nr. 2, 3, 5 ja 8) ning selle lisaprotokollide nr. 1, 4, 6, 7, 9, 10 ja 11 ratifitseerimise seadus. 13. 03.1996. – RT II 1996, 11/12, 34; RT II 2010, 14, 54.
49. JM 03.07.2004 määrus nr. 54. – RTL 2004, 100, 1595.
50. Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364; RT I, 29.12.2011, 190.
51. Kodakondsuse seadus. – RT I 1995, 12, 122; RT I 2010, 12, 65.
52. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166; RT I, 29.12.2011, 20.
53. Lissaboni leping. 17.12.2007. – 2007/C 306/01. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:ET:HTML> (06.03.2012).
54. Pommiterrorismi vastase konventsiooni ratifitseerimise seadus. Pommiterrorismi vastane konventsioon. 30.01.2002. – RT II 2002, 8, 25.
55. Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters. 15.01.2001. – 2001/C 12/02. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2001:012:0010:0022:EN:PDF>
(12.02.2012)
56. Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuudi ratifitseerimise seadus. Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuut. 05.12.2001. – RT II 2002, 2, 5.

57. Terrorismi tõkestamise Euroopa konventsiooni ratifitseerimise seadus. Terrorismi tõkestamise Euroopa konventsioon. 29.01.1997. – RT II 1997, 5, 20.
58. Väljaandmise Euroopa konventsiooni, selle lisaprotokolli ja teise lisaprotokolli ratifitseerimise seadus. 19.02.1997. – RT II 1997, 8/9, 38.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

59. EIKo 26 .01.1989, 11 EHRR 439, *Soering vs United Kingdom*.
60. EIKo 19.04.2001, 28524/95, *Peers vs Kreeka*.
61. EIKo 06.02.2003, 46827/99; 46951/99, *Mamatkulov ja Abdurasulovic vs. Türgi*.
62. EIKo 16.07.2009, 22635/03, *Sulejmanovic vs Itaalia*.
63. EIKo 18.02.2010, 51243/08 *Puzan vs Ukraina*.
64. EIKo 06.07.2010, 24027/07, 11949/08, 36742/08 *Ahorugeze vs. Rootsi*.
65. EIKo 08.07.2010, 24027/07; 11949/08; 36742/08 *Babar Ahmad jt vs. Ühendkuningriik*.
66. EIKo 08.07.2010, 14049/08; 1248/09 *Abdulazhon Isakov vs Venemaa, Yuldashev vs Venemaa*.
67. EIKo 20.07.2010, 23505/09 *N. vs Rootsi*.
68. EIKo 27.07.2010, 24340/08 *Louled Massoud vs Malta*.
69. RKKKo 24.10.2005, 3-1-1-126-05 (Andrus Viksi vahistamine vaidlustamine).
70. RKKKm 18.03.2009, 3-1-1-9-09 (A.O. loovutamine Leedu Vabariigile Euroopa vahistamismääruse alusel).
71. RKKKm 15.05.2009, 3-1-1-39-09 (Marko Rudi Ameerika Ühendriikidele väljaandmise õigusliku lubatavuse kohtulik kontroll).
72. RKKKo 07.06.2010, 3-1-1-118-09 (Peeter Grebini süüdistuses KarS § 422 lg 1 järgi).
73. RKKKo 21.06.2010, 3-1-1-51-10 (Ain Aroldi süüdistuses KarS § 329 ja § 348 järgi).
74. RKKKm 18.06.2010, 3-1-1-54-10 (Aimar Lauri vahistamise vaidlustamine).
75. RKEKo 21.11.2010, 3-3-1-72-09 (Stanislav Grinevitši kaebus Vabariigi Valitsuse 09.07.2009 korralduse nr 289 tühistamiseks).
76. RKKKo 19.12.2011, 3-1-1-93-11 (Euroopa vahistamismääruse vaidlustamine kriminaalasjas Sergei Mahhovi süüdistuses KrK § 101 p 5 ja § 15 lg 2 (KarS § 114 p 3 ja § 25 lg 2) järgi).
77. RKKKo 01.02.2012, 3-1-1-105-11 (Marko Armas Juvoneni vahistamine).
78. HMKm 20.02.2007, 1-07-2043 (Jaanus Tuha vahistamiseks, koopia autori valduses).

79. HMKm 27.02.2008, 1-08-1751 (Pavel Zabelini suhtes esitatud Vene Föderatsiooni Peaprokuratuuri taotluse Pavel Zabelini väljaandmiseks ning väljaandmise õigusliku lubatavuse kohtulik kontrollimine(koopia autori valduses).
80. HMKm 18.03.2008, 1-08-2806 (Vene Föderatsiooni Peaprokuratuuri taotluse Oleg Manajevi väljaandmiseks ning väljaandmise õigusliku lubatavuse kohtulik kontrollimine, koopia autori valduses).
81. HMKm 31.03.2009, 1-09-4460 (Konstantin Vlasjuk'i loovutamisevahistus, koopia autori valduses).
82. HMKo 11.09.2009, 1- 09-13402 (Innar Peerna süüdimõistmises, koopia autori valduses).
83. HMKm 27.04.2011, 1-11-5232 (Neeme Laurits' a vahistamiseks, koopia autori valduses).
84. Helsingi II astme kohtu otsus 10.01.2012 nr 6/3 os 14.7.2011 nro 6787 (Neeme Laurits mõisteti õigeks, koopia autori valduses).
85. HMKm 26.01.2012, 1-11-10847 (Nikolai Gogulan Ukraina väljaandmistaoitluse läbi vaatamata jätmine, koopia autori valduses).
86. HMKm 11.02.2012 Vene Föderatsiooni taotlus Maxim Ksendzovi väljaandmiseks ja väljaandmise õigusliku lubatavuse kohtulik kontrollimine.
87. HMKm 15.02.2012, 1-12-1145 (Birgit Passimägi loovutamiseks, koopia autori valduses).
88. Riigiprokuratuuri 25.02.2008 nr. RP-2-14/07/1832 taotlus Innar Peerna väljaandmiseks (koopia autori valduses).
89. Riigiprokuratuuri 21.08.2009 vahistatud Maciej Kretowitsc vabastamise määrus RP-2-12/09/1535 (koopia autori valduses).

MUUD ALLIKAD

90. Spain uses first EU arrest warrant. *Jifl, BBC News*. 09.01.2004. – Arvutivõrgus: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3383991.stm> (12.02.2012).
91. European Arrest Warrant. – Arvutivõrgust: http://encyclopedia.thefreedictionary.com/European+Arrest+Warrant#cite_note-5 (06.03.2012).
92. Riigiprokuratuuri süüdistusosakonna statistika ajavahemikul 2008-2011. Rahvusvaheline koostöö kriminaalasjades (autori valduses).